

Návrh učebních osnov OBECNÉ ŠKOLY

CS

Z-9(1,93)

Obecne skoly : návrh ucebních osnov / [Ministerstvo Skolství, Mládeze a
Telovychovy CR]. - Praha : Portál, 1993. - 195 S. : graph. Darst., Tab.
Dt. Titelübers.: Allgemeine Schulen : Entwurf der Schulpläne
ISBN 80-85282-51-8

95/205

SyK: Lehrpläne

Georg-Eckert-Institut BS78

1 234 108 8

Návrh
učebních osnov
**OBECNÉ
ŠKOLY**

MŠMT ČR

SEZNAM SPOLUAUTORŮ:

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek
95/205

1. Učitelé z praxe:

J. Bicanová - základní škola Písek
M. Galbavý - základní škola Praha 2
L. Horník - základní škola Písek
J. Kotal - základní škola Praha 2
A. Novotná - učitelka v.v. Praha
D. Polívková - základní škola Hradec Králové
B. Rezková - základní škola Praha 4
K. Taubenzhanlová - základní škola Bělá n. Radbuzou

2. Pracovníci pedagogických fakult:

prof. PhDr. Z. Helus, DrSc. - pedagogická fakulta UK Praha
ing. M. Hlaváčková - pedagogická fakulta UK Praha
PhDr. D. Hořejšová, CSc. - pedagogická fakulta UK Praha
PhDr. A. Hošpesová, CSc. - pedagogická fakulta JU České Budějovice
doc. PaedDr. J. Hrabáková, CSc. - pedagogická fakulta UK Praha
doc. RNDr. M. Koman, CSc. - pedagogická fakulta UK Praha
PhDr. E. Komanová, CSc. - pedagogická fakulta UK Praha
PhDr. M. Krákorová - pedagogická fakulta UK Praha
doc. RNDr. F. Kuřina, CSc. - VŠ pedagogická Hradec Králové
PhDr. M. Marková - pedagogická fakulta UK Praha
PhDr. P. Pečinková, CSc. - pedagogická fakulta UK Praha
PhDr. V. Peřich - pedagogická fakulta UK Praha
prof. PhDr. P. Piňha - pedagogická fakulta UK Praha
ak. soch. V. Roeselová - pedagogická fakulta UK Praha
O. Selucký - pedagogická fakulta UK Praha

3. Pracovníci jiných fakult a ústavů:

PaedDr. P. Belšán - fakulta tělesné výchovy a sportu UK Praha
E. Blažičková - DUNCAN CENTRE - Konzervatoř Praha
doc. PhDr. J. Divíšek, CSc. - Jihočeská univerzita České Budějovice
Mgr. J. Hošková - DUNCAN CENTRE - Konzervatoř Praha
PhDr. O. Hausenblas - filozofická fakulta UK Praha
P. J. Kaňa - Biskupství brněnské
Mgr. M. Krásenský - Výzkumný ústav odborného školství Praha
PaedDr. F. Mouryc - Výzkumný ústav pedagogický Praha
J. Provazník - ARTAMA
RNDr. H. Šťastná - Biskupství litoměřické
M. Tichá, CSc. - Matematický ústav AV ČR
I. Ulrychová - Akademie múzických umění

4. Pracovníci státní správy včetně pisárek:

PaedDr. M. Fenclová - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
E. Fišerová - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
P. Dyntarová - agentura EKU
J. Poppová - pedagogická fakulta UK Praha
A. Stuchlá - pedagogická fakulta UK Praha

ISBN 80-85282-51-8

CS
2-9(1,93)

**NÁVRH UČEBNÍCH OSNOV PŘEDMĚTU
ČESKÝ JAZYK A LITERATURA**

---

v 1. až 5. ročníku obecné školy

I. ČESKÝ JAZYK A LITERATURA V 1.-5. ROČNÍKU OBECNÉ ŠKOLY

V životě i ve škole se dítě potřebuje účinně dorozumívat slovem i písmem. Proto se zaměřujeme na to, aby se děti uměly domluvit s lidmi, porozumět textům a instrukcím, sdělit svůj postoj nebo pocit i pochopit záměry a postoje druhých, zvládat dorozumívací situaci a vyjednat své záležitosti, citlivě vnímat literární díla a krásu kolem sebe. Takto pojaté hodiny češtiny vedou k tomu, že dítě při činnostech ve škole chce ovládnout jazyk kultivovaněji, srozumitelněji, správněji. Samozřejmým cílem výuky mateřštině na obecné škole je naučit žáky číst a psát, postupně ovládat základy pravopisu a gramatiky, avšak konečným cílem dítěte není zvládnout je jako mechanické znalosti, ale využít jich při vyjadřování. Za hlavní cíl obecné školy považujeme, aby děti uměly jazyka používat, tj. hezky a výstižně mluvit. Vědomosti o jazyce jsou až druhotné, služební.

Tím, že nevnucujeme dětem hned od počátku gramatický a pravopisný systém, chráníme a povzbuzujeme dětskou touhu číst (jak pro zážitek, tak pro informaci) a vnímat i jiná umění. Tento přístup, opačný než bylo dosud běžné, poskytuje víc prostoru pro fantazii a tvořivost a podporuje důvěru ve vlastní schopnosti dítěte. Výuka pravopisu a gramatiky vychází z nashromážděných zkušeností dítěte (osobní slovníček problémových slov, nalézání správného řešení, zdůvodnění, časté využití jevu v dalších souvislostech) a její intenzita se postupně zvyšuje, zejm. ve 4. a 5. roč. Vždy však vychází z běžných dorozumívacích situací dítěte, výklady a cvičení navazují na problémy, které děti řeší při tvorbě vlastních projevů.

V přirozených situacích se i různě nadané děti mohou zbavit ostychu, strachu ze špatného hodnocení, takže každé dítě má dost času osobně dozrát. Dětem dáváme příležitost individuálně projevit své zážitky a dorozumívat se mezi sebou. Tím se učí jednak porozumění, toleranci, úctě, respektu, spolupráci a vzájemné pomoci, jednak také zdvořilému obhájení svého stanoviska i prosazení mezi ostatními.

Rozumět skutečnosti pomocí slov (a jazykových kategorií) a slovům podle skutečnosti, tedy orientovat se ve světě i v jazyce, se děti na obecné škole učí především ve hře se slovy, ve hrách s obměňováním věty v různých situacích a vyjádřením různého pohledu na věc. K tomu bude učitel využívat všech dostupných učebnic, čítanek a metodik. Jazykový systém poznají žáci mnohem účinněji na II. stupni, zvláště pokud už se budou dobře vyjadřovat a dorozumívat.

Pro dítě na obecné škole jsou přiměřenější i potřebnější spíše zkušenosti z četby, vlastní tvořivé pokusy, hry se slovy a zážitky z toho, jak dítě může ovlivnit své okolí vlastní řečí.

Jak užívat těchto osnov:

To, čím děti mají v češtině během obecné školy projít, rozepisujeme do jednotlivých ročníků. V každém z ročníků podáváme

1. celkovou charakteristiku cílů, motivace a práce
2. přehled činností a cílů v oddílech Čtení a vztah k literatuře, Dorozumívací činnosti a schopnosti, Poznávání jazyka a pravopis. V prvním a druhém ročníku navíc uvádíme

oddíl Psaní. V čtvrtém a pátém ročníku obohacujeme oddíl Čtení a vztah k literatuře
činnost "tvorba".

B. Kurzívou: ilustrativní a metodické příklady, které hlouběji objasňují charakter práce
jednotlivých tématech.

Číslovaná hesla uvádějí základní témata oddílů.

Další odstavec hesla blíže objasňuje činnost dítěte nebo konkretizuje v příkladech
základní téma. Kurzívou jsou uvedeny praktické příklady možných postupů, her,
materiálu.

II. OSNOVY ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

1.ročník

Charakteristika roku z hlediska češtiny:

Škola je místo pro setkávání s lidmi a věcmi

V novém prostředí se dítě potřebuje dorozumívat o svých potřebách a zážitcích s novými lidmi - výchova k účinnému dorozumívání, základním návykům slušnosti a srozumitelnosti proto vychází jednak z běžných dorozumívacích situací dítěte na veřejnosti a ve škole, jednak z poslechu literární četby.

Dítě se učí soustředit na zvolený předmět hovoru a respektovat ostatní účastníky - při střídání v řeči, ale i ve zřetelnosti projevu (správně vyslovovat, mluvit přiměřeně nahlas, vybrat a uspořádat obsah své promluvy).

V nácvičku čtení se nespěchá, od krátkých výrazů spojených s obrázkem nebo věcí se pomalu přechází ke krátkým textům. Je naprosto nutné, aby potíže při ovládnutí techniky čtení neodrazovaly děti od zájmu o knihu. K tomu slouží častý poslech předčítaných a vyprávěných příběhů a veršů a mnoho vlastního vyjadřování o tématech z četby. V tomto věku dětem navíc pohádky usnadní a urychlí zapamatování písmen. Děti si začínají uvědomovat, že v knížkách se mohou brzy samy četbou dozvědět zajímavé věci nebo prožít vzrušující zážitky.

Uvědomují si, že mnoho věcí mohou samy zaznamenat kresbou nebo písmem. Učí se správné tvary psacích písmen a jejich spojování. Zvládají opis a přepis slov a vět.

Prozatím od dítěte nevyžadujeme, aby se o svých záležitostech ani o četbě vyjadřovalo spisovně nebo "správně". Prohlubujeme jeho dosavadní přirozené schopnosti vyprávět a naslouchat.

Hlavním důvodem dítěte, aby naslouchalo nebo se samo vyjadřovalo, je citový zážitek a jeho sdílení (radost, napětí, sympatie).

Činnosti v 1. třídě uvádíme ve čtyřech oddílech:

- 1.1 Čtení a vztah k literatuře
- 1.2 Psaní
- 1.3 Dorozumívací činnosti a schopnosti
- 1.4 Poznávání jazyka a pravopisu

1.1 ČTENÍ A VZTAH K LITERATUŘE

Učitel využívá dostupných nebo vlastních metod a materiálů.

1.1.1 Rozvoj fonemického sluchu

Sluchová syntéza a analýza otevřených a uzavřených slabik ($m+a=ma$, $l+y=lý$, $ma-lý$ pej-sek).

Hry na živé slabiky (děti si vyberou libovolnou hlásku a spojují se do skupin; aby vytvořily slabiku, později i slovo. Opačný postup: děti si vyberou hlásku ze zadaných slov a rozdělí se do skupin podle slabik).

1.1.2 Poznávání písmen abecedy

Živá abeceda, slabikář, pohádkové hry, modelování písmen ap.

Je možné používat všechny dostupné učebnice i pracovat s tzv. písmenkovými pohádkami: (viz příloha 1.1.2)

1.1.3 Nácvik techniky čtení

Čtení písmen, slabik, slov s otevřenými i zavřenými slabikami, krátkých vět, textů z tabule, slabikářů, koncem roku z knih s větším typem písma.

V nácviku čtení se nespěchá. Od krátkých výrazů spojených s obrázkem nebo věcí samou se pomalu přechází ke krátkým textům. Koncem roku čtou individuálním tempem, ale bez nesprávných návyků (hláskování, našeptávání, ukvapené domýšlení slov, dvojí čtení). Jednoduché věty vyplývající z právě zvládnutých písmen, slabik, slov mohou děti číst bezprostředně (odpovídající texty ve slabikáři).

1.1.4 Vnímavý poslech výrazné četby prózy i poezie

Děti uvolňují fantazii i cit, získávají zážitek i povědomost o rozdílech obyčejného, nebo krásného, slavnostního vyjadřování.

Děti vyhledávají i vymýšlejí rýmy, poznávají libozvučnost a pravidelnost verše. Poznávají některá nevšední slova, zejm. citově zabarvená. Vyrábějí např. vánoční svícen z jablka, seznamují se s lidovými zvyky.

1.1.5 Vyprávění o dojmech a tématech z četby

Děti vyprávějí, předvádějí, recitují nebo ilustrují a srovnávají známé texty (též pracují s díly hudebními nebo výtvarnými, příp. filmovými a televizními), sdělují si, jak na ně dílo působí. Prokazují tak, že slyšenému textu dobře porozuměly.

Hádanky, říkadla, písně, pohádky klasické i moderní, příběhy z přírody i ze života. Četba z dětských časopisů, sledování televizních nebo rozhlasových pořadů.

1.1.6 Vymýšlení a domýšlení příběhů

Pokračování oblíbených činností z mateřské školy: Na základě přečteného příběhu nebo vlastního nápadu děti společně sestavují souvislý děj, mohou ho ilustrovat nebo předvádět.

Slouží k rozvíjení paměti a fantazie. Každý přidá svou větu k načatému příběhu. Vyprávění podle obrázkové osnovy. Odhadování, jak by se dál mohl odvíjet nedokončený příběh.

1.2. PSANÍ

Učitel postupuje podle samostatně zvolené metodiky. Využívá dostupných materiálů (cviků, písanek). Upozorňujeme pouze na některé prvky: Je důležité, aby děti věděly, proč který tvar cvičí - nalézají tahy, čáry ve skutečných písmenech. Je vhodné porovnávat psací a tiskací podobu písmen. Zvýšenou pozornost věnujeme výuce leváků, na základě studia příslušné odborné literatury.

1.2.1 Příprava pracovního prostředí

Děti si umějí k práci udělat čisté a klidné místo, připravit náčiní, rozcvičit ruku. Zacházejí šetrně s psacím náčiním, správně je ukládají.

1.2.2 Uvolňovací cviky

Cviky pro zápěstí a svalstvo prstů, pro zdokonalení jemné motoriky ruky.

Napodobují houpání, koulení, kroužení, poskakování, šroubování, navíjení - cviky z prostorové hry přenášejí na velkou plochu papíru. Mohou psát velkými pohyby hrudkou nebo křídou na tabulky, navlékají z korálků, semen, plodů.

1.2.3 Správné držení psacího náčiní, lehký přítlak

Správné sezení, poloha ruky a hlavy. Síla přítlaku motivována citově.

Pohádka o smutné a veselé tužce, poznávání čáry psané tužkou veselou, tj. lehkou, anebo smutnou, těžkou. Kreslení pavučinky.

1.2.4 Orientace v prostoru, poznávání a ovládání tvarů a směrů

Poznávání vlevo-vpravo, nahoře-dole, pořadí ap.

Napodobují velké i menší pohyby těla a ruky, i graficky jednoduchý tvar a pohyb podle předlohy. Správný psací pohyb napodobují i podle přímého pozorování učitele.

1.2.5 Psaní číslic

Podle potřeby matematiky, možno využít dostupných písanek a cviků.

1.2.6 Psaní písmen, slabik, slov a vět

Psaní velkých i malých písmen, spojování do slabik a slov. Opis a přepis přiměřených slov a vět z nápisů, přísloví ap.

Učitel nejprve vede dítěti ruku při psaní velkých tvarů na tabuli nebo menší tabulku křídou, aby chyby mohly být beze strachu hned smazány a opraveny. Děti mohou zároveň používat i tiskacích písmen.

1.2.7 Napsaný text získává větší důležitost

Psaný text uchovává svůj obsah, slouží všem čtenářům, přemísťuje se i bez svého autora. Činnost zapisování dává obsahu větší vážnost, závaznost.

Děti si uvědomují, že písemné vzkazy učitele rodičům, učitelovy zápisy do notýsků, psané hodnocení jejich práce ap. mají trvalou platnost, jsou závazné.

1.3 DOROZUMÍVACÍ ČINNOSTI A SCHOPNOSTI

1.3.1 Zásady pro dorozumívání v novém prostředí

Střídání při vyprávění a v rozhovoru. Pozorné naslouchání řeči druhého. Zdvořilá otázka a odpověď, nabídka, souhlas i nesouhlas, odmítnutí.

Jak si vyžádat slovo v rozhovoru se spolužáky, jak s učitelem, jak s dospělými mimo školu. Běžná přání: při jídle, před cestou, k svátku.

Neskáceme si do řeči - posloucháme se zavřenou pusou. Jak si řekneme o slovo. Chceme se dozvědět víc - pokládáme otázky. Co se říká na souhlas a nesouhlas.

1.3.2 Pozdravy a oslovování nových spolužáků a učitelů

Vítání, loučení, prosba, děkování. Oslovení křestním jménem nebo příjmením.

Jak se zdravíme ráno doma, jak večer. Vítání kamaráda a dospělého návštěvníka, podobně loučení (též před cestou nebo na dlouhý čas). Jaké pozdravy patří kamarádům, jaké známým dospělým, jaké cizím.

1.3.3 Jednání při střetu zájmů a ve sporu

Žádost, prosba, upozornění, nabídka ke smíru, trvání na svém (i v jednání s dospělými). *Při hrách, při sportu, při práci ve třídě i mimo ni. „Promiň ...“ „S dovolením...“, „Podá bys mi prosím tě ...?“ „Směl bych...?“ Varování a upozornění na nebezpečí. Prosba o pomoc.*

1.3.4 Pozorné pozorování a poslech, soustředění

Děti se učí soustředit na mluvicí osobu, na předmět zájmu nebo potřeby či citového zaujetí. Postupně spojují smyslové vjemy s přemýšlením. Navykají si, že k uspokojení mohou dojít jen při určitém úsilí.

Dobří pozorovatelé. Nejprve pozorují jednoduché předměty a činnosti, např. vytleskávaný rytmus, podupy. Napodobování „soch“, později složitější hry na hledání změny, skryté předměty ap. Paměť se posiluje Kimovou hrou, „tichou poštou“, předáváním pokynu, úkolu, vzkazu. Hry na soustředění .... V instrukcích a úkolech však učitel nepřetěžuje děti svými dlouhými větami.

1.3.5 Prosté dějové vyprávění, jeho poslech a reprodukce

Poslech textu přímo vyprávěného učitelem, později žákem. Odpovídání na otázky týkající se obsahu. Společná reprodukce vyprávění. Jednotliví žáci reprodukují text na pokračování. Individuální reprodukce celku.

Příběhy z učitelova nebo žákovy života, spontánní vyprávění bez čtení. Pro převyprávění vyslechnutého textu musejí děti mít přirozené důvody: reprodukují text spolužákovi, který nemohl vyslechnout původní vyprávění, reprodukují text návštěvníkovi ve třídě ap. Aby reprodukce nebyla samoúčelná, musí učitel předem nachystat situaci.

1.3.6 Neliterární líčení nebo vyprávění, rozmýšlení, zkoumání souvislostí

Od zájmu o sebe děti směřují k pozorování okolí a druhých lidí. Sdělují si společně zážitky a zájmy, společně vyprávějí a předvádějí nebo ilustrují příhody nebo četbu. Hledají okolnosti, příčiny, pozadí dějů a věcí.

Ve vyprávění o společných zážitcích si děti uvědomují přítomnost druhých, vyptávají se na jejich zájem, pocit, názor. Vyhledávají témata, která mohou zajímat ostatní. Svými slovy líčí osobní příhodu, oblíbený předmět, aby potěšily své posluchače. Téma vzájemně doplňují o různé pohledy: kdyby se to stalo v ředitelně, k čemu by to bylo nemocnému spolužákovi ap. Zkoumají, co věc nebo příhoda znamená pro její účastníky, pro co je věc dobrá, co znamená pro druhé nebo v jiných situacích, proč se stala. Příběhy ilustrují, modelují, dramatizují.

1.3.7 Kladení otázek, vyptávání, zdvořilá a věcná odpověď

Umění zeptat se zdvořile a přímo na potřebnou věc, osobu, děj v okolním světě, doptávat se na podrobnosti. Porozumět otázce a dát správnou věcnou odpověď, též na otázky po příčinách. Vyptat se na věci obsažené v slyšeném textu.

Od otázek kladených ve hře na nakupování, na situace při cestování ap. k otázkám při hře „Hádejte, na co myslím“, „Hádejte, jaké jsem zvířátko“ ap. o věcech, osobách, zvířatech atd. Složitější vyptávání na okolnosti z vyslechnutých pohádek (zejm. otázky na kdy, kde, jak a proč).

1.3.8 Zřetelnost v řeči a ohled k posluchačům

Děti si upevňují pečlivou výslovnost nebo opravují výslovnost vadnou a nedbalou. Učí se volit přiměřenou hlasitost, melodii, rytmické členění, hospodařit s dechem. Nepřekřikují se, nevyrušují v řeči ostatní.

Děti se učí „pomazlit“ s každou hláskou, nevynechávat hlásky ve skupinách ani na hranici slov. Učí se slyšet a pohybem ruky naznačit délku samohlásek. Odstraňují překotnost a drmolání, ovládají své nutkání vykřikovat a překřikovat se. Zavedením zdvořilých prostředků k žádosti o radu nebo k položení otázky nebo námítky („Promiňte, prosím...“, „Nezlobte se, ráda bych...“ ap.) učitel poskytne dětem možnost vstoupit do hovoru nenásilně. V říkačkách, jazykolamech a dechových cvičeních si ověřují, jak ovládají techniku mluvení, v společném vyprávění disciplínu rozhovoru. Hra na televizního hlasatele, který mluví čistě a zřetelně.

1.3.9 Vědomá přítomnost ve výuce, kritické vnímání a hodnocení

Děti se podílejí na výstavbě hodiny, na směru práce. Učí se hodnotit své pokroky a neúspěchy, pracovat s vlastními chybami.

Co se mi dnes líbilo a nelíbilo, jak se mi co povedlo, co bychom chtěli dělat zítra. Na začátku dne a hodiny spolupráce při výběru her, úkolů, témat, knih z více možností. Hodnotit společnou práci, opravovat společné i vlastní chyby. Během hodiny nebo dne odhalovat příčiny neúspěchu.

1.4 POZNÁVÁNÍ JAZYKA A PRAVOPISU

1.4.1 Vztah slova, věty a skutečnosti

Děti si potřebují uvědomit, že za každým slovem slyšeným i čteným slovem nebo větou je představa určité věci, osoby, děje ap.

Po přečtení slova nebo věty má dítě mít příležitost si uvědomit skutečnost, kterou dané slovo představuje. Pojmenuj, co držím v ruce X Sundej to, co označuju slovem svetr. Nakreslí, co si představuješ, když se řekne slovo... Jakými slovy pojmenujeme to, co je na obrázku ...

1.4.2 Porovnávání významu slov

Porovnávání a vymýšlení slov opačného a blízkeho významu.

Děti vyhledávají kontrasty ve skutečnosti a pojmenovávají je. Nahrazují slova ve větách slovy blízkými pro zpřesnění nebo "zkrášlení" významu. Přípravují se tím též na problematiku negace v matematice.

1.4.3 Rozlišení věty, slova, slabiky, hlásky a písmene

Stavba věty a slova i slabiky skrze hru se slovem a větou. Pořadí slov ve větě, slabik ve slově, hlásek v slabice. Plynulé spojování slabik do slov a slov do vět, hry se změnami slovosledu.

Skládací abeceda, hry s tiskacími písmeny ....., na živá písmena, soutěže s přeskupováním písmen ve slově (les-sel, lom-mol), s vynecháním slabik ve slově (kominík-koník). Zábavná cvičení - opravy: Miminko myje mámu, kniha čte tetu. Škrtni slovo, které do věty nepatří: Auto má čtyři ocásky kola.

1.4.4 Rozeznávání délky slabik podle délky samohlásek v řeči i v písmu

Dlouhé a krátké samohlásky a změny významu slov (dráha-drahá).

Rozeznávání délky je problémem u některých dětí, zejm. dyslektiků. Děti mohou např. spojit zvuk slova s pohybem paže: tlesknutí, nebo mávnutí. Opačný postup: podle pohybů nalézají vhodná slova.

1.4.5 Rozlišování interpunkčních znamének a větné intonace na konci věty

Děti poznávají věty podle postoje mluvčího: oznámení, otázka, příkaz a žádost.

Bez používání termínů děti rozlišují: 1) kdy věta něco ohlašuje - hlasem na konci klesáme, 2) kdy se větou ptáme - hlasem buď klesáme, nebo stoupáme, 3) kdy příkazujeme - hlasem klesáme. Výuku můžeme spojit s pohybem. Pozor na nesprávný školský návyk stoupání hlasem v otázkách doplňovacích. (Jakého má Emil psa? X Má Emil psa?)

1.4.6 Různé tvary téhož písmene

Táž hláska se zaznamenává velkým a malým, psacím a tiskacím písmenem podle místa ve větě a slově a podle druhu textu.

Na začátku věty velké písmeno, tiskací písmena v nápisech, na plakátech a vývěškách, při zdůraznění.

2. ročník

Charakteristika roku z hlediska češtiny:

Vím, co chci a o čem mluvím

Hlavní motivací k řeči má v druhém ročníku být touha dosáhnout porozumění s ostatními a sdílet zážitek nebo poznatek. Hlavní motivací k poslechu má být očekávání příjemného zážitku nebo získání užitečné a zajímavé informace pro následující společnou práci s textem, zejména ve hrách podporujících fantazii a cit, schopnost napodobovat, dramaticky jednat, recitovat.

Od poloviny roku děti dovedou s porozuměním nahlas přečíst odpovídající text, postupně se zavádí i tiché čtení a společná četba z knih a časopisů. V tomto ročníku ještě není ukončen nácvik techniky čtení u všech žáků, upevňují se čtenářské dovednosti.

Technika psaní není cvičena samostatně, ale je spojena s psaním v ostatních činnostech.

Dítě by už mělo umět samostatně vyjednat své školní záležitosti (ve školní jídelně, ve sborovně ap.) i situace vně školy: témata četby a rozhovorů dítěti ukazují, že může samostatně jednat s vnějším světem, ovlivňovat ho řečovými i praktickými jednáními.

Pro práci ve třídě děti potřebují soustředěnost, ochotu ke spolupráci a učí se samostatně vyhledávat a vybírat věci, zážitky, texty, které chtějí sdílet ostatním.

Dosud se více mluví než píše, stále se dbá víc na věcnou jasnost, výslovnostní zřetelnost, na plynulost projevu a na ohled k posluchačům než na spisovnost koncovek a slov - zejména ve spontánním, nepřipraveném projevu. (Pro určité situace se však děti učí poznávat i užívat některé výrazy spisovné, zejména v projevech předem připravených.)

Poznávají stavbu slabiky, slova a věty, psaní velkých písmen na začátku věty a u některých vlastních jmen, třídění hlásek a pravopis po tvrdých a měkkých souhláskách.

Slovní zásoba a znalost pravopisu se rozvíjejí především v poslechu četby a při sledování psaného textu i ve vlastním vyprávění nebo líčení nad konkrétními událostmi nebo předměty a také ve hře se slovy z jednoho tematického okruhu (záměna slova synonymem nebo antonymem v témž kontextu).

2.1 Čtení a vztah k literatuře

2.2 Psaní

2.3 Dorozumívací činnosti a schopnosti

2.4 Poznávání jazyka a pravopisu

2.1 ČTENÍ A VZTAH K LITERATUŘE

2.1.1 Čtení

Děti čtou se správným dýcháním, s dodržováním mluvních taktů a s přiměřenou intonací. Kladou otázky k přečtenému textu, ilustrují, dramatizují čtené texty. Postupně se zavádí i tiché čtení.

Upevňuje se technika čtení s důrazem na souvislé čtení s porozuměním. Později čtou nahlas s porozuměním i delší texty. Společně čtou vhodné knihy a časopisy, individuálně si vybírají četbu podle své záliby. Nácvik techniky čtení není v druhém ročníku ještě ukončen, pokračuje ve třetím ročníku.

2.1.2 Poslech četby

Soustředěný poslech čtených textů. Učitel předčítá poezii a složitější texty, často je zařazováno předčítání dobrými čtenáři (i z vyšších ročníků). Postupně se zapojují ostatní žáci. Hlasité čtení na pokračování. Děti začínají rozeznávat některé literární žánry a postupy.

Při poslechu četby (postupně i jazykově a literárně náročnějších textů) si děti všímají rozdílů mezi veršem a prózou, odlišují pohádku od ostatních vyprávění, seznamují se s pověstmi. Umějí vyjádřit, jak hodnotí činy postav, jejich postoje i city.

2.1.3 Srovnávání literárního a dramatizovaného textu, pokračování v oblíbených činnostech z mateřské školy

Děti si uvědomují zvláštní rysy televizního a filmového zpracování známých příběhů, uvažují o rozdílných možnostech literatury a filmu nebo televize.

Srovnávání kratičkových příběhů z Večerníčků a z pohádek knižních ap. Pokusy o dramatizaci, improvizované loutky z vařečky, figurky z přírodních materiálů.

2.2 PSANÍ

V druhé třídě se upřesňuje jemná motorika ruky, a proto je třeba při všech písemných činnostech individuálně odstraňovat nedostatky v psaní tvarů. Technika psaní tedy není cvičena samostatně, ale je spojena s psaním v ostatních činnostech. Dosud se předkládá kaligrafický model písma, ale učitel už bere ohled na počátky osobitých rysů rukopisu (zejm. ve velikosti, sklonu, příp. i tvarech písmen). Požadujeme však úpravnost psaného textu.

2.3 DOROZUMÍVACÍ ČINNOSTI A SCHOPNOSTI

2.3.1 Přesun pozornosti od věcných souvislostí i ke vztahům, postojům, vlastnostem

Děti začínají mluvit o tom, jak věci souvisejí, proč se dějí. Vztahy lidí, postoje, city jsou východiskem pro vlastní hodnocení. Děti v textu rozpoznávají kladné i záporné lidské vlastnosti.

Děti vyprávějí o věcech a lidech, učí se poznat, co druzí vypovídají o svém vztahu k nim. Vypytávají se, proč a jak postavy jednaly, co vzbudilo jejich lítost, radost, strach ap. Ze způsobu vyjádření se učí poznávat pocity postav, vyprávějí o jednoduché činnosti, např. zdobení pomeranče, nalepování hadrové panenky, koláž.

2.3.2 Kladení otázek účelově zaměřených

Děti se vyptávají na neznámý předmět, na nepochopený obsah, na okolnosti děje.

Hry s hádáním osob, věcí, činností. Otázky a odpovědi nad neúplným textem (část třídy zná úplný, druzí se vyptávají). V rébusech a hádankách se učí zeptat slovy ve větě na zakrytý výraz: „Na našem dvoře je ... louže.“ - Jaká louže je na našem dvoře? „Na ... je velká louže.“ - Na čem, kde je velká louže?

2.3.3 Respekt k vyjádření druhých, pozorné naslouchání a pochopení žádosti, instrukce, mírnění nebo řešení jednoduchého konfliktu

Děti se učí vyslechnout druhé do konce, zdvořile namítat, uvádět a obhájit svůj odlišný názor. Domlouvají se o rozdělení společné práce, o pomůckách, učí se spolupracovat. *Ve společném vyprávění a debatě se učí respektovat ostatní a očekávat, že se od nich mohou něco dozvědět. Učí se souhlasit a nesouhlasit, vstoupit do debaty.*

2.3.4 Zdvořilé a účelné jednání na veřejnosti

Vyřizování vlastních záležitostí, vyřizování vzkazů, používání telefonu, přivolání pomoci.

Dokážou si zapamatovat a vyřídít jednoduchý vzkaz bez situačních variant, používají domácí a veřejnou telefonní stanici. Učí se přivolat na pomoc i cizí osoby.

2.3.5 Spisovnější vyjadřování v projevech před třídou

V připravených mluvených projevech používají děti některých slov spisovných, aby se vyjádřily krásněji nebo přesněji a vhodně vzhledem k dané situaci.

V projevech před celou třídou se nahrazují slova hrubá, domácká, přehnaně citově zabarvená ap. Děti si postupně uvědomují rozdíl jazyka pro soukromí a pro veřejnost. Vazba na tvořivou dramatiku.

2.3.6 Sled událostí ve vyslechnutém příběhu

Pomocí obrázků, značek nebo slov vyznačit uzlové body příběhu.

Pokročilejší děti mohou děj zapsat i v jednoduchých větách se zřetelným počátkem a koncem. Mohou na základě obrázkového záznamu vyrábět leporelo.

2.3.7 Stručné převyprávění úvodního textu čteného dětmi

Nalezení hlavní dějové linie s vypuštěním podrobností, aby příběh mohl být převeden do obrázkové nebo pohybové podoby.

Vyslechnutý příběh mají děti zaznamenat na skrytý útržek papíru, nebo vyjádřit obrázkovým písmem (obrázková osnova) ap., aby cítily potřebu vyhmátnout podstatné prvky.

2.3.8 Rozvoj souvislého vyjadřování

Děti promlouvají o svých osobních příhodách, předmětech a zážitcích, vyprávějí na témata z četby. Obměňují a vymýšlejí příběhy, básničky ap.

Děti bez podstatných zábran mluví o svých prožitcích, snaží se získávat zájem posluchačů, zjednat si klid k řeči, přizpůsobit hlasitost, dobrat se jádra sdělení. Dostávají příležitost souvisle promluvit před ostatními také o příbězích z poslechu a vlastní četby. Při vyprávění na téma z četby dovedou vyjít od začátku a dojít ke konci příběhu. Vyprávění nebo jiné projevy dětí jsou podstatnou součástí hodiny, děti se stávají spoluvůrci vyučování a učitel je povinen jim vytvořit k mluvení prostor.

2.4 POZNÁVÁNÍ JAZYKA A PRAVOPISU

2.4.1 Rozšiřování a obohacování slovní zásoby

Ve hrách děti nalézají a poznávají jaké věci jsou a jak se jeví podle zraku, sluchu, hmatu, chuti, čichu. Poznávají slova blízkého významu slohově zabarvená (pes-hafan-čokol-voříšek, auto-fáro-popelnice). Rozlišují pojmenování předmětů, osob, věcí od jmen dějů a vlastností. Výrazy pro orientaci v čase a prostoru se rozšiřují i na období a území vzdálenější.

„Co je dnes a tady - Co bylo včera, vloni, dříve“, „Co je za mořem, ve vesmíru“. Slovní zásoba se obohacuje zejm. o slovesa různých pohybů, dále slovesa upřesňující významy (udělat, mít, dát, vzít a dostat, říkat), o jména vlastností (jak to chutná, jaké to je na omak, jakou to má barvu) podle velikosti, tvaru, ale i dobré-zlé ap., dále o slohově zabarvená slova blízká (při četbě a ve hrách: Pepík je smutný. Je mu .... Má...). Nahrazují se slova se všeobecným významem (dělat, dát, věc) slovy přesnějšími. Především při poslechu a individuální četbě se setkávají s novými výrazy a začínají jich používat.

2.4.2 Stavba slabiky, slova, věty

Ve hrách se slovem a s větou si uvědomují hranice a posloupnost slabik ve slově a slov ve větě. Procvičují slovem i písmem.

Rébůsy, přesmyčky, křížovky, tajná řeč s vloženou slabikou, vyškrtávání nepatřičných písmen nebo slabik ve slově, slov ve větě: Ječeniček a Mapařenka utepekly bačibičce, aby je nekuchytila. Maminka vaří k obědu boty knedlíky.

2.4.3 Otázky, žádosti, příkazy, přání, oznámení a jejich interpunkce

Věty podle postoje mluvčího. Podle smyslu věty děti poznávají záměr a postoj mluvčího i v jemnějších odstínech.

Podle interpunkce poznávají druhy vět. Podle záměru (prosba, naléhání, žádost, výhrůžka ap.) se rozhodují o druhu věty a psaní interpunkce.

2.4.4 Psaní velkých písmen na začátku věty a vlastních jmen osob

Ve jménu a příjmení, v názvu obce, jmen zvířat.

Vycházíme z praxe, podpisy sešitů, učivo prvouky, zkušenosti z četby. Nerozlišujeme ještě jiná jména obecná a vlastní.

2.4.5 Samohlásky a souhlásky měkké, tvrdé, obojetné

Třídění hlásek a dělení souhlásek podle následujícího i/y. Slova s obojetnými souhláskami a dě-tě-ně se bez odborného výkladu mohou vypisovat do osobních pravopisných slovníčků.

Hry a zábavná cvičení:

samohlásková nebo souhlásková řeč. Př.: "Jana Kotalíková (jméno dítěte) - souhlásková řeč: j-n k-t-l-k-v; samohlásková řeč: a-a o-a-í-o-á".

Slova s -i/-y po obojetných souhláskách v základu a slova s dě-tě-ně, která děti nacházejí v četbě i při řeči, si děti vypisují a třídí do sešitku podle souhlásky (by-bý, ly-lý atd.). Všímají si správného psaní těchto slov a připravují si tak i materiál k budoucí práci s vyjmenovanými slovy a skupinami dě-tě-ně (během 3. a ve 4. ročníku).

Slovníček slouží i k průběžnému zápisu všech dalších pravopisných problémů, se kterými se děti setkávají.

2.4.6 Psaní ú-ů

Bez slov cizích a složených.

Ve hrách, různých cvičeních společných i individuálních, písemných i ústních.

2.4.7 Rozvoj jazykového cítění - průprava k tvarosloví a slovním druhům

Všímají si významu slov, odlišují slova a skutečnost. Děti si uvědomují, že slovo se ve větě tvarově obměňuje.

Děti vybírají ze smysluplného textu připraveného učitelem totéž slovo v různých tvarech. Dosazují zadané slovo na prázdná místa v textu ve správném tvaru. Výběr slova podle druhu a podle délky do křížovky: „Vyber slovo označující činnost, aby se vešlo do čtyř okének: vrtulník, běhá, nazdar, starý.“ ap.

2.4.8 Porovnávání významu slov - rozšíření o slova souřadná, nadřazená a podřazená

Vyhledávání, porovnávání a zařazování slov.

Z řady slov vyřazují slova, která do ní nepatří, přidávají do řady atd.

2.4.9 Příprava na uspořádávání vět v souvětí

Na základě zkušeností z četby a vyprávění zkoušejí děti spojovat obsahy vět vhodnými spojovacími výrazy do delších celků.

Děti se snaží nahrazovat spojku a vhodnějšími spojovacími výrazy.

3. ročník

Charakteristika roku z hlediska češtiny:

Dokážu vám to vyložit

Hlavní motivací k dorozumívání má být touha dosáhnout svého sdělovacího záměru u posluchače, dojít k dorozumění s ostatními a sdílet s nimi zážitek nebo poznatek.

Hlavní motivací k poslechu a četbě má být jednak očekávání příjemného zážitku, potřeba sdílet zážitky s ostatními, dále získání nových informací a také být připraven k následující samostatné i společné práci s textem. Literární četba je i podnětem nebo modelem k vlastní tvořivosti, četba literatury věcné, literatury faktu, podnětem k zkoumání a přemýšlení. Při čtení nahlas zvládají správnou techniku (plynulost, frázování, větný přízvuk, sílu hlasu).

Motivací k psaní se stává potřeba zaznamenat nebo písemně sdělit údaje (např. pro referování před ostatními ap.), vytvořit zábavný nebo zajímavý text.

Děti dostávají prostor pro rozhovor i pro vytváření souvislého psaného textu. Více pozornosti se věnuje vedle vyjádření postojů, citu, hodnocení i vysvětlování.

Postupně ovládají abecedu, psaní znělých a neznělých souhlásek. Poznáváním příbuznosti slov a tvarů se připravují na další gramatické učivo. Začínají chápat slovnědruhové rozdíly a stavbu věty.

3.1 Čtení a vztah k literatuře

3.2 Psaní

3.3 Dorozumívací činnosti a schopnosti

3.4 Poznávání jazyka a pravopisu

3.1 ČTENÍ A VZTAH K LITERATUŘE

3.1.1 Četba jako zdroj zážitků a předmět sdělování

Zážitky z četby děti sdílejí v rozhovoru o knihách, vyjadřují své zájmy a pojmenovávají oblíbená témata a žánry. Na základě srovnávání různého zpracování stejného námětu docházejí k poznání, jak se text proměňuje, a uvažují o příčinách (např. vážný a humorný přístup) i o důsledcích (změny v obsahu i ve formě). Společné uvažování o četbě je prováděno jako další hodnotná zábava.

Zachovává se poslech učitelem výrazně předčítaného textu, děti připravují pro ostatní předčítání oblíbeného místa ze své knížky, doporučují svou četbu ostatním. Vědomí o tom, že osobní zážitek a chápání textu je hodnotou samo o sobě, že pro ně neplatí předpis nebo poučka, a že čtením knih může dítě samo způsobit druhým i sobě radost, uchovává kladný vztah dítěte k čtení knih (přes konkurenci televize ap.)

3.1.2 Čtený text jako model pro vlastní tvorbu

Náměty a kompozice krátkých příběhů a příhod, přírodní i reflexivní básničky povzbuzují chuť vyjádřit své prožitky literární formou a jazykem. Děti pozorují výrazy, které činí text výstižným, počínají chápat funkci přirovnání, pokoušejí se jich samy používat. *Nad rýmovými dvojicemi, nad napínavým námětem nebo slohově zvláštními slovy vytvářejí děti vlastní texty (se začátkem a koncem, bez nároku na formální úplnost). Bez ohledu na podařenost zacházejí s dětskými výtvary jako s cennou hodnotou: třída sestavuje svou čítanku, recitaci, vzájemně ilustruje nebo předvádí svá díla ap.*

3.1.3 Četba jako pramen poznávání o světě

Čtení se stalo služebnou technikou pro získávání informací. V četbě příběhů o zvířatech a o cizích zemích dítě nalézá poznatky o dnešním světě, v četbě pověstí představu o minulosti. Četba dává podnět ke zkoumání a přemýšlení o světě i o zvláštích literatury umělecké a věcné. *Vlastní četba populárních i beletrizovaných naukových textů, dětských encyklopedií*

k zvolenému společnému tématu, které se bude ve třídě probírat, upevňuje důvěru v užitečnost čtení.

3.1.4 Vyšší prostředky techniky čtení

Plynulé čtení vět a souvětí, správné frázování, kladení důrazu (větný přízvuk), volba přiměřené síly nebo barvy hlasu. Hlasové prostředky emocionálního přednesu.

Při předčítání individuálně zvolených textů nebo jejich úryvků (z knih čtených doma nebo ve volném čase) ostatním dětem už žák nepředvádí schopnost přečíst text, ale začíná usilovat o věrné podání obsahu.

3.1.5 Vedení osobního zápisníku

Návyk uspořádat si informace pro budoucí využití i pro připomínku prožitku.

Bez povinnosti a přímé kontroly učitele si děti vedou sešit svých uměleckých prožitků i vlastních pokusů nebo ilustrací ap. Zápisník je osobním hájemstvím žáka, učitel smí nanejvýš požádat, aby dítě vybralo nějaký zajímavý zápis nebo text pro uplatnění ve společném časopise, při oslavě ap.

3.2 PSANÍ

Ve třetím roce školy považujeme techniku psaní za osvojenou, ale neustále dbáme na úpravnost textu, čitelnost a přehlednost. Pokud se ještě objeví chybné tvary písma, vedeme žáka k jejich zpřesnění. (Ve vyučování je psaní obvykle zcela propojeno s ostatními činnostmi.)

3.3 DOROZUMÍVACÍ ČINNOSTI A SCHOPNOSTI

3.3.1 Soustředěný poslech textu určeného k další práci

Zajímavé středně dlouhé texty, které učitel předkládá jako východisko (i z nahrávek) k dalšímu zpracování, děti pozorně poslouchají od začátku do konce.

Před četbou podnětného textu učitel vyloží i to, jakou práci s vyslechnutým textem bude dětem navrhovat. Četba-poslech může být podnětem k vlastní tvorbě (beletrie) nebo ke zpracování informačního (věcná literatura).

3.3.2 Kladení a zodpovídání otázek k textu

Děti se vzájemně doptávají na přeslechnuté nebo nejasné informace, získávají dobře formulovanými otázkami výstižné odpovědi.

Vhodně vybrané nebo upravené texty se zajímavým, ale nikoli zcela zřejmým obsahem podněcují děti k hledání podstaty děje, k spolupráci při nalézání smyslu. Je možné pracovat s dvěma variantami téhož textu - jasnou a méně jasnou (např. s vysvětlujícími obrázky a bez nich, dialogické a výkladové podání složitější příhody ap.), aby část třídy mohla druhé podávat vysvětlení (otázky a odpovědi).

3.3.3 Orientace ve slyšeném i přečteném textu

V komentáři nebo vysvětlení k textu děti prokazují, že pochopily smysl děje, že rozumějí jeho uspořádání.

Děti rozlišují, která dějová linie, které údaje ap. jsou v textu podstatné, jak za sebou děje nebo fakta následují, kam který údaj patří. Dokážou zařadit doplňující údaj na vhodné místo, najít místo, kde se v textu stala výrazná změna atd.

3.3.4 Vyjadřování hodnotících postojů

Děti mluví o svém vztahu k hrdinům, k příhodám, srovnávají své postoje s postoji hrdinů. Pokoušejí se zaznamenat i to, co tvoří působivost textu, popis mimořádné postavy (krásná princezna, strašný čert nebo drak), všímají si atmosféry příběhu nebo

ovzduší. Uvědomují si, co stupňuje napínavost (opakování motivu ap.).

V rozhovoru o společné četbě si vybírají oblíbené postavy, vysvětlují, co se jim líbí na jejich jednání, nacházejí krásná místa v textu a vyprávějí, jak na ně takový text působí.

3.3.5 Výcvik vyjadřovací pohotovosti

Schopnost popisovat spolužákům oblíbený předmět, vylíčit (v jednoduchých větách s přehlednou stavbou) živě a zajímavě pro ostatní svou nebo cizí příhodu nebo děj na obrázku. Uvést vystoupení spolužáka.

Definice předmětů a pojmů denního života. Předvedení oblíbené pomůcky, hračky, nástroje. Líčení jednotlivé činnosti své i druhých (jak se mi včera povedlo rozhodnout hokejový zápas, jak jsem účinkovala v hudebním programu, jak tatínek krmí hady ap.) nebo dějů v přírodě (jak se chová křeček při krmení, co se děje při vichřici).

3.3.6 Zaznamenávání nebo písemné sdělování vlastních nebo cizích údajů a myšlenek

Postihnout podstatu myšlenky ve správném sledu věcí, jednak pro sdělení druhým, jednak jako záznam pro další použití.

Při poslechu rozhlasu nebo televize si zkoušejí zaznamenat nejdůležitější poznatky. Zapisují si nápady a dojmy z poslechu básničky. Při zápisu mají děti mít představu, že vzniklé poznámky budou účelně sloužit k další práci: pro referování před ostatními, kteří pořad neslyšeli, jako podnět pro vznik textu do třídního časopisu. Pro vytváření souvislého psaného i mluveného textu z poznámek je třeba dětem poskytnout dostatek času a prostoru.

3.3.7 Pěstování nadhledu nad sebou a svými zážitky

Schopnost vystihnout slovy své pocity, svou náladu, své názory na určitou věc.

V rozhovorech o četbě, o sledovaných pořadech rozhlasu a televize i o vlastních a společných příhodách se děti snaží výstižně a rozmanitými výrazy vyjádřit své pocity a postoje. Při vedení vlastního čtenářského a autorského zápisníku, při vedení osobního deníčku formulují své prožitky a dostávají příležitost podat o nich zprávu ostatním. V dopisech a kratších blahopřáních spolužákům i blízkým osobám mají příležitost autenticky využít svých schopností vyjádřit své pocity. Učitel dbá, aby všechna taková vyjádření (mluvená i psaná) byla vytvářena ve skutečných situacích - před spolužáky dítě vypráví to, co ostatní neznají, nezažili nebo na co mohou mít různé názory, při psaní dopisů dbá učitel, aby byly určeny ke skutečnému odeslání.

3.3.8 Zdvořilost a zkušenost ve veřejném řečovém jednání

Ve hře i ve skutečnosti ovládat základní zdvořilostní obraty a způsoby nekonfliktního jednání. Společenská vhodnost výrazů (náhrady slov neslušných). Předávají složitější, avšak jednoznačné vzkazy.

Předvádějí (např. s loutkami) v krátkých rozhovorech jednání na veřejných místech (u zubaře, na nádraží, na stadioně), zkoušejí si různé možnosti jak vyjádřit rozdíl mezi prosbou a škemráním, odmítnutím strohým a ohleduplným, zákazem a varováním ap. Jednají (s loutkou, ve hře ap.) proti záměrnému pokoušení. Uvádějí vystoupení spolužáka (hra na hlasatele), provádějí posluchače pohádkou ap.

3.4 POZNÁVÁNÍ JAZYKA A PRAVOPISU

3.4.1 Opis

Děti bez chyby a úpravně opisují přiměřený text k pozdějšímu využití.

Texty vzkazů, pozvánek, výpisky z četby pro čtenářský deník, návod k pracovnímu postupu, další zajímavé texty.

3.4.2 Stavba delší věty a souvětí

Mluvené i psané vyjadřování v delších větách a jednodušších souvětích s používáním vhodných spojek a spojovacích výrazů.

Nad textem s vhodnými souvětími a spojkami děti vyhledávají spojovací výrazy, posuzují jejich postradatelnost, formulují souvětí bez spojky a s jinou spojkou ap. Porovnávají jednoduchý text používající spojovacích výrazů mezi větami s textem bez rozmanitých spojek, v němž jsou věty řazeny nanejvýš ... a ... a.... Děti vybírají spojky z nabídky a doplňují je do textu, nebo naopak mezi seřazené spojky vkládají nabídnuté nebo smyšlené věty: ... a ..., aby ..., protože, ..., jak .... Pozorují významové změny souvětí při změně spojovacího výrazu: „Pepík půjde na oběd, protože má hlad.“ „Pepík půjde na oběd, jestli má hlad.“ „Pepík půjde na oběd, aby měl hlad.“

3.4.3 Abeceda

Orientují se v abecední řadě, aby mohli vyhledávat v příručkách (encyklopediích, Pravidlech ap.). Při práci s Pravidly se setkávají s infinitivem sloves a uvědomují si, jak tvary slovesa patří k sobě.

Dovednost potřebná i pro činnosti v dalších oblastech.

3.4.4 Psaní velkých písmen

Odlišení typických případů vlastních jmen osob a míst od pojmenování obecných s důrazem na jména vyskytující se v žákově bydlišti a jeho okolí. Základní pravidla psaní velkých písmen, bez zdůrazňování zvláštností nebo odchylek.

3.4.5 Měkké a tvrdé souhlásky, skupiny dě-tě-ně

Při psaní textů vyhledávají vlastní chybu a pracují s ní (uvědomují si, které pravidlo bylo porušeno, přenášejí jev na podobné příklady, do jiných souvislostí. Nakonec provádějí opravu). Pozorují rozdíl slyšeného a psaného.

3.4.6 Skupiny bě-vě-mě

Při práci se slovníky a Pravidly si uvědomují správnou psanou podobu slova.

3.4.7 Psaní znělých a neznělých souhlásek na konci i uvnitř slova

Porovnávají významové změny při dvojnásobu psaní. Podle kontextu poznávají i nutnost psaní s odpovídající hláskou.

Možno vyjít z nesprávně psaného textu s nesmyslným významem. „Voda se mění v leť“, „Vyřež ten úkol“.

3.4.8 Řazení příbuzných slov do řad - pokračování průpravy k pravopisu -i/-y po obojetných souhláskách

Poznávají odvozená slova, uvědomují si, které části slova se běžně obměňují a jak se tím mění význam slova (slovotvorná stavba a význam slova).

Představu souvislostí je možné podpořit i kombinací částí slova s obrázky (rébusy): les - za+les+nit - les+ník. Pokračuje práce s osobními pravopisnými slovníčky.

3.4.9 Rozlišování mluvnických tvarů slova od slov odvozených - pokračování průpravy k pravopisu -i/-y po obojetných souhláskách

Uvědomují si, že tvary téhož slova tvoří skupinu se stejným věcným významem, zatímco při odvozování slovo získává význam nový.

Okolo obrázku slova základového píšeme celou řadu slov odvozených i tvarů slova základního a pak graficky odlišujeme obě skupiny (např. obrázek stroje + strojník, strojem, nástroj, strojů).

3.4.10 Pozorování a třídění slov podle druhů obsahu i podle jejich zapojení ve větě - základy k chápání rozdílu mezi slovesy a podstatnými jmény, popř. dalšími druhy slov.

Děti zkoušejí rozlišit ve vnější skutečnosti, co je děj, co je „věc“ (předmět, osoba, zvíře), co okolnost a vlastnost. Příprava k rozlišování slovních druhů a větných členů (bez používání termínů!) vychází od obsahu slov a od jejich role ve větě - ve hře se slovesnými tvary děti poznávají, jaká doplnění sloveso vyžaduje. Sloveso jako nejdůležitější složka věty.

Hra se slovesem: „Vyprávíme“ - na otázky kdo vypráví, co, komu, o čem, kdy, jak, proč děti vymýšlejí vhodné odpovědi. Učitel nabízí slovesa, která je možné bohatě doplňovat. Děti je pak nahrazují ve vzniklých větách slovesem, slovesem jiným, podobného významu.

3.4.11 Rozvíjení a doplňování věty

Děti zjišťují, kterými výrazy se upřesňuje nebo „zkrášluje“ význam slov ve větě - okolnosti k dějům a vlastnosti k předmětům, osobám.

Děti nalézají vazby mezi slovy ve větě. Učí se správně ptát na jednotlivá slova ve větě slovy ostatními (pouze v jasných a srozumitelných větách). Např.: Jasná a správná věta: „Malá myš se probudila ze sna“ - kdo se probudil ze sna, jaká myš se probudila ze sna, z čeho se probudila malá myš. Neúplná, nedořečená věta: „Chodila často“ - děti se musejí doptávat na chybějící informace, vymýšlejí si odpovědi a tak si zvykají pozorovat, která slova k sobě patří (bez termínů slova řídící a závislá, určující a určovaná) - jsou to dvojice „kamarádů“. Ve hře děti zjišťují, že na některá slova se ve větě zeptat nemůžeme, nemají samostatný význam (bez termínů předložky, spojky, částice). Ve hře s otázkami kolem slovesa děti poznávají, že každá srozumitelná věta má základ (jakousi hlavní postavu a děj s nezbytnými slovy-údaji dalšími).

3.4.12 Pohotovost porozumění textu

Schopnosti orientovat se ve významu a stavbě věty děti využívají k vystižení podstatných prvků příběhu, výkladu, popisu, k pochopení formulací úloh a zadání (i v ostatních školních činnostech).

V přiměřeně dlouhém textu děti vystihují, o kom nebo o čem je, co se v něm odvíjí a co jsou okolnosti děje, jak se děj rozuzlí. Stále rozlišujeme podstatné údaje od doplňujících.

3.4.13 Stručnost ve vyjadřování, vystižení podstaty věci

Jasně, přesně, výstižně a věcně vyjadřování. Děti rozlišují, které výrazy ve sdělení jsou nezbytné pro základní smysl věty.

Podle modelu z vnímání textů (vyhledávání podstaty příběhu) se děti zkoušejí samy vyjadřovat co nejdůležitější, postihovat jádro své myšlenky. Předem se učí promýšlet, o čem budou vyprávět, jaký děj sledovat, k jakému konci dojdou. Nacházení podstaty děje je využito při hře na telegraf, na dorozumívání ve vichřici, kdy není slyšet a není čas ap. Děti „očisťují“ známou pohádku od přidaných nevýznamných nebo zavádějících podrobností: „Jeníček a Mařenka se vypravili do lesa k babičce, Jeníček zakopl o houbu, Mařenku šlehla větev ...“

4. ročník

Charakteristika roku z hlediska češtiny:

Obstojím před světem

Motivací k sdělování má být touha najít shodu v řeči s ostatními. Novou motivací k poslechu a četbě má být získání nových informací potřebných k zvoleným nebo za-

daným úkolům/projektům, a příprava k samostatné i společné práci s textem (např. vytváření scénáře, dramatizace) a k jednání s lidmi. Děti čtou správně a plynule, s porozuměním i při tichém čtení.

Motivací k psaní se stává mj. potřeba činit si poznámky a výpisky a také potřeba předložit písemně své stanovisko, svůj názor i veřejně.

Děti se snaží nalézat příčiny věcí a porozumět jim a předvést své znalosti, schopnost a výsledky před ostatními žáky i před učitelem.

Kromě vnímavosti literární a estetické se rozvíjí schopnost třídít poznatky a vytvářet si podklady k jejich reprodukci. Usilují o věcnost a přesnost vyjádření.

Více se spojují činnosti dorozumívací a mluvnice. Mluvnické jevy se však probírají často nad větami z vlastních žákovských textů. Začínají se seznamovat s některými mluvnickými kategoriemi, tvaroslovně a slovtvorně obměňují slova, poznávají principy výstavby věty.

4.1. Čtení, tvorba a vztah k literatuře

4.2. Dorozumívací činnosti a schopnosti

4.3. Poznávání jazyka a pravopis

4.1. ČTENÍ, TVORBA A VZTAH K LITERATUŘE

4.1.1 Technika čtení

Správné, uvědomělé plynulé čtení přiměřeně náročných textů, přirozená intonace, přízvuk slovní i větný, cit. Členění vět, frázování, síla, barva hlasu. Tiché čtení s porozuměním.

Děti čtou rády nahlas, výrazně a s citem známé texty, neznámé texty alepoň plynule. Přípravují pro jiné třídy, pro veřejnost a rodiče recitační nebo dramatická vystoupení, v nichž uplatňují svou paměť.

4.1.2 Čtení a poslech jako prostředek k získávání nových informací

Dobrá orientace v naučných textech je podmínkou pro osvojení jejich pojmového obsahu.

Četbou děti získávají informace potřebné k zvoleným nebo zadaným úkolům a k přípravě společných projektů i samostatné práce. Četba encyklopedií, příprava informace pro ostatní, písemné zpracování pro časopis ap.

4.1.3 Tvořivá práce s literárním textem

Vytváření scénáře, dramatizace, vlastní tvorba na motivy, srovávání textů z různých hledisek.

Tvorba pro loutky, pro předvádění ostatním, do časopisu, tvorba masek, modelování Betléma ap. V součinnosti s dramatickou výchovou se text podává z různých hledisek ap. V debatě o přečteném textu projevují určitou čtenářskou zkušenost. Pro konečnou podobu (ale ne dříve) mají děti svůj text upravit i po jazykové stránce (úpravnost, pravopis).

4.1.4 Výběr četby podle osobního zájmu

Četba beletristické i věcné literatury, časopisů, sledování naučných pořadů i adaptací literárních děl podle vlastního výběru. Děti se s větší samostatností orientují ve výběru i podle přehledů a jiných zdrojů informací.

Při výběru své četby děti využívají rad učitele, knihovníka, katalogu, televizních a rozhlasových pořadů, využívají programových přehledů. Svých poznatků z četby atd. využívají ve všech školních činnostech.

4.1.5 Rozlišování prózy, poezie a dramatu

V poezii poznávají píseň, říkadlo, hádanku, báseň (přírodní, společenskou, osobní). V próze pohádku, povídku, pověst. V dramatu loutkovou hru, divadlo, televizi. *Uvědomuj si, o čem vypovídají verše, o čem se vypráví v povídce, co je předvedeno v dramatu. Všimaj si úlohy autora v různých druzích tvorby. Odliš vyprávění literární od faktického, texty věcné od uměleckých.*

4.2. DOROZUMÍVACÍ ČINNOSTI A SCHOPNOSTI

4.2.1 Orientace ve stavbě textu

Děti poznají, kde končí úvod a začíná děj, kde děj a napětí vrcholí, jak je příběh uzavřen. Rozpoznávají, co je v ději a v postojích postav důležité a co vedlejší. Všimají si členění na odstavce a podrobněji i vyjadřovacích prostředků. Seznamují se s uspořádáním knihy a učí se využívat i jejího aparátu.

Při získávání informací děti využívají obsahu, rejstříku, vysvětlivek, živých záhlaví, grafického členění textu ap.

4.2.2 Třídění a záznam poznatků

Při poslechu výkladu se děti učí poznamenat zajímavé nebo podstatné body, činí si poznámky k pozdějšímu zpracování.

Při návštěvě muzea, v besedě s hostem, při pozorování televizního pořadu si děti pořizují věcné zápisky, aby mohly např. podat zprávu ostatním.

4.2.3 Zachycení a vystižení děje, změny

Dovedou zachytit, jak probíhá změna v nějakém procesu (jak se mění příroda na podzim ap.). Při líčení užívají spojovacích výrazů a souvětí k vyjádření věcných souvislostí a k rozlišení jevů podstatných a vedlejších.

V příležitostech navozených v jiných předmětech, ze zážitků mimo školu atd.

4.2.4 Věcné, přesné a poučené sdělení

Informativní sdělení o práci na projektu, o oblíbené činnosti, návodné vysvětlení. Děti se učí držet se věci, vytknout si cíl hovoru a sledovat co nejpřímější cestu k němu.

Podle momentální situace a potřeby ve škole, při společné přípravě práce, texty i pro akce sestavení předmětů ze stavebnice, - informativní sdělení postupu práce, texty i pro akce mimo školu.

4.2.5 Zdořilé jednání s ostatními, vyslovení názoru, upřesňování a oprava druhých, souhlas a nesouhlas

Ve styku s ostatními se děti učí brát ohled na partnery, předcházet nedorozumění, nebránit porovnání názorů.

Ve všech jednáních v češtině i mimo ni, v dramatické výchově, ve styku s veřejností se učí ohleduplnému jednání, toleranci i společensky přijatelnému způsobu přesvědčování.

4.2.6 Výrazy posvátné, zakázané a citově zabarvené

Běžná zvolání, náboženské výrazy v denním i svátečním životě, vnímavost k slovům pokleslým, doslovnost u výrazů přenesených.

Ježkovy voči, panenka skákává, kruciš, vole, vid', přines kapku vody, vlez mi na záda ap.

4.2.7 Organizace her a společných akcí, vyřizování složitějších vzkazů

Příprava školního/třídního časopisu, oslav jmenin a narozenin, výletu, školních her, návštěv mimo školu, besedy s hosty, debaty.

4.3. POZNÁVÁNÍ JAZYKA

4.3.1 Výstavba věty, větné celky

Používání rozmanitých spojovacích výrazů při vyprávění, líčení, smysluplné uspořádání jednoduchých vět do souvětí. Klazení čárky mezi větami v jednoduchých případech. *Vyjadřují věcné souvislosti mezi větami spojovacími výrazy. Poznávají, že pro správné psaní čárek v souvětí je prospěšné zjistit, kolik je v souvětí určitých sloves, tj. slov vyjadřujících děj, činnost, nikoli v infinitivu. Ve větných celcích dovedou vyčlenit takovou část věty, která ještě zachovává smysluplný obsah. Uplatňují ji v telegrafickém vyjadřování ap. Ve hře se slovesem nebo na chybně vystavených větách porovnávají možnosti nezbytného doplnění slovesa (poznávají různé základy vět): Pavel trávil odpoledne na plovárně. Pavel trávil večeri. Pavel trávil myši jedem.*

4.3.2 Psaní znělých a neznělých souhlásek

Prohloubení nácviku psaní, zejm. v základu slova.

Obměny zakončení slova pomáhají v pravopise: žabka-žabek, obměnami částí slova děti nacházejí slova příbuzná, a tak poznávají pravopis uvnitř i na konci slova.

4.3.3 Schopnost slovotvorně a tvaroslovně obměňovat slova a poznávat, jak k sobě slova tvarem a příbuzností patří

Poznávají a hledají slova příbuzná podle slovního základu. Ve hře poznávají pravopis předpon roz- a bez-. Všímají si změn slovního druhu při odvozování. Uvědomují si, že tvaroslovné formy (bez termínů pádové a slovesné tvary) jsou případy téhož slova.

Práce vychází z četby i tvorby dětí, např. přečti článek a vyber všechna slova, ve kterých je schované slovo KOV. Odlišují tvary téhož slova od odvozenin: kovu, kovem, kovů X kovář, kovárna, okov, podkova. Vypsaná slova zkoumáme a seřazujeme do skupin stejného (slovního) druhu.

4.3.4 Psaní -i/-y- po obojetných souhláskách: vyjmenovaná slova

Práce se slovníčky vedenými od 2. třídy.

Děti pracují se skupinami slov s y/ý uvnitř slov a třídí je. Nacházejí a dotvářejí k nim slova příbuzná a pozorují jejich významovou souvislost. Základní slova vyjmenovaná se děti učí v souboru i např. v zábavných větách.

4.3.5 Náhrady vyjadřovacích prostředků ve větě

K vyjádření jemnějších odstínů větného významu se učí obměňovat vyjádření tak, že používají prostředků významově blízkých: „Odešla a plakala, odešla s pláčem, odešla plačky.“ „Rozhodl se, že odejde, rozhodl se odejít, rozhodl se pro odchod.“ *Z neuspořádané hromádky slov (z rozstříhaných variantních vět) děti sestavují různé věty: se, že, pro, odchod, odejde, odejít, rozhodl.*

4.3.6 Mluvnické kategorie

Děti se seznamují s osobou, číslem, časem sloves a s rodem a číslem jmen - příprava k soustavnějšímu pohledu na gramatiku.

Začíná se pracovat jen s větami v rodě činném. V každé větě se něco děje - děti zkoumají nejdřív sloveso. Hrou např. na je-bylo-bude zjišťují slovesný čas a pojmenují ho jako přítomný, minulý, budoucí. Z tvaru sloves poznávají osobu a číslo (1.os.= já, který mluvím, 2. = ty, který posloucháš, 3.= on, o kom je řeč). Podle slovesné osoby zjišťují, jestli je ve větě „hlavní postava“, „kdo to dělá“. Zkoumají, co o ní víme: Je to osoba, nebo zvíře, věc, činnost, vlastnost? Říkáme o něm ten-ta-to? Je jeden nebo je jich

více (všímáme si však jmen pomnožných). Tak zjišťují rod a číslo. Činnost je přípravou na pravopis -li/-ly v čase minulém.

4.3.7 Psaní velkých písmen

Jména obecná a vlastní osob, zvířat, názvy obcí, států (i složená z více slov), jména hor, řek, planet. (Nevyžaduje se pravopis názvů výrobků a institucí.)

Děti odlišují jména obecná od jmen vlastních, s jejichž pravopisem se setkávají nejen v bydlišti, ale i při četbě naučných článků a knih, při práci s mapou ap.

5. ročník

Charakteristika roku z hlediska češtiny:

Lépe tomu rozumím

Motivací k dorozumívání je účinný styk s vnějším světem: děti samostatně vyjednávají a zařizují své záležitosti, společné projekty (besedy, hry, soutěže, výlety ap.) Umějí hledat společné řešení ve věcech praktických i v debatě o postojích k situacím nebo k literárnímu dílu. Dovedou nejen sdělovat druhým svůj názor a své poznatky, ale důvody svého názoru a jednání.

Při četbě se stává důležitou motivací také poznávání hlubších souvislostí a příčin věcí. V samostatné četbě děti nejen získávají zážitek, ale snaží se pochopit smysl díla. Navíc si v textech nebeletristických vyhledávají nové informace podle svých osobních zájmů, pro práci ve škole i pro vědění samo.

Umějí si činit poznámky a výpisky a také podle nich uceleně podat informaci (popis, vyprávění, výklad). Své poznatky, názory i tvorbu umějí předvést i na veřejnosti (např. při školní akademii, ve školním časopise, v příspěvku do dětské rubriky místního tisku, na plakátě nebo vývěsce). Skrze diskusi a psaní pronikají i do souvislostí mimoškolních (obec, jiné školy, spolky).

Lze úspěšně pokračovat v komunikačních činnostech i v seznamování s praktickou gramatikou a pravopisem, jak byly prováděny v předchozích ročnících. Je důležité, aby dítě konalo činnosti v hodině s radostí a zájmem (k tomu přispívá zejm. výběr textů a podnětů). Mluvnické a pravopisné výklady (rozvíjení věty, slova vyjmenovaná, -li/-ly v minulém čase) mají přicházet nad vlastním dětským textem jako vítaný návod, jak se vyhnout chybě.

Poznatky a dovednosti děti nejpozději nyní uplatňují i v složitějších úkolech a situacích (inscenace příhody, filmový scénář, třídní časopis, kronika klubu nebo školy).

5.1. Čtení, tvorba a vztah k literatuře

5.2. Dorozumívací činnosti a schopnosti

5.3. Poznávání jazyka a pravopis

5.1 ČTENÍ A VZTAH K LITERATUŘE

5.1.1 Čtení hlasité a tiché

Tiché čtení zvládají s jistotou, hlasitou četbu zvládají plynule, neuniká jim obsah přečteného. Vystihnou jádro sdělení, pozorně vnímají podrobnosti a hledají jejich význam v celku.

Děti hledají pozadí událostí, skryté motivy činů a postoje.

5.1.2 Hlubší poznání rozdílů v pojetí a v uměleckém zpracování mezi texty různých typů

Čtivo a umělecké dílo, otázky umělecké hodnoty v literatuře i v jiných druzích, rozdíl podbízivosti a skutečné hodnoty.

Děti si uvědomují odlišnost reklamního šotu, comicsu, dobrodružné četby, četby pro napětí nebo pro zasmání, pro věcnou informaci, pro ucelený prožitek).

5.1.3 Počátek chápání rozvrstvenosti literatury

V úvahách o četbě začínají děti chápat, že existují jisté systematické vztahy mezi liter. druhy, soustavněji sledují rozdílné typy zážitků, začínají vnímat autorský podíl na textu a jeho nápadné vývojové proměny v bájích a mýtech, pohádkách lidových i moderních, pověstech a různých podobách bajek.

Tyto žánry a texty mají děti zažité, a proto jsou schopny obecněji uvažovat nad jejich formou.

5.1.4 Vyprávění

Ústní vyprávění i jeho zápis, uspořádání částí vyprávění, tvorba vlastních psaných textů, scénářů ap.

Ve vlastních pohádkách, povídkách, dopisech, zprávách, reportážích ap. např. pro třídní časopis umějí zachovat souvislou linii pohledu na věc. Přihlížejí k uplatnění textu v existujících příležitostech. Ze samostatných prací si každý skládá soubor, který jemu i budoucím učitelům na vyšší škole ukazuje okruh zvládnutých dovedností a znalostí. Řežirují vlastní převody textů do scénářů, loutkovou pohádku ap.

5.2. DOROZUMÍVACÍ ČINNOSTI A SCHOPNOSTI

5.2.1 Styk s vnějším světem, hledání společného řešení

Vyjednávání a zařizování svých záležitostí a společných projektů spojených s vytvářením psaných i mluvených textů pro veřejnost.

Zařizují i vedou společné akce, vstupují do debat, obhajují svůj názor. V rozhovoru se umějí ujistit o postojích a názorech druhých, řeší sporné nebo konfliktní situace. Dovedou podat své vyjádření naléhavěji nebo smířlivěji, dokážou dát jednoznačné najevo svůj souhlas a nesouhlas, zájem a nezájem. Učí se nabízet cestu k dohodě.

5.2.2 Pozorné vnímání. Podrobnosti a hledání jejich významu v celku

Děti vnímají nejen hlavní linii příběhu, ale i psychologii postav, obecnější významy a souvislosti.

Děti hledají detaily pro doplnění celku, chápou význam nedějových míst pro doplnění děje, pro hodnocení činů a postojů postav, pochopení atmosféry příběhu, souvislostí, příčin ap. Fantazijně dotvářejí podněty z textu a spoluprožívají to, o čem čtou. Učí se rekonstruovat zobrazený děj (též v rámci dramatické výchovy).

5.2.3 Poznámky a výpisky

Z pořízených zápisků děti podávají ucelené informace - vysvětlují spolužákům, popisují akce i situace, podávají reportáž.

Ucelené informace mají být uplatněny v reálných situacích (kronika klubu, časopis, inscenace atd.). Na základě návodu vystřihují a lepí prostorové hračky např. domeček, letadlo, nábytek. Montují a demontují ze stavebnic (Merkur, Lego ap.) různé modely a sdělují postup práce.

5.2.4 Fakta, názory, otázky

Děti si uvědomují rozdíl mezi faktem a tvrzením, zkoumají jejich ověřitelnost. Pře -

svědčují se o tom, že výběrem slov a tónem podání je ovlivněna pravděpodobnost informace a reakce posluchače (čtenáře).

Srovnáváním různých reklam, bulvárního a seriózního tisku, vlastním podáním argumentů, tvorbou plakátů, propagací svých akcí si ověřují vliv řeči na postoje lidí.

5.3. POZNÁVÁNÍ JAZYKA A PRAVOPIŠ

5.3.1 Vyjmenovaná slova a slova příbuzná

Nacházení a poznávání složitějších případů odvozenin z vyjmenovaných slov, rozšiřování jejich okruhu. Stálá práce s Pravidly pravopisu pro kontrolu vlastního textu.

V kvízech, hrách a hádankách porovnávají významové změny při tvoření odvozenin, porovnávají významový rozdíl ve dvojicích slov s i/y, tvoří nesmyslné věty se špatně napsaným i-y: „K svátku budu mýt nové kolo“, skládají příběh s využitím maxima vyjmenovaných slov, nahrazují slova v textu slovy vyjmenovanými atd. („leskne se, svítí - třpytí se“). Pozornost k pravopisu zejména při vytváření skutečných textů pro veřejnost.

5.3.2 Základ věty, významově určovaný a určující člen větné dvojice, rozvíjení základu věty

Děti poznávají, která slova ve větě k sobě významově patří, čím se jejich význam zpřesní, zkrášlí ap.

„Nabalování“ základu věty, hra se slovesným doplněním: „Karkulka se octla v lese - Karkulka se náhle octla v hlubokém černém lese s vlkem v patách.“ Obohacování textu o nová doplnění, podrobnosti.

5.3.3 Spisovné tvary podstatných jmen

Děti se seznamují s tvary vzorů jmen a dosazují je do vět při pochybnosti o pravopisu a spisovné koncovce. K výběru příslušného vzoru využívají koncovek 1. a 2. pádu. Prozatím je činnost spíše intuitivní. Systémové poznání kategorie pádu je vhodné až pro pozdější ročníky.

5.3.4 Pravopis -li/-ly u sloves v minulém čase

Děti se učí psát správné i-y v koncovce jenom u nesporných případů (necháváme stranou slova sněhuláci, rodiče, draci ap.). Za základní (z běžného jazyka známou koncovku) považujeme -ly. Měkké -li se pro usnadnění na počátku pozoruje a píše v případech shody s jmény osob a zvířat v mužském rodě. Děti si v četbě všimají případů, kdy se píše a spisovně říká -la, tj. ve středním rodě.

Nejdříve se v textu vyhledávají případy sloves s koncovkou -li/-ly/-la nebo děti převádějí vhodně připravený text z jednotného do množného čísla. Uvědomují si, že -li se píše u těch sloves, která mají za podmět jména osob nebo zvířat v mužském rodu, -la se píše při shodě se jmény středního rodu. Kategorii životnosti dosud nevysvětlujeme, protože je příliš abstraktní.

**NÁVRH UČEBNÍCH OSNOV
PŘEDMĚTU MATEMATIKA**

---

v 1. až 5. ročníku obecné školy

I. ÚVOD

Matematické vzdělávání na obecné škole je postaveno na rozvíjení vlastních zkušeností žáka a vychází z přirozené touhy dětí předškolního věku počítat, kreslit a pracovat se stavebníci. Žáci se matematiku učí řešením úloh a činnostmi (někdy zdánlivě nematematickými), které mohou mít ráz hry. Bez těchto aktivit není matematika v tomto věku sdělitelná. Nic ve vyučování na obecné škole by nemělo být nepřirozené nebo dokonce formální. Skutečnost, že děti v tomto věku jsou schopné rychle a přesně reprodukovat, nesmí být důvodem k výuce založené na tomto principu. Učitel řídí poznávací proces žáků na základě jejich zájmu, přirozené schopnosti vnímat, pozorovat a experimentovat. Žáci se musí učit klást otázky, vznášet námitky, formulovat závěry i odhadovat výsledky a důsledky. Učení je žákova práce, práce zajímavá a povzbuzující, ne úmorná a jednotvárná dřina.

Matematiku na obecné škole nelze chápat jen jako počítání - součást trivia. Počtářské dovednosti nelze považovat za cíl vzdělávání, protože již existuje pro děti dostupná výpočetní technika. Základní roli zde hrají otázky **smyslu**, problémy **porozumění** a možnosti **použití** příslušných vědomostí a dovedností. Matematika by měla žáka vybavit tak, aby ji mohl bez obtíží dále používat v praktickém životě i v dalším vzdělávání. Učební látka netvoří uzavřený celek, který je nutné nezbytně zvládnout, ale je to materiál, na kterém se žáci učí velmi užitečnému "jazyku", prostředku komunikace i metodě práce. Smyslem vyučování tedy není vyřešit určitou úlohu z učebnice, ale poznat (nebo objevit) metodu jejího řešení. Úlohy by měly být (aspoň někdy) chápány jako matematické modely reálných problémů. Bude-li žák matematiku chápat jako prostředek řešení úloh, a nikoli jako uzavřenou soustavu pouček a pravidel, bude mít i větší odpovědnost za výsledek své práce v matematice.

Součástí těchto snah jsou cíle:

- řešení úloh ze žákova prostředí,
- zvládnutí základních početních výkonů,
- vytváření představ o kvantitě a vztazích mezi čísly,
- prohloubení přirozené orientace žáka v prostoru, v němž žije, a pochopení základních geometrických vztahů (poloha, velikost, uspořádání),
- rozvíjení úsudku,
- rozvíjení grafických dovedností žáka kreslením a rýsováním,
- používání jednotek měření.

Matematické vzdělávání sleduje i cíle směřující k rozvoji osobnosti:

- rozvíjet v potřebné míře pozornost a soustředění se na řešení úlohy (počítání z paměti, rýsování dle předlohy, ...),
- rozvíjet vytrvalost, pracovitost, kritičnost a odpovědnost (řešení úloh až do konce a posouzení výsledku, ...),
- rozvíjet představivost a tvořivost žáka, schopnost modelování úlohy (oceňovat originalitu řešení a vlastní tvorbu úloh, ...),

- rozvíjet snahu o správné pochopení textu a symbolů, a v souvislosti s tím rozvíjet i vyjadřovací schopnosti a argumentaci žáka,
- diferencovaným přístupem k žákům dosáhnout toho, že se matematice i ostatním předmětům budou rádi učit.

Matematika - už vzhledem k výše formulovaným cílům - se nemůže uzavřít do svých vyučovacích hodin. Ztratí-li učitelé obavu z toho, že něco neproberou, pak budou mít jistě dost odvahy i nápadů k tomu, aby nabídli "matematické služby" i jiným předmětům a naopak využili těchto předmětů k cílevědomému plnění úkolů matematického vzdělávání.

II. OSNOVA MATEMATICKÉHO UČIVA

Matematické učivo je rozděleno do čtyř tematických částí: numerace, početní operace, geometrie a užití matematiky.

V **numeraci** žáci poznávají přirozená čísla, jejich zápis a vytvářejí si základ pro ovládnutí dalších číselných oborů.

Početní operace tvoří nejrozsáhlejší část učiva. Žáci se naučí dobře sčítat, odčítat, násobit a dělit a těchto výkonů užívat při řešení úloh. Řešení úloh je prostředkem k rozvíjení matematické činnosti žáků, k zavádění pojmů a odvozování postupů. Úlohy jsou spjaté s prostředím žáků, jsou jim blízké a měly by být pro žáky zajímavé a přitažlivé (např. tematikou, metodou řešení, pozoruhodností výsledku atd.). Ve všech ročnících rozvíjíme různé metody řešení úloh. Podobně jako v realitě uvádíme příležitostně i úlohy s nadbytečnými či chybějícími údaji a výsledky posuzujeme podle jejich reálného významu.

Geometrie na obecné škole je zcela opřena o zkušenost dětí a vede nejen k získání užitečných technických dovedností, ale především k rozvíjení orientace v prostoru, geometrické představivosti a estetického citění.

Konečně část nazvaná **užití matematiky** netvoří samostatný tematický celek, jde spíše o motivační materiál, který prolíná celou matematikou i dalšími předměty. Zde nachází učitel různé náměty a inspiraci pro tvoření úloh i vyhledávání vhodných situací pro užití matematických poznatků.

Vytváření pojmů v matematice spočívá na rozvíjení správných představ žáků. Proto při činnostech s modely zaměstnáváme různé smysly. Žák se učí činnostmi a rozvíjením vlastních zkušeností. Považujeme za cennější, když bude žák hledat svou vlastní cestu k výsledku a vezme si z ní poučení, než když ho plni netrpělivosti chráníme před chybným krokem a prozradíme mu správné řešení.

Přestože necháváme učiteli volnost při volbě metod i výběru učební látky, považujeme za potřebné formulovat minimální požadavky pro postup do 4. a 5. ročníku.

Z hlediska použitých metod i prostředků, ale i z hlediska hodnocení žáka v matematice rozdělujeme obecnou školu na dvě období:

1. - 3. ročník

- období her a postupného navykání na školní práci, kdy by žáci měli zvládnout potřebnou úroveň pamětného počítání a řešení úloh. V 1. ročníku by měli žáci dobře umět spoje sčítání a odčítání bez přechodu přes desítku a v 2. ročníku s přechodem desítky. Ve 3. ročníku pak násobilkou a příslušné dělení z paměti. Geometrická složka vzdělání postupuje hravou formou celý vzdělávací proces. Geometrické vztahy poznává žák při kreslení, cvičení atd. Geometrie by měla být zajímavou a zábavnou formou činnosti - ne naukou. V tomto období může učitel posoudit, zda žák je s to své případné nedostatky doplnit ve vyšším ročníku.

4. a 5. ročník

- období soustavné školní práce. Žáci zvládnou algoritmus písemného sčítání, odčítání, násobení a dělení. Samostatnost žáka se projevuje hlavně v metodě a aplikacích.

Geometrické činnosti mají i nadále hravou formu, rozvíjíme však technicky důležité dovednosti (kreslení, rýsování) a geometrickou představivost.

Přehled o obsahu a pojetí učiva jednotlivých tříd podáváme v tabulce, která je členěna do pěti sloupců. Ve sloupci "**žáci se mají naučit**" (úroveň Z) formulujeme, co má žák umět, aby mohl úspěšně pokračovat v následující třídě. Ve sloupci **činnosti a ilustrace** jsou tyto požadavky konkretizovány přehledem nejdůležitějších aktivit a prostředků, pomocí nichž žák získává potřebné znalosti a dovednosti. Ve sloupci **ilustrace** udáváme příklady činností, úloh, postupů a metod práce s žáky. Kromě toho vysvětlujeme na příkladech některé termíny použité v předchozích sloupcích.

Ve sloupci "**žáci se mohou naučit**" (úroveň R) uvádíme přehled nejdůležitějších poznatků a dovedností, které má žák příležitost v příslušné třídě zvládnout, tyto poznatky však nejsou nutné pro pokračování v následující třídě. Některé poznatky se stávají základním učivem až ve třídě další. Ve sloupci **ilustrace** opět vysvětlujeme na příkladech podrobněji předcházející výklad.

III. PŘEHLED UČIVA PRO 1. - 5. ROČNÍK

Numerace

Žáci se mají naučit (úroveň Z)

Čísllice a čísla. Čtení a zápis čísel. Číslo jako počet a jako pořadí. Porovnávání čísel.

Odhady množství.

Princip desítkové soustavy.

Matematické zápisy a vyjadřování. Potřebné matematické značky.

Činnosti, prostředky, inspirace

Znázornění a porovnávání čísel na číselné ose a v souvislosti s měřením. Šipkové diagramy.

Odhadování množství předmětů, číselné obrazce.

V čísle 3 724 vyjadřuje 37 také počet stovek.

Početní operace

Žáci se mají naučit (úroveň Z)

Reálné významy sčítání, odčítání, násobení a dělení.

Použití vlastností početních operací (komutativnosti, asociativnosti) s oporou o reálnou představu.

Spolehlivé sčítání a násobení jednociferných čísel a tomu odpovídající odčítání a dělení.

Sčítání a odčítání, násobení (max. trojčiferným číslem) a dělení (max. dvojčiferným číslem) z paměti i písemně. Odhady výsledků a kontroly.

Čtení a doplňování tabulek závislostí.

Jednoduché slovní úlohy řešené jednou početní operací.

Složitější slovní úlohy řešené dvěma početními operacemi.

Odhady výsledků. Posouzení reálnosti výsledků.

Činnosti, prostředky, inspirace

Různé interpretace početních operací (např. ubírání, dočítání, dávkování, rozdělávání, slučování, atd.). Pohyb po číselné ose (skoky). Využití rytmizace a pravidelností.

Sčítání a odčítání s přechodem přes desítku.

Organizace zápisu písemného sčítání, odčítání, násobení a dělení. Různé způsoby kontroly výpočtů. Zaokrouhlování pro odhady. Odhady bez zaokrouhlování (např. ve třídě se vybíralo po 2 Kč. Mohlo se vybrat víc než 200 Kč?).

Metody řešení slovních úloh: úsudek, pokus, tabulka, reálné nebo matematické modelování. Práce s napodobenými penězi. Nalezení vhodného textu úlohy k matematickému zápisu.

Žáci se mohou naučit	Rostoucí akcent	Klesající akcent
<p>(úroveň R)</p> <p>Čísla záporná v reálné situaci (teploměr, výtah, konto).</p> <p>Římské číslice.</p>	<p>Flexibilita užití desítkové soustavy (rozklady, modely).</p> <p>Představa o velikosti čísel.</p> <p>Užívání přirozeného jazyka a jeho pozvolné zpřesňování.</p>	<p>Rozvinutý zápis čísla v desítkové soustavě.</p> <p>Formální izolace oborů čísel.</p>

Žáci se mohou naučit	Rostoucí akcent	Klesající akcent
<p>Vzájemně obrácené operace.</p> <p>Pohyb a pokračování v posloupnosti.</p> <p>Dvojnásobek, n-násobek, o n více, o n méně.</p> <p>"Úsporné" početní postupy.</p> <p>Práce s kalkulátorem.</p>	<p>Smysl pro reálný význam operací a jejich vlastností.</p> <p>Spolehlivé pamětné počítání v přiměřeném tempu.</p> <p>Respektování osobnosti žáka při zvládnutí početních spojů (tolerance ve volbě pomůcek a metod).</p> <p>Odhady, odpovědnost za správnost výsledku.</p> <p>Důraz na zkušenost, přijatelnost výsledku.</p>	<p>Užití množinových diagramů.</p> <p>Formální přístup k tzv. obracení příkladů.</p> <p>Algoritmy pro počítání s vícečetnými čísly.</p>

<p>Složené slovní úlohy (obtížnější).</p> <p>Metody řešení: šipkové diagramy, řetězce. Funkční přístup k úloze a její zobrazení.</p>	<p>Přirozený přístup k úlohám, objevování.</p> <p>Řešení úloh úsudkem, experiment. Znázornění situace vlastním modelem.</p> <p>Cílevědomé přibližování k výsledku (řízený experiment).</p> <p>Dynamické situace (proměnné údaje).</p>	<p>Statická množinová schémata.</p> <p>Řešení typových úloh. Formální obracení slovních úloh (troce).</p>
--	---	---

Geometrie

Žáci se mají naučit (úroveň Z)

Poznávání a modelování rovinných a prostorových tvarů.

Grafické a manuální geometrické dovednosti.

Měření a výpočty délek, obvodů a obsahů jednoduchých útvarů (ve čtvercové síti).

Orientace v plánu a v reálném prostoru.

Jednotky měření a jejich základní vztahy.

Vyplňování prostoru.

Činnosti, prostředky, inspirace

Kreslení a rýsování na papíru a ve čtvercové síti.

Stavby, vystřihování, překládání, lepení, apod.

Práce s plánem (půdorys).

Geometrické stavebnice. Vyplňování prostoru krychlemi, vodou, pískem.

Užití matematiky

Žáci se mají naučit (úroveň Z)

Měření vzdáleností a délek předmětů.

Souměrnost v přírodě, technice a výtvarné tvorbě.

Desetinná čísla v praxi (peněžní soustava, ...)

Zlomky v praxi.

Jednoduché hospodářské výpočty.

Stupnice.

Orientace v čase.

Závislosti (diagramy)

Činnosti, prostředky, inspirace

Práce s plánem (mapou).

Zpracování dat z praktického života (ceny, časové údaje, kalendář, hmotnosti zboží, rozmístění a uspořádání předmětů).

Spoření.

Teploměr, váhy, rychloměr,...

Žáci se mohou naučit	Rostoucí akcent	Klesající akcent
Souměrnost (vystřihování a zrcátka).	Geometrické kreslení, manuální geometrie. Geometrická představivost.	Množinový přístup. Nácvik formálních vyjadřovacích prvků.
Odhady rozměrů reálných předmětů.	Neverbální popis konstrukcí. Odhady velikostí.	Koncepce opírající se o axiomatiku.
Vztahy mezi jednotkami.	Opora o zkušenost.	

Žáci se mohou naučit	Rostoucí akcent	Klesající akcent
Plánování cest: jízdní řád, náklady.	Rozvíjení intuice a tvořivosti.	
Receptury a jejich kalkulační.	Nabídka dosud "neprobíraných" úloh.	
Propedeutika statistiky, čárková metoda, četnost, průměr.	Zajímavé problémy. Hospodářské výpočty. Návaznost na přírodovědu.	
Více- a méněpravděpodobné jevy.	Umožnit volbu vlastní metody řešení.	

Numerace

Roč.	Žáci se mají naučit	Činnosti a prostředky
1.	Číst a zapisovat čísla do 20. Psát číslice. Používat čísla k vyjádření počtu a pořadí. Porovnávat čísla na základě množství nebo pořadí.	Počítání předmětů. Číselná řada. Číselná osa. Řazení očíslovaných předmětů. Doplnování chybějících čísel v řadě. Porovnávání množství a jejich číselných vyjádření. Číselné obrazce do 6. Hrací kostka.
2.	Číst a zapisovat čísla do 100. Desítky a jednotky ve dvojciferném čísle. Sdružování jednotek do desítek. Porovnávání čísel a zápis výsledku porovnání. Značky $<$, $>$.	Svazečky dřívěk. Modelování zapsaného čísla. Desetikoruna a koruna. Počítání po desítkách. Pokračování v číselné řadě s přechodem desítek. Odhady množství. Určení čísla o n většího (menšího) než je dané číslo.
3.	Číst a zapisovat čísla do tisíce. Bezchybné čtení trojciferných čísel (základ čtení libovolných čísel). Prohloubení představ o desítkové soustavě. Využití k porovnávání čísel.	Modelování čísel v peněžní soustavě. Znázornění trojciferných čísel na číselné ose s vyznačenými stovkami (desítkami). Počítání po stovkách a po desítkách. Personifikace čísel.
4.	Číst a zapisovat čísla do milionu. Porovnávání čísel podle zápisu. Zaokrouhlování na tisíce, sta a desítky.	Počítání po desetitísících a statisících. Řádové počítadlo. Zaokrouhlování pro odhady a výpočty.
5.	Čísla větší než milion. Miliarda.	Seznámení s názvy velkých čísel, s jejich užitím.

Ilustrace

Počet a pořadí zvuků, písmen, hlásek, slabik atp. Rozpočítadla.

Podle obrázků rozhodovat o vztahu více - méně, delší - kratší.

Hledání skupin předmětů o daném (menším) počtu.

Pokračuj v řadě čísel: 25, 26, 27, ... nebo 74, 73, 72, ...

Kolik je asi dětí na obrázku? Pak je spočítej.

Postup v řadě čísel po dvou (třech) číslech od daného čísla.

Číslo 765 leží mezi 700 a 800 a mezi 760 a 770 (na číselné ose).

Porovnávání čísel typu: 764 a 768, 764 a 784, 764 a 864.

Jsem číslo, mám 5 jednotek a 3 stovky. Jak se jmenuji?

Porovnávání cen automobilů.

Státní rozpočet, obchod, doprava.

Astronomie.

Žáci se mohou naučit

Čísla větší než 20.

Zápis výsledků porovnání. Desítky do 100.

Určit několik čísel větších (menších) než je dané číslo.

Určení desítek, mezi kterými leží dané číslo.

Stovky do tisíce.

Počítání za číslo 100.

Tisíce do 10 000.

Zaokrouhlování na sta a na desítky.

Záporná čísla v reálné situaci.

Římské číslice.

Ilustrace

Desetikoruna a dvacetikoruna.

Značky $>$, $<$.

Počítání po desítkách.

Stolní hry s kostkou.

Číslo 76 leží mezi 70 a 80, je blíže k 80.

Počítání po stovkách.

Bankovky o hodnotách 100, 200, 500 a 1000 Kč.

Krejčovský metr.

Teploměr, účtování.

Číselník hodin, letopočet. Staletí.

Početní výkony

Roč.	Žáci se mají naučit	Činnosti, prostředky
1.	Sčítání a odčítání v 1. des. Sčítání a odčítání v 2. des. Komutativnost sčítání. Značky +, -, =.	Počítání s předměty (počítadla). Modelování úloh. Počítání na číselné ose.
2.	Sčítání a odčítání s přechodem přes desítku. Sčítání a odčítání desítek. Sčítání a odčítání dvojciferného a jednocif. čísla. Propedeutika násobení a dělení. Násobilka 2, 5 a 4. Značky $\cdot$, $:$. Násobení 10. Komutativnost násobení.	Alternativní metody nábviku sčítání a odčítání s přechodem přes desítku: - pohyb po číselné ose, - systematické štěpení druhého čísla, - dočítání do 10. Nábvik opakovaného sčítání a odčítání, rozdělování v činnostech. Různé interpretace násobení a dělení.
3.	Sčítání a odčítání dvojciferných čísel zpaměti. Násobilka. Násobení a dělení v oboru násobilky. Písemné sčítání a odčítání bez přechodu i s přechodem přes desítku.	Systematický nábvik násobilky s oporou o číselnou řadu (osu). Odhad výsledku a kontrola písemného výpočtu. Kontrola opakováním výpočtu, záměnou sčítanců, obrácením výkonu.
4.	Násobení a dělení v oboru do 100 mimo násobilku. Dělení se zbytkem v oboru násobilky. Písemné násobení dvojciferným a trojiciferným číslem. Písemné dělení jednociferným číslem.	Postup v číselné řadě po násobcích. Odhad výsledku zaokrouhlováním.
5.	Násobení vhodného dvojciferného čísla číslem jednociferným zpaměti. Podobně i dělení. Písemné dělení dvojciferným dělitelem.	Organizace výpočtu a jeho zápisu. Tvoření analogických slovních úloh s pozměněnými údaji a odhad jejich výsledku.

Ilustrace	Žáci se mohou naučit	Ilustrace
<p>Typové úlohy: 3+4, 8+2, 10+6, 12+5, 8-3, 10-4, 16-6, 17-4. 3+4 = 4+3</p>	<p>Sčítání a odčítání s přechodem přes desítku (užití pohybu po číselné ose).</p>	<p>Typové úlohy: 8+3, 14-6.</p>
<p>Jednoduché slovní úlohy na typové úlohy (slučování, ubírání).</p>	<p>Vzájemně obrácené operace. Asociativnost sčítání.</p>	<p>7+8=15, 15-7=15, 5+(6+3)=(5+6)+3</p>
<p>Typové úlohy: 8+3, 14-6 50+30, 80-30 50+3, 53-3, 26+2, 28-2, 26+4, 30-4, 26+7, 26-8.</p>	<p>Funkce dvojnásobek.</p>	<p>Zapiš čísla dvakrát větší než jsou daná čísla.</p>
<p>2.5 = 5.2 Jednoduché slovní úlohy (zvětšení, zmenšení o <i>n</i>).</p>	<p>Násobení a dělení v oboru násobilky.</p>	<p>Slovní úlohy na opakované sčítání, odčítání a na rozdělování.</p>
<p>Typové úlohy: 24+30, 24+12, 24+16, 78-50, 69-26, 80-16, 24+28, 56-18.</p>	<p>Násobení a dělení do 100 mimo násobilku.</p>	<p>12 · 5, 60 : 4.</p>
<p>354 354 586 514 <u>231 -167 -235 -348</u></p>	<p>Příprava na dělení se zbytkem.</p>	<p>Jednoduché slovní úlohy na dělení se zbytkem (26:4).</p>
<p>Jednoduché slovní úlohy s aplikací probraného násobení a dělení.</p>	<p>Složitější úlohy na sčítání a odečítání pro práci s kalkulaátorem.</p>	
<p>4, 8, 12, ... 36, 40, 44, 48, ... Typové úlohy: 12:3, 26:2, 80:4, 58:8, 18:4.</p>	<p>Složitější úlohy na násobení a dělení s kalkulaátorem (v oboru přirozených čísel). Zjednodušení postupu výpočtu.</p>	<p>16+7+4=20+4</p>
<p>Jednoduché slovní úlohy (zmenšení, zvětšení několikrát).</p>	<p>Význam závorek. Posouzení reálnosti výsledku.</p>	<p>5+4.7=5+(4.7)</p>
<p>Slovní úlohy na dělení se zbytkem.</p>		
<p>Typové úlohy: 90:7, 92:2, ale ne 56:4. 120:4, 128:4, ale ne 135:7.</p>	<p>Písemné sčítání a odčítání užívaných desetinných čísel.</p>	<p>Peněžní soustava. 256.47 jako: 250.40, 260.50, 300.50 atp.</p>
<p>Jak se změní výsledek, když údaj zvětšíme třikrát, pětkrát?</p>	<p>Posuzování přesnosti různých odhadů.</p>	

Geometrie

Roč.	Žák se má naučit	Činnosti a prostředky
1.	<p>Poznávání kruhu, koule, čtverce, krychle a trojúhelníku. Počítání geometrických útvarů (Δ, $\circ$, ...). Orientace v prostoru (vpravo, před,...). Menší, větší, stejný.</p> <p>Počítadlo - znázorňování úloh.</p>	<p>Skládání obrazců z geometrických tvarů. Stavění staveb ze stavebnice. Znázornění prvků geometrickými tvary. Kreslení na čtverečkovaném papíru. Měření délek na dílky (cm).</p> <p>Kuličkové a krychlové počítadlo.</p>
2.	<p>Úsečka, lomená čára, křivá čára.</p> <p>Trojúhelník, čtyřúhelník, pětiúhelník, obdélník. Válec, kvádr. Stavby z krychlí podle obrázku. Počet čtverců (krychlí) na sestavení útvaru. Souměrný útvar.</p>	<p>Nácvik kreslení a rýsování úseček. Měření na cm.</p> <p>Skládání útvarů z trojúhelníků a obdélníků. Kreslení podle pravítka.</p> <p>Pohyb ve čtvercové síti.</p>
3.	<p>Stavby z krychlí podle kótovaných půdorysů. Skládanky ze čtverců a trojúhelníků. Rýsování úseček dané délky. Jehlan, kužel, krychle, kvádr. Vrchol, stěna, hrana, ..., počty na tělese. Poloměr, průměr, kružnice. Dělení g. útvaru na části.</p>	<p>Měření úseček na mm, doplňování kót. Spotřeba krychlí podle obrázku.</p>

Ilustrace

Slož ze 2, (3, 4,..) čtverců, trojúhelníků nový obrazec.

Postav ze 2, (3, 4, ..) krychlí stavbu.

Vpravo vbok, vlevo vbok atd.

Vybarvování ploch (čísla jako kódy).

Kreslení podle vzorů.

Bludiště, spojnice dvou bodů.

$$3 + 4 = 4 + 3$$

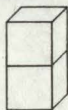
Kreslení a rýsování **A M**

Z O C D

Z kolika se skládá

Z kolika se skládá

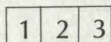
Kreslení útvarů v různých polohách.

M W

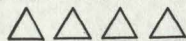
Narýsuj několik trojúhelníků,...

Souměrnost v síti - doplňování.

Postavte stavbu

Složte útvar ze

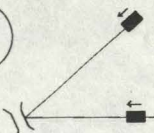
Doplňte

Jak přišit knoflík?

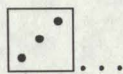

Kdo bude dřive na mostě?

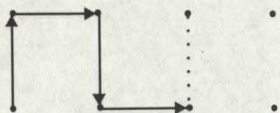
Žák se může naučit

Názvy geometrických těles ze stavebnice.

Číselné obrazce.

Pohyb v síti.

Odhady délek.

Měření na mm.

Zápisy rozměrů ke kótovacím přímkám.

Rovnoběžník, lichoběžník.

Kreslení ornamentů.

Doplňování obrázků

Odhady.

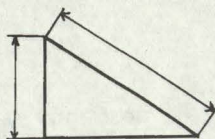
Eulerova věta: $s + v = h + 2$ (s = počet stěn, v = počet vrcholů, h = počet hran).

Ilustrace

Stavby z krychlí, kvádrů, válců, kuželů, jehlanů,...

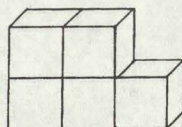
Kresli podle

šipek ve čtvercové síti.

Kolik mm?

Kolik krychlí?

Doplň ornament.

Kolik různých útvarů ze 4 ? Z 5 ?

(Experiment.)

Pohyb na sever, západ, ..

Roč. Žák se má naučit

Činnosti a prostředky

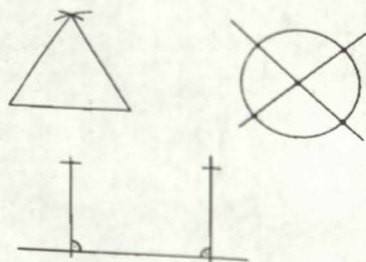
4. Kružnice - kruh - rýsování.
Shodné kružnice, osa úsečky.
Přímka, polopřímka, kolmice
a rovnoběžky.
Dělení roviny, kruhu.
Obsah a obvod, cm^2 , m^2 .
Dm, cm, mm, km, l, kg, g.
Pohledy na tělesa.

Rýsování kružnic, rovnoběžných
a kolmých přímk.
Souměrnost předkládaním papíru.

Sít kvádrů z krabičky.
Pohledy na tělesa.

5. Rovnostranný a rovnoramenný
trojúhelník.
Rýsování pomocí kružnice.
Rýsování obdélníku a čtverce.

Rýsování rovnostranného a rovnora-
menného trojúhelníka.

Obvody a obsahy.
Souměrné útvary.
Grafy závislostí (kolikrát tolikrát).

Vztahy mezi jednotkami.

Pohledy na tělesa.

Práce s krabičkou - síť.

Ilustrace

Narýsujte tři kružnice

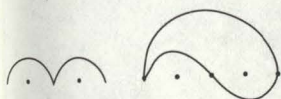

Tři kružnice se společným středem.

Rýsujte podle obrázku.

Úlohy o cestách v síti.

Rýsujte podle vzoru

Rýsování číslic, písmen.

Úlohy o pohybu na plánu.

Narýsujte úsečku dlouhou 86 mm.

1 m = 100 cm,

2 m = 200 cm,

2 a půl m = 250 cm.

Žák se může naučit

Vzájemná poloha dvou kružnic.

Přímka kolmá k rovině, roviny k sobě kolmé (na tělesech).

Bod v soustavě souřadnic.

Odhady.

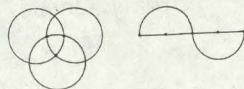
Sít krychle, kvádrů.

Dráha bodu při pohybu.

Odhady.

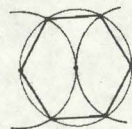
Ilustrace

Rýsování podle vzoru

Úlohy o pohybu na plánu.

Rýsování

Různé sítě téhož tělesa.

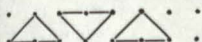
Úlohy o pohybu z praxe.
Kreslení ornamentů.

Užití matematiky

Roč.	Žáci se mají naučit	Činnosti, prostředky
1.-3.	Číselné i geometrické vzory a pravidelnosti.	Doplňování posloupnosti čísel. Dokreslování vzorů.
		Využívání pravidelnosti při počítání (i z paměti).
		Pohyb po číselné ose.
	Závislosti, algoritmy.	Krychlová stavebnice (návaznost na geometrické vzory).
		"Počítací stroje", sestavování tabulek.
		Sestavování ceníků.
	Práce s údaji (daty).	Čtení údajů z diagramů, modelování sloupci krychlí a čtverců (dítě $\approx$ krychle kolik $\approx$ tolik).

Ilustrace

Pokračuj: 122122....

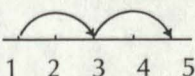
$4 + 10 = 14$ $1.2 + 2 = 4$

$14 + 10 = 24$ $2.2 + 2 = 6$

$24 + 10 = 34$ $3.2 + 2 = 8$

Navrhni řadu čísel, vzorek na vyšívání.

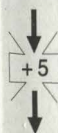
Skoky žáby

Postav další stavbu, urči spotřebu.

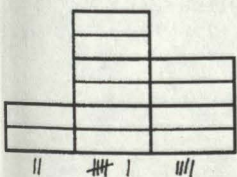
Jirka má o 5 více

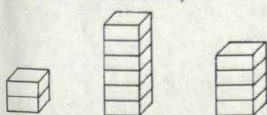
Petr	5	2		
Jirka		9	2	...

1 kg za 8 Kč.

množství	1	2	...	
cena				

zpěv sport jazyk
(čárkovací metoda)

Žák se může naučit

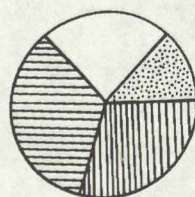
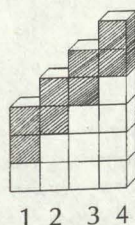
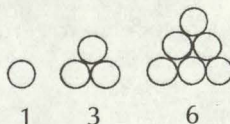
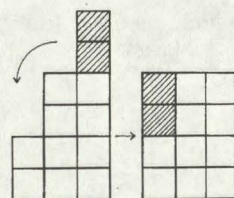
Modelování průměru (krychlemi a čtverci).

Kreslení vzorů a počítání koleček.

Modelování nákupů pomocí krychlí (např. kytice s 1,2,3 květy, se stuhou, bez stuhy).

Čtení kruhových diagramů.

Ilustrace

Roč.	Žáci se mají naučit	Činnosti, prostředky
1.-3.	Práce s údaji (daty) (pokračování)	Stanovení kriteria pro třídění. Shromažďování, evidence. vyhodnocování údajů.
	Orientace v prostoru, v čase.	Pohyb ve skutečnosti a na plánu. Cesty v síti. Orientace v plánu.
		Kalendář, dny, hodiny.
		Teploměr, sestavování tabulek, grafů.
	Ekonomické úlohy (slevy, dluhy, spoření, zlomek,...).	Tabelace, ceníky (viz heslo "závislosti"). Odhad ceny.
		Odhady a výpočty nákladů na dovolenou.
		Zlomek.
	Měření a vážení, představy o velikosti. Čtení teploty.	Měření délek (v budově, na hřišti, v přírodě). Vážení (v obchodě, na poště, ...)
		Užití vhodných jednotek.

Ilustrace

Žák se může naučit

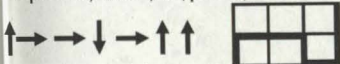
Ilustrace

Z obrázků vyber: červené, malé trojúhelníky.
Třídění žáků podle počtu sourozenců.

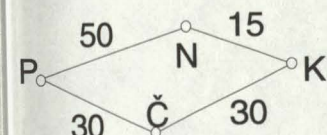
Třídění podle jedné nebo dvou vlastností.

Kdo má více, kdo méně, kdo nejvíce sourozenců?

Vpravo, mezi, za, před, ...

Kam je nejbližší z P, jak daleko je z P do K?

Kolik dní je od 8.3. do 5.4.? (pomocí kalendáře)

Mám 10 tabletek, beru každé 4 hod. jednu. Začnu dnes v 9 hod. Kdy skončím?

Po	Ú	St	...	TEPLOTA	Ú	St
2	-4	0	...	PO	ST	

Auto potřebuje 8 l benzínu na 100 km. V nádrži má 40 l. Do Ostravy je 600 km. K situaci sestav úlohu. Jídlo stojí denně 80 Kč, nocleh 50 Kč. Co zaplatím za 5 dní?

Porovnání nákupů a prodejů.

10 kg po 15 Kč,
6 kg po 22 Kč.
Kdo zaplatí více?

1 kg stojí 12 Kč. Stačí mi na 1/2 kg pětikoruna?

Kolik čeho, co unesu? (pytel brambor, konev vody, ...) Kolik vody se vejde do hrnku, konve, ...?

Odhadni, odkrokuj, změř. Kolik měřím, kolik vážím, co je vyšší, nižší?

Můj krok je 50 cm, kolik kroků udělám na 50 m?

Roč.	Žáci se mají naučit	Činnosti, prostředky
1. - 3.	Hodnocení situací zjišťování počtu možností	Posouzení výsledku (možný, nemožný).
4. a 5.	Číselné i geometrické vzory a pravidelnosti.	Využívání pravidelnosti při výpočtech.
	Závislosti, algoritmy.	Stavby, tabelace výsledků, sledování změn.
		Tabulky, ceníky, grafy (čtení, sestavová- ní, modelování).
		Nákupy (bez slevy, se slevou).
		Kuchařské předpisy a jejich přepočty na jiný počet osob. Obvody, obsahy a jejich změny.

ustrace

Žák se může naučit

ilustrace

Petr měl odnést 100 kg, ale dvakrát.

Za hodinu ujdou 4 km. Za jak dlouho ujdou 2, 10, 20 km. (Jak dlouho vydržím jít?)

Zjišťování počtu možností (tabulky, strom).

Máme 3 druhy zmrzlin. Kupujeme 2 kopečky. Kolik je možností? Kolik trojčíslných čísel z číslic 2 a 3?

0.2 = 0
1.3 = 3 + 3
2.4 = 8 + 5
... 540 : 90
540 : 9
54 : 9
549 : 9

stavba	1	2	3	....
krychlí	5	8	11	....

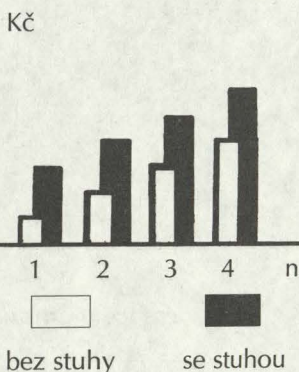
Květ stojí 5 Kč, stuha 10 Kč.

Sestrojení grafu.

Kolik stojí kytice s 1,2, 3,...květy?

květů	1	2	,	
bez stuh			30,	
se stuhou				30

Kupuji ...m látky, ve které je ...chyb, 1 m stojí ...Kč, za 1 chybu je sleva.... Kolik zaplatí?

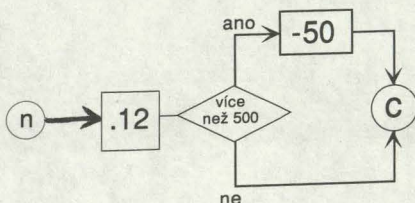
bez stuh se stuhou

Znáš předpis pro 2 osoby, napiš pro 4 osoby.

Vývojové diagramy s reálným významem.

Do 5 dnů po 8 Kč, nad 5 dnů po 6 Kč. Sestav tabulku.

strana	1	2	3	4	5
obvod □	4	8	12	16	20
obsah ■	1	4	9	16	25

Sleduj přírůstky.

Roč.	Žáci se mají naučit	Činnosti, prostředky
1.-3.	Práce s údaji Získávání údajů z tabulek, ročenek	Čtení jízdních řádů a ceníků jízdného. Shromažďování, třídění, vyhodnocování dat.
	Orientace v prostoru a čase.	Různé pohledy na tělesa (shora, zprědu...).
	Ekonomické úlohy (slevy, dluhy, spoření,..).	Porovnání "výhodnosti" nákupu. Odhady cen, porovnání. Ekonomičnost činnosti.
		Spoření, dluhy, splátky.

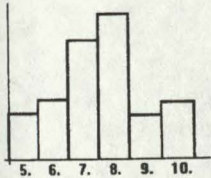
Práce s jízdními řády

(vhodné ukázky).

Ceníky jízdného.

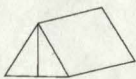
Sestavení grafu, sloup. dia-
gramu.

Počet návštěvníků hradu
v sezoně:

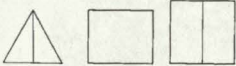

Proč je v 7. a 8. měsíci nej-
více návštěvníků?

Pohledy na stan

Postav stavbu podle pohle-
du.

zpředu, zprava, shora

Neslevil - neprodal všech-
no: prodal polovinu, pak
slevil a prodal vše. Co je
lepší?

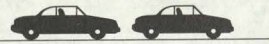
Porovnání ceny strouhanky
vyrobené doma a koupené.

H. spoří týdně 10 Kč, P. jen
5 Kč, ale má už 32 Kč. Kdy
H. dohoní P. ?

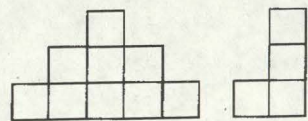
T	1	2	...	10..	8	7	6
H	10	20	...	100..	80	70	60
P	37	42	...	82..	72	67	62

Půjčím si 500 Kč, splácím
po 50 Kč týdně, ale navíc
zaplatím ještě 50 Kč. Jak
dlouho budu splácet?

2 tisíce aut

1 1/2 tisíce aut

zepředu,

zprava

Porovnání ceny oběda
uvařeného doma
a v restauraci.

Sčítání dluhů a hotovostí
(celá čísla).

Roč.	Žáci se mají naučit	Činnosti, prostředky
4.-5.	Měření, vážení, představy o velikostech.	Výběr vhodného měřidla. Volba vhodné metody řešení (grafická, početní, experiment).
	Hodnocení situací, zjišťování počtu možností.	Zjišťování potřebné doby.
		Více a méně pravděpodobné jevy.

Ilustrace**Žák se může naučit****Ilustrace**

Čím budeš měřit třídu, stůl, sešit?

Kdy potřebuji měřit na cm, m, km? Jak přesný výsledek potřebuji?

Mám 2000 Kč, kupuji míče po 120, po 250 Kč. Kolik kterých mohu koupit?

Vlak odjíždí v 17 h, je 15 h, jsem 15 km od nádraží. Stihnu to pěšky, na kole?

Ročně vyrostu 10 cm, kolik budu měřit za 10 let?

Úvahy o pravděpodobnosti jevů.

Turnaj pro 8 lidí (vyřazovací nebo každý s každým) na 2 kurtech, finále v neděli. Kdy začít?

Volejbal pro 4 nebo 50 družstev. Jaký máme zvolit hrací systém?

Zítra bude pršet. Libovolný ze 3 koláčů bude...

NÁVRH

UČEBNÍCH OSNOV

PRVOUKY, VLASTIVĚDY A PŘÍRODOVĚDY

---

pro 1. až 5.ročník obecné školy

I. ÚVOD

1. Pojetí prvouky, vlastivědy a přírodovědy

Do obecné školy přichází dítě hravé, zvědavé, plné fantazie, s určitými zkušenostmi ze svého okruhu: rodiny, mateřské školy, přírody, ze světa pohádek. Ukolem prvouky, později vlastivědy a přírodovědy, je pomoci mu vybudovat prvotní ucelený obraz světa a vyznačit základní vztahy v něm.

Zaměření **prvouky** v prvních dvou letech školní docházky má především výchovný charakter. Dítě se dostává do nového prostředí, stává se školákem. V první třídě získává návyky systematické práce, srovnává své výkony s výkony spolužáků, učí se spolupracovat, domluvit se, podřídit se nebo naopak zdravě se prosadit.

Ve druhé třídě se okruh rodiny a školy rozšíří, děti poznávají a pozorují okolí domova a školy. Všimají si lidí a jejich práce, učí se orientovat v mezilidských vztazích. V 1. i 2. třídě v průběhu roku pozorují změny v přírodě, postihují jejich příčiny, všimají si vzájemného působení člověka a jeho životního prostředí.

3. třída uzavírá předchozí období a otvírá další cestu k poznávání. Děti mají pochopit, jak mnoho zajímavého je možno najít ve světě, který je obklopuje. Obzor se rozšiřuje, ale dítě stále zůstává v prostředí, které zná nebo může poznat svými smysly - v oblasti svého regionu. Tady se kladou základy příštích systematických poznatků dějepisných, zeměpisných a přírodovědných.

Ve 4. a 5. třídě se již nesetkáváme s prvoukou, ale s předměty vlastivěda a přírodověda. Dobře vedené děti jsou schopny vytvrdější a soustředěnější práce.

Vlastivěda je naprosto odlišná od dřívějšího pojetí tohoto předmětu. Učitel by měl docílit, aby slovo "vlast" nebylo pro jedenáctileté dítě prázdňným pojmem. Citlivě podané vyprávění o české zemi a její minulosti, o slavných osobnostech našich dějin by mělo v dětech vzbudit zdravou národní hrdost a pocit příslušnosti k vlastnímu národu, touhu být užitečným členem lidské společnosti v budoucnu. V 5. třídě vlastivědné učivo přesahuje hranice vlasti, děti získávají první zeměpisné poučení o Evropě a dalších kontinentech.

V **přírodovědě** děti poznávají rozdíly mezi živým a neživým, podmínky života na Zemi, rozmanitost přírody, vyjímečnost člověka. Přírodopisné učivo v 5. třídě vrcholí poznatky o vesmíru, o naší Zemi jako součásti vesmíru a odpovědnosti lidí za udržení životních podmínek na Zemi.

Člověk však není sám. Žije ve společenství, s tím má dítě už hodně zkušeností. Chápe pojem solidarita a vzájemnost. Na základě zážitků ze školního i rodinného života rozumí pojmu dělba práce, ví, co je to hospodárnost. Poznává, že technika musí člověku sloužit, a ohrožení, které může přinést její nevládnutí.

K všestrannému vzdělání patří i manuální zručnost, pracovitost, chuť tvořit a zlepšovat své životní prostředí. Žáci by měli poznat různé materiály (papír, dřevo, drát, textil, drobné přírodniny) a učit se je zpracovávat. Měli by se seznámit s příslušnými nástroji, nářadím a pomůckami. Dříve byl tento předmět - pracovní vyučování - samostatný, dnes je jeho složka "pěstitelské práce" zahrnuta do přírodovědy, ostatní (práce s papírem, textilem atd.) do výtvarné výchovy, prvouky i jinam podle potřeby. Rozhodně však vycvik těchto dovedností nelze opomíjet jednak pro jejich výchovnou hodnotu

a potřebnost v životě, za druhé proto, že pomáhá získat sebevědomí dětem méně nadaným, ale manuálně zručným.

Cílem je vychovat dítě tak, aby bylo schopné vnímat pravdivý obraz světa, orientovat se v něm, rozlišovat dobro a zlo, zaujmout mravně hodnotný postoj v životě. Na tomto základě budou žáci budovat své další vzdělání. Úkolem obecné školy je vzbudit v nich touhu po poznávání a sebezdokonalování.

2. Časový postup probírání učiva

Časový postup probírání učiva je dán osnovou jednotlivých ročníků. Z charakteru obecné školy vyplývá, že učitel musí mít stále na zřeteli celý obsah, nemůže se jednoduše soustředit jen na jeden postupný ročník. K tomu mu poslouží výše popsaný základní obraz a prostudování všech okruhů materiálu.

V časovém postupu je nutné dbát na rozsah tří výše uvedených fází. V prvním a třetím dvouletí však učitel může učivo podle potřeby a zkušenosti přeskupit, popřípadě probírat dvakrát, nebo naopak proti návrhu jen jednou apod. Podstatné je, aby v rámci dvouletí probral podtržená hesla v osnově obou tříd.

Postup výuky i výchovy respektuje psychologii dětí a jejich rozvoj. Názvy jednotlivých ročníků jasně naznačují, o co v nich především jde. Jaký úkol obecné školy je v tom kterém roce jmenovitě naplňován. Přitom je jasné, že dané úkoly se naplňují i v jiných ročnících. Jestliže se 5. ročník jmenuje "Učíme se učit a přemýšlet", neznamená to, že až do té doby se to děti neučily, ale že v tomto roce dosáhnou úrovně potřebné pro nový typ práce, která je čeká na vyšším stupni školy.

Prvý rok se nazývá **Jsem školák** a jeho náplň je, že si dítě plně uvědomí své nové postavení, pochopí svou práci a zodpovědnost za ni, naučí se pracovním návykům a přivykne rytmu školního života, který se projeví i na rytmu celého života.

Druhý rok se nazývá **Prostředí mého života**. Jeho náplň je, že si dítě začne vážněji uvědomovat své životní prostředí a mezilidské vztahy. Je zároveň vedeno k tomu, aby si všímalo okolí, přírody, lidí a jejich činností. Tím se učí pozorovat.

Třetí rok, který se nazývá **Učíme se pozorovat a popisovat**, je věnován tomu, aby se děti naučily dělat si představu o různých oblastech skutečnosti a aby byly schopné si tuto představu uvědomit a také zapamatovat, popřípadě i předat či reprodukovat. V tomto roce se nejenom uzavře předchozí obraz světa, ale otevře se jim cesta k poznávání. Je to rok, kdy mají pochopit, co všechno, či jak mnoho je možno najít na zdánlivě samozřejmých věcech, které je obklopují. Jejich pohled se tu především prohloubí, ale i rozšíří, protože mnohé vědomosti při systematicky vedeném pozorování objeví, mnohé jim učitel dodá.

V tomto materiálově obsaženém roce se také děti setkají s jinou kvalitou, tempem i množstvím práce. To umožní poznat, kdo je pro náročnou práci dobře vybaven a může proto nastoupit rychlejší cestu, a kdo potřebuje postupovat pomaleji.

Čtvrtý rok nazvaný **Učíme se naslouchat a setkávat** je charakterizován prohloubením postupu ze třetího ročníku. Rozdíl je v tom, že tu jednak dochází k určité specializaci: vlastivěda a přírodověda se oddělují. Děti se také učí vyslechnout ucelenější výklad (zvláště ve vlastivědě se uplatňuje vyprávění a příběhy). Pozorování přírody je opět systematictější a prohlubuje se směrem k jednoduchým pokusům. Pojmy naslouchat a setkávat však mají samozřejmě i svou platnost sociální. Znovu se zde výrazněji ozvou

prvky výchovy k dobrému chování na veřejnosti a problémy mezilidských vztahů. Do označení tohoto ročníku dobře zapadá, že se zde začíná učit cizí jazyk.

Pátý ročník nazvaný **Učíme se učit a přemýšlet** je dalším krokem na cestě k přípravě na práci na vyšším stupni školy. Název toho roku ukazuje, že jeho těžiště leží v tom, aby si žáci osvojili základní autodidaktické techniky. Vedle metod zkoumání, jež si žáci osvojují v přírodovědě, jde o prohloubenou práci s knihou (učit se z knížky, zaznamenat si poznámky, umět podtrhávat apod.), což je především úkolem předmětu český jazyk. Směřují k tomu však i učitelé ostatních předmětů.

Složitost pozorování i pokusů se zde zvyšuje, náročnost matematických úkolů se projeví složitějšími úsudkovými a slovními příklady. Cílem této náročnosti je však dovést žáky k tomu, k čemu se postupovalo již dříve, aby od memorování a po opakování přešli k jiným způsobům učení (např. ne jen se učit nazpaměť, ale i reprodukovat s pomocí poznámek apod.).

3. Metodické poznámky

Je již uvedeno výše, že obecná škola jako uzavřený stupeň vzdělání má podat základní ucelenou představu o světě, opřenou o smyslové vnímání. Je to nesmírně náročný úkol, protože vlastně máme podat poučení "o všem" a přitom musíme respektovat možnosti žáků. K tomu, aby učitel mohl tento úkol zvládnout, je vedle již zmíněného respektování věkových a všech ostatních zvláštností žáků zapotřebí tří věcí:

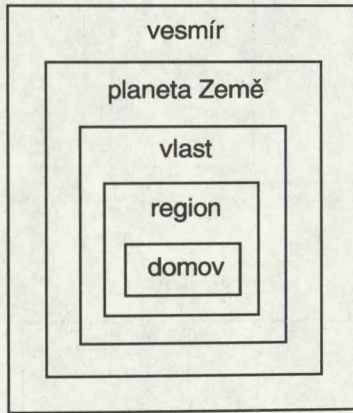
1. Pochopit zvláštní roli učitele tohoto stupně školy.
2. Vědět o postupech, kterými je vědění budováno a uspořádáváno.
3. Mít základní a zároveň cílovou představu o obsahu učiva.

ad 1. Učitel na obecné škole má sice za úkol "naučit všemu", ale má tu výhodu, že tento úkol zvládá do jisté míry sám. Vzdělanost (absolvent obecné školy je v jistém smyslu vzdělaným člověkem) totiž není dána souborem poznatků, ale celistvostí náhledu, vyúsťující do určitého typu jednání a postojů. Proto je snadnější, když vzdělanost jako celek předává jediný člověk, než když k němu (často zcela mechanicky) přispívá více lidí. V jednoduchosti, s níž se na obecné škole pracuje, je ještě možné celek uchopit jediným pohybem. Učitel obecné školy je jediným učitelem, který má dodnes charakter mistra, který svého žáka-učně uvádí do veškerého poznání a který ho celkově osobnostně a postojově formuje. Předává moudrost, kterou sám má, je příkladem vším, čím sám je a žije. On sám reprezentuje názor a postoj, který má a chce žákům předat. Z toho vyplývá mnohé: především zjištění, že učitel obecné školy je nejdůležitějším v řadě všech učitelů. Dále, že jeho zodpovědnost, ať už ji vztahuje kamkoli, je zodpovědností za správnost a spravedlnost toho, co předal a co zbudoval (či poboural) ve svých žácích na celý život. Konečně pak i to, že člověk nesoucí takové břemeno a takovou zodpovědnost je hodný odměny a úcty.

ad 2. Jak ukazují současné výsledky kognitivních věd, vědění a vzdělanost organicky vyrůstají, nejsou mechanicky složeny. Nejde o mozaikový obraz, ale o složitou síť centrálních bodů, které kolem sebe vytvářejí určitá pole, která se prostupují a překrývají. Tato základní struktura je vyplněna faktickými znalostmi (informacemi) velmi nerovnoměrně, někdy hustěji, někdy řidče, podle zájmu a nadání jedince. Tato struktura má svůj dosti stabilní základní tvar, ale jinak se neustále proměňuje. Poznání je třeba dokonce vidět spíše jak pohyb na této struktuře a vědění jako děj drobných úprav v ní, než jako určitý statický stav mysli.

Lze pojmenovat čtyři postupy, kterými se děj vzdělání odvíjí a jimiž se vědění uspořádává. Ukážeme je schematicky na některých skupinách pojmů.

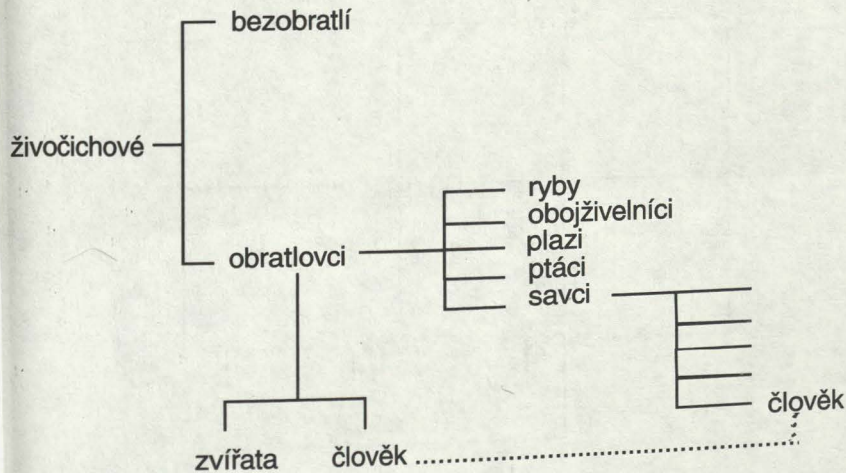
Obr. 1

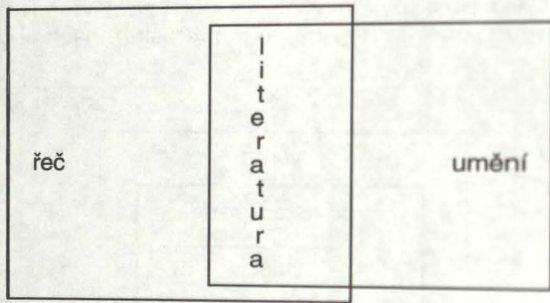
Obr. 2a

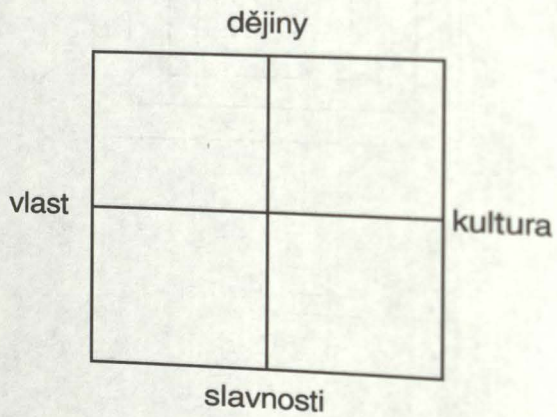
Obr. 2b

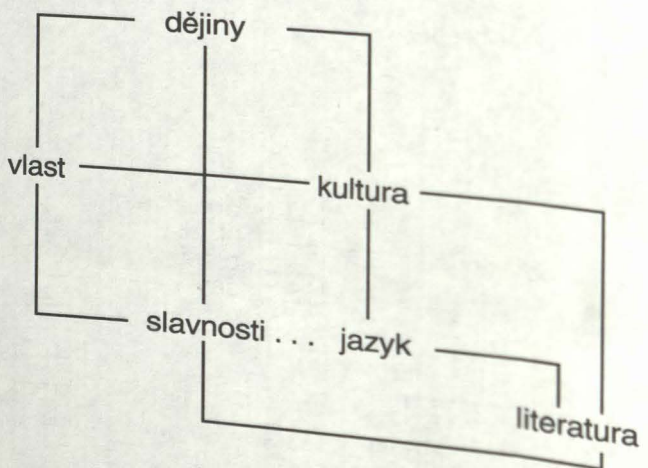
Obr. 3

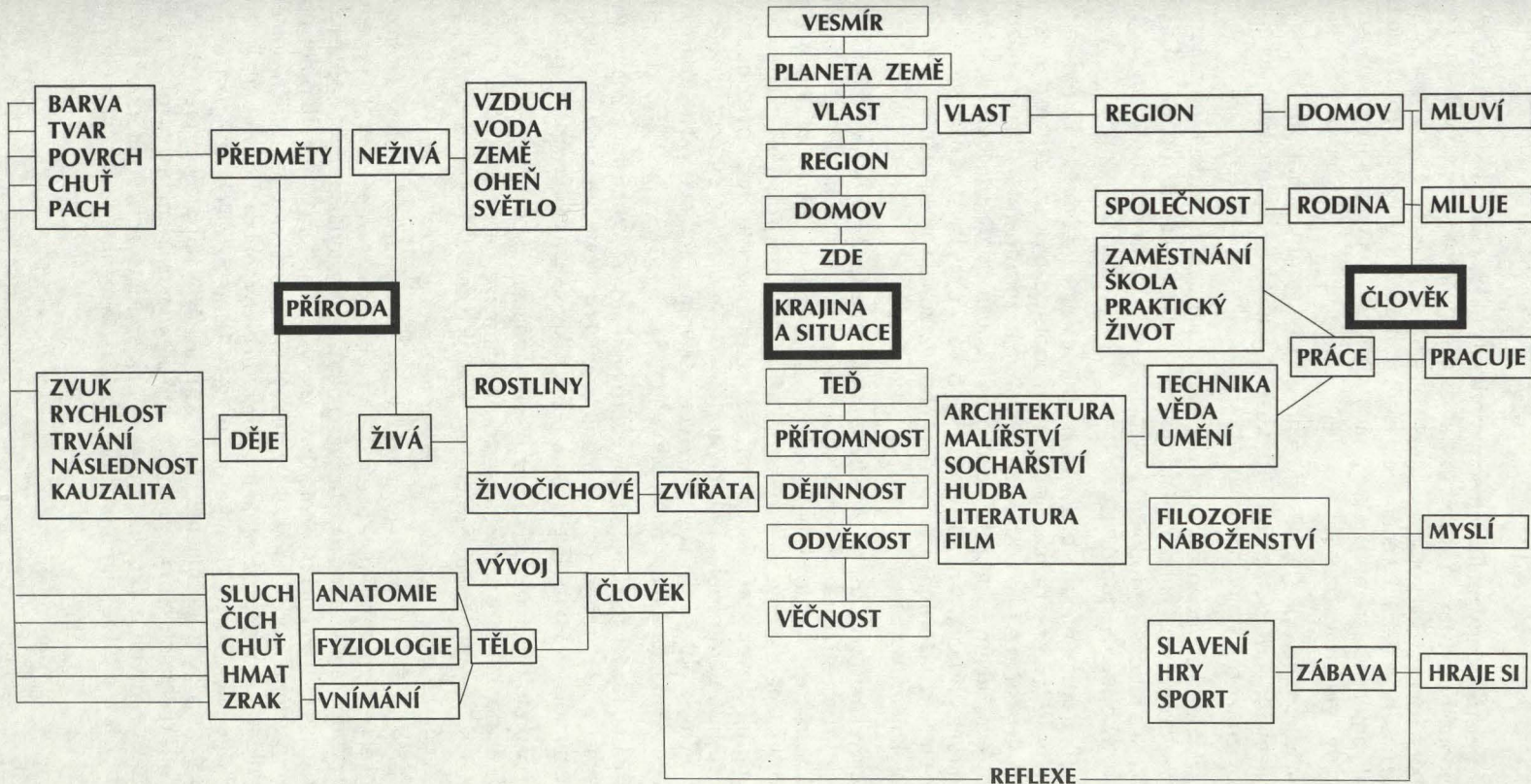

Obr. 4a

Obr. 4b

ad 3. Již výše uvedený maličký a schematický příklad ukazuje, jak složitá musí být i ta nejjednodušší představa o skutečnosti. Nicméně je třeba takovou celistvou představu mít, neboť nám jde o to, pomoci ji žákům získat. Máme ji zcela samozřejmě, protože je to základ našeho vlastního vědění. Je ovšem dobré si ji uvědomit, protože před námi pak stojí jak rámec, v kterém se naše výklady rozvíjejí, tak i vnitřní logika obrazu, který svými výklady vytváříme.

Obsah učiva pro prvouku, vlastivědu a přírodovědu (s jistými přesahy do mateřského jazyka, matematiky i dalších předmětů) dá se pro učitele (v této podobě pochopitelně ne pro žáka) znázornit schématem, viz obr. 5.

Na obrázku je zachyceno základní rozvržení či uspořádání hlavních oblastí. Má-li zůstat obrázek přehledný, není možno v něm naznačit všechna možná další větvení, překrytí oblastí a množství propojení. Na základě výše uvedených principů růstu vědění si je jistě každý bude uvědomovat.

Obraz celku skutečnosti je budován na dvou velkých pojmech **Příroda** a **Člověk**. Obraz přírody, levá část schématu, je budován podle pozorování, a to ve dvou směrech. Směrem doprava se rozvíjí představa založená na bezprostředním přímém pozorování. Směrem doleva odvíjí se rovněž zcela přirozené pozorování, které se však opírá o jazykovou kategorizaci. V rámci přírody je popsán i člověk ve své biologické dimenzi. Na schématu je znázorněn vztah mezi jeho sensorickým vnímáním a vnímanými vlastnostmi skutečnosti.

Obraz člověka, pravá část schématu, je budován analogicky k levé části schématu. Podstatné je, že centrální bod člověk je vymezen do pozice konfrontace s přírodou mocnou linií reflexe. I zde se postupuje dvojím směrem. Směrem doprava, t.j. do vnějšíku obrazu směřuje zmapování vlastností člověka, které jsou důsledkem schopnosti reflexe a odlišují člověka od "světa zvířat". Tato část schématu zrcadlově odpovídá jeho nejlevější části. Směrem doleva od centra člověk se ukazuje činnost člověka, která působí směrem k oblasti přírody. Prvé větvení vpravo a vlevo od centra člověk si významně (ne však zcela jednoduše) odpovídají.

Střední část obrazu je dána časoprostorovými údaji a centrem označeným jako krajina a situace. Jde tu nejenom o metodický výchozí bod: zde a teď se žáky stojíme a pozorujeme. Jde také o místo a situaci, jež vznikly setkáním člověka a přírody.

Zatímco v postranních částech obrazu jsou naznačeny procesy větvení, je ve střední části, kde jsou popisovány časová a prostorová dimenze, naznačen proces rozšiřování. Střední část tak zároveň vyjadřuje jeden ze základních didakticko-metodických principů.

* * *

Uvedli jsme již, že vzdělanost organicky vzniká a rozvíjí se. Protože na tomto stupni jde o velmi počáteční stadium, je obtížné, ba nemožné obsažené poznání systematicky zařadit do pevně stanovených tematických celků. Ani materiál není možné sestavit tak, aby jeho okruhy byly zcela diskrétní. Abychom však učitelům usnadnili práci, podáváme vedle obvyklého tvaru osnov také celkový popis materiálu. Je utříděn do několika okruhů, z nichž každý reprezentuje tematicky ucelený soubor a dává učiteli celkovou představu o jedné oblasti, která se postupně v běhu necelých čtyř-pěti let buduje. Jednotlivé okruhy se pochopitelně překrývají, u některých jde i o překrytí s dalšími předměty (např. s mateřským jazykem). Těchto překrytí se nesmíme bát (např. z důvodu, že ztrácíme čas dvojím probíráním). Naopak musíme jich umět použít nejenom k upevnění látky, ale i k jejímu prohloubení a ožejmění, z jiného pohledu, ale pře-

devším k tomu, abychom dětem předali opravdu celistvý obraz skutečnosti, a ne jen sbírku úloмок, které jsou komickou miniaturou nějak definovaného vědního oboru.

V okruzích materiálu jsou podtrženy ty pojmy, které tvoří závazný rozsah učiva. Z ostatního materiálu učitel vhodně vybírá podle svých zkušeností a podle situace žáků. Materiálu podaného v těchto okruzích je víc, než kolik lze s prospěchem odučit. Je ho však tolik, aby učitel mohl uspokojit i zvláštní zájem zvláště nadaného a zvědavého dítěte. Jmenovitě v oblastech, které se neučily vůbec nebo jen zcela okrajově, např. umění, je shrnuto mnoho materiálu, aby si učitel mohl snadno vybrat.

V této souvislosti je třeba připomenout, že jde o rámcové osnovy. Učitelovu práci s nimi bude usnadňovat a doplňovat nejenom soubor příslušných učebnic, ale také metodické materiály. K jejich přípravě je ovšem třeba ještě další přípravy a hlavně spolupráce vysokoškolských teoretiků s učiteli v praxi.

I když do textu úvodu a občas do osnovových seznamů vstupují určité metodické poznámky, je zřejmé, že nové pojetí učiva si vyžádá výrazné metodické změny, které nemohou být popsány dříve, než dojde k určitému ověřovacímu užití navržených osnov. Jejich vytvoření je samostatným úkolem, na němž se musejí podílet především učitelé v terénu.

Samozřejmě, že zůstanou v platnosti základní didakticko-metodické principy známé již staletí. Tak bude učitel vycházet ze známého na cestě k neznámému a bude postupně rozšiřovat žákův horizont od znalosti rodiny a třídy k blízkému okolí, od školy a obce k zemi, Evropě, naší planetě a vesmíru. Bude se v nejvyšší možné míře opírat o názorný materiál, o přímé pozorování, o obrazy, filmy, modely tam, kde přímý materiál chybí. Samozřejmě přitom je, že učitel musí dobře znát okolí školy, neboť z něho bude vycházet jak ve výkladech přírodovědných, tak vlastivědných a nejednou i v jiných předmětech. Dále bude platit, že žáci se nejvíce naučí při aktivní práci a v dobrodružství poznávání. Učitel musí mít stále na paměti, že škola poznání otevírá, v žádném případě ho nemá na konci školní docházky uzavřít. Proto jsou hry, vycházky, exkurze, sběr materiálu, návštěvy muzeí, výstav atd., právě tak jako využití aktivity a zájmů dětí cestami k pedagogickému úspěchu. Také pevně zasazení výuky do života (stejně jako školy do obce) je znakem dobrého postupu. Proto je třeba nejen vhodně reagovat na život žáků i společnosti, ale také spolupracovat s rodiči i širší veřejností, přičemž úzkou spoluprací celého sboru a zvláště učitelů v jedné třídě netřeba připomínat.

Obtížná je i situace s pomůckami, materiály pro učitele a učebnicemi. K jejich tvorbě je možno přistoupit teprve po jistých zkušenostech a opět jen v úzké spolupráci učitelů a odborných teoretiků. Práce učitelů bez těchto materiálů je jistě obtížná. Samozřejmě by proto na materiálech pro učitele měla být bezodkladně zahájena práce. Avšak na druhé straně je pravda, že právě práce bez zavedených učebnic a pomůcek je sice tvrdou, ale nejběžnější cestou ke kreativě a učitelskému mistrovství.

Skutečným tvůrcem výuky je a zůstane učitel. Osnovy mohou mu pomoci, mohou ho inspirovat, mohou mu překážet. Dobrý učitel vytvoří dobré hodiny i nad ne právě dobře zpracovanými osnovami, špatnému učiteli se hodiny budou rozpadat, i kdyby měl sebelepší osnovy. Tyto osnovy jsou míněny tak, aby učitelé opravdu pomohly. Jsme přesvědčeni, že jsou dostatečně pevné a zároveň dostatečně pružné, aby učitelé umožnily rozvinout všechny jeho schopnosti, svobodně žákům představit celou svou osobnost, naplnit celý význam, který učitel má v rámci obce a národa, pociťovat radost z přípravy, z práce a pokroku svěřených dětí a dojít úcty a vážnosti, které učitelé právem náležejí.

II. OBSAH UČIVA PŘVOUKY, PŘÍRODOVĚDY A VLASTIVĚDY V 1. AŽ 5. ROČNÍKU OBECNÉ ŠKOLY

V tomto oddíle jsou podány osnovy jednotlivých ročníků, a to pro 1. - 3. ročník osnovy prvouky, pro 4. a 5. ročník osnovy vlastivědy a přírodovědy.

Za závazné je třeba brát to, že budou ve třech fázích (1. a 2. ročník, 3. ročník, 4. a 5. ročník) odučena všechna témata. Další materiál je zde jen stručně naznačen, neboť bohatý výběr materiálu je uveden v Souborném přehledu materiálu k prvouce, vlastivědě a přírodovědě (dále jen Souborný přehled materiálu), kde jsou také proložením vyznačená závazná osnovná hesla.

Co se týče postupu, jde o návrh, nikoliv o předpis. Uzná-li učitel, že se mu bude lépe postupovat v jiném pořadí, má možnost to udělat. Časové dotace u jednotlivých témat jsou uvedeny pouze pro informaci učitele o šíři a závažnosti látky, nejsou závazné.

Osnova každého ročníku je uvozena krátkou charakteristikou, která učiteli ukazuje na celkové zaměření roku. V těchto charakteristikách najde učitel i některé metodické poznámky, i když v nich nejde o náhradu obvyklých metodických pokynů. U jednotlivých témat osnov jsou uvedena čísla, která odkazují k okruhům v materiálu uvedeném v Souborném přehledu. Tam učitel sám vyhledá potřebnou náplň daného tématu. Podle souvislostí, které ho napadnou, může sáhnout i k dalším okruhům. Zde jsou uvedena jen čísla těch, které se k tématu vážou přímo.

Pro práci s těmito osnovami je nutným předpokladem **důkladné prostudování celých osnov**, t.j. **jak úvodní části**, která pojednává obecně o jejich novém pojetí, **tak zvláště Souborného přehledu materiálu**, v němž učitel najde celkovou představu o učební látce. I když se bude na začátku zdát, že je to složité a pracné, brzo se ukáže, že pevné uchopení celku a pochopení přístupu velice usnadní učiteli jeho každodenní práci při přípravě i při výuce.

1. ročník : Jsem školák

Charakteristika roku

Dítě přichází do nového prostředí. I když prošlo zkušeností předškolní výchovy v mateřské škole, jsou zde nový kolektiv spolužáků, jiné místní prostředí, jiné činnosti. Školní práce začíná ovlivňovat i životní rytmus dítěte doma. Podstatnou náplní roku je, že si dítě uvědomí své nové postavení, bude se orientovat v novém prostředí, pochopí svou práci, získá první pracovní návyky a přivykne rytmu školního života, který se promítá i do práce pro školu doma. Nové postavení dítěti jasněji ukáže i jeho vztahy k domovu a k rodině.

Pozvolna v tématech 1.4 a 1.5 je dítě uváděno do umění pozorovat a systematicky pracovat. Mnoho času je pochopitelně věnováno položení základů čtení a psaní a prvním krokům v matematice.

1.1. Dítě a škola

8 hod.

- osoby ve škole, úcta k nim

- orientace ve škole a ve třídě, školní řád
- příprava do školy, práce ve škole, denní rozvrh
- soužití ve škole, společenské styky

Okruhy materiálu: 2, 13

1.2. Okolí školy a domova

8 hod.

- cesta do školy a ze školy, bezpečnost, opatrnost před neznámými lidmi, dopravní výchova
- vnímání prostředí a pozorování přírody při cestě

Okruhy materiálu: 14, 2, 4

1.3. Domov

10 hod.

- členové rodiny a vztahy mezi nimi, projevy citu a úcty v rodině
- slavení svátků a rodinné oslavy
- prostředí domova, práce doma, odpočinek a hry

Okruhy materiálu: 5, 1, 11, 13

1.4. Péče o živé

18 hod.

- o sebe a bližní, ochrana před nemocí a úrazem, životospráva, pomoc nemocným
- o živočichy: o chované živočichy, o volně žijící zvláště v zimě
- o rostliny: ve třídě, v bytě, na zahradě, v přírodě

Okruhy materiálu: 5, 22, 7, 4

1.5. Cyklus roku

18 hod.

- změny v přírodě: roční období, počasí, reakce rostlin, živočichů a člověka
- časové jednotky: hodina, den, týden, měsíc a rok
- sváteční dny : vánoce, velikonoce, 28. říjen

Okruhy materiálu: 21, 6, 22, 4, 9

1.6. Volné hodiny

4 hod.

- náplň podle uvážení učitele

2. ročník: Prostředí mého života

Charakteristika roku

Dítě, které bylo skoro nepozorovaně uvedeno do školského života, má nyní učinit vážnější krok směrem k učení. Hlavní děj by se snad dal psychologicky charakterizovat jako vstup do vědomé reflexe. Náplň roku je především to, že si dítě více uvědomí své životní prostředí a mezilidské vztahy. Nejužší místo školy se rozšíří, podobně i úzké společenství rodiny. Při obojím rozšíření je dítě vedeno, aby si všímalo většího rozsahu vlastností a odlišností všeho, co pozoruje. Pozorování vede k vytváření prvních úplnějších představ. Základní techniky psaní a čtení povolna přestávají existovat samy

5. ročník: Učíme se učit a přemýšlet

Charakteristika roku

Poslední ročník obecné školy jednak uzavírá a shrnuje celek tohoto stupně vzdělání, jednak ukončuje přípravu na práci ve vyšší úrovni školy. Významně se to projevuje v přechodu k autodidaktickým postupům. Dost času je věnováno novým způsobům práce s knihou. Děti jsou vedeny k tomu, aby se naučily učit se z knížky, dělat si poznámky, podtrhávat, zapamatovat si a reprodukovat přečtené. Ve všech předmětech jsou vedeny k uvažování o příčinných vztazích, analogiích a pod. Vedení k soustředěnosti se projevuje v podání větších celků a ve shrnutích dosavadního poznání.

Čtení a psaní jsou dovedeny do takového stupně, že se při nich žák může plně soustředit na obsah textu, nemusí již myslet na výkon sám.

5.1. Obrazy z novějších českých dějin

20 hod.

- vliv tereziánských a josefinských reforem, rozvoj průmyslu dopravy, obchodu
- rozvoj vědy a techniky od 19. století
- formování novodobého národa, významné osobnosti národního obrození
- sociální proměny, zrušení nevolnictví a roboty, rok 1848
- kulturní život v 19. století, velká díla českého umění
- mír a válka, 1. světová válka
- vznik ČSR a budování státu
- druhá světová válka a obnovení republiky
- poválečný vývoj
- vznik ČR

Okruchy materiálu: 15, 18, 19, 7, 14, 20, 13

5.2. Hospodářství naší vlasti

28 hod.

- stručné opakování zeměpisných znalostí ze 4. ročníku
- bohatství půdy, úrodné nížiny
- zemědělské oblasti, jejich typy: obilnářská, bramborářská, vinařská aj.
- hospodářský význam lesů
- hospodářský význam vod
- nerostné bohatství, suroviny, zdroje energie
- průmyslové oblasti
- doprava

Okruchy materiálu: 17, 21, 3, 18, 12, 6, 14, 15, 20, 22

5.3. Člověk ve společenství

14 hod.

- jedinec a společenství, pomoc a solidarita
- jak se lidé sdružují: rodina, obec, pracoviště, zájmová činnost, politické organizace
- organizace a dělba práce
- volný čas a jeho využití
- nepsaná a psaná pravidla soužití, zákony etické a právní

Okruchy materiálu: 13, 16, 5, 19, 11, 10, 20, 1, 17

5.4. Žijeme v Evropě

14 hod.

- vymezení Evropy jako kontinentu
- cestujeme po Evropě : evropské státy, hlavní města
- charakteristické oblasti

Okruhy materiálu: 23, 3, 6

5.5. Poznáváme svět

28 hod.

- významné cesty a objevy, cestopisy a dokumentární filmy
- představy o tvaru Země v minulosti a dnes, globus
- rozdělení kontinentů, časová a klimatická pásma
- rozmanitost přírodních podmínek na Zemi a život v nich, botanické a zoologické zahrady
- kultivované rostliny a chovná zvířata v různých oblastech, rostliny cizího původu pěstované u nás

Okruhy materiálu: 3, 23, 22, 7, 6, 13, 20, 8, 9

5.6. Země a vesmír

14 hod.

- Země, pohyb kolem Slunce
- Měsíc, pohyb kolem Země
- Slunce, sluneční soustava
- stálice, nejznámější souhvězdí našeho nebe
- objevování vesmíru, vynálezci, hvězdáři
- umělé družice a jejich využití, kosmonautika

Okruhy materiálu: 8, 23, 18, 20, 9

6 hod.

5.7. Planeta lidí

- jediné místo života
- biosféra, její oblasti, ochrana
- odpovědnost lidí za život na Zemi, mezinárodní dohody

Okruhy materiálu: 5, 23, 7, 17

8 hod.

5.8. Volné hodiny

- náplň podle uvážení učitele

pro sebe a jsou dováděny k úrovni, kdy mohou sloužit při jiných činnostech. V závěru tohoto roku by dítě mělo být připraveno ke kvalitativně i kvantitativně jinému stupni školní práce.

2.1. Lidé kolem nás

6 hod.

- blízký člověk, cizí člověk, příbuzní a známí, kamarádi, spolužáci
- rozdílnosti věku a pohlaví
- vztahy k lidem, obdiv, soucit, láska, nenávisť, závist, úcta k ženě, ke stáří
- komunikace mezi lidmi, společenské chování

Okruhy materiálu: 5, 1, 13, 20

2.2. Zdraví a péče o ně

6 hod.

- lidské tělo, vzhled zdravého člověka
- příznaky nemocí: teplota, bolest
- prevence: zdravý způsob života, čistota prostředí, očkování
- úraz, první pomoc, opatrnost
- zdravotnická péče: u lékaře, v nemocnici, v lékárně

Okruhy materiálů: 5, 7

2.3. Zaměstnání lidí

10 hod.

- práce v domácnosti, ve škole, v obchodě, na poště, v dílně, v továrně, na zahradě, na poli, v divadle, apod.
- práce, zábava a poznání
- péče o krásu, umění a jeho druhy

Okruhy materiálu: 16, 14, 12, 18, 13, 4, 19, 20, 17

2.4. Doprava a cestování

10 hod.

- dopravní prostředky: dětské, osobní, veřejné, cesta do školy, cesta do práce
- dopravní značky a pravidla, veřejná komunikace
- chování v dopravních prostředcích

Okruhy materiálu: 12, 18, 13, 14

2.5. Příroda kolem nás

30 hod.

- rostliny a živočichové: rozmanitost, stavba těla, přizpůsobení prostředí
- domácí a volně žijící živočichové, pěstované a planě rostoucí rostliny
- počasí, kalendář přírody
- krajina, zásahy člověka v krajině
- péče člověka o životní prostředí

Okruhy materiálu: 21, 6, 22, 7, 4, 14

2.6. Volné hodiny

4 hod.

- náplň podle uvážení učitele

3. ročník: Učíme se pozorovat a popisovat

Charakteristika roku

Podstatným rysem tohoto roku je, že na základě již dosti vypěstované pozorovací schopnosti si dítě začne tvořit prvou celkovou představu o skutečnosti, v níž žije. Při tomto shrnujícím pohledu vystoupí před ně dvě veliká poznání. Prvým je, že věci, které až do té doby chápe jako zcela samozřejmé, a proto třeba i nezajímavé, se při pozornějším pohledu jeví jinak, skrývají v sobě mnoho neznámého a nečekaného. Druhým je zjištění, že skutečnost je propojena mnoha zajímavými vlákny různých souvislostí. Tato zjištění mohou naplno a navždy otevřít brány zvědavosti, což je hlavní myšlenkou a cílem tohoto ročníku.

Neméně významné je i to, že se zde poprvé objeví jakási celistvost skutečnosti vázaná samozřejmě na přiměřený horizont kraje.

Čtení a psaní stávají se služebními technikami. Postup výchovy vyjadřovacích schopností natolik postoupil, že je možné vést žáky k tomu, aby svá pozorování a z nich vzešlé představy uměli vyjádřit a zaznamenat.

3.1. Pozorování a popis

28 hod.

- zkušenost, pozorování
- vlastnosti věcí, rostlin, zvířat
- děje, jejich vlastnosti, průběh, příčina, následek

Okruhy materiálu: 4, 3, 9, 19

3.2. Svět kolem nás

24 hod.

- člověk a příroda, zemědělské práce (probíráme v příslušných ročních obdobích)
- voda, pitná voda, oběh vody v přírodě
- vodní toky, vodní plochy, ochrana vody
- reliéf krajiny, údolí, kopec aj., obzor
- znázornění krajiny: výkres, plánec, model
- orientace v krajině: Severka, Slunce, hlavní světové strany, kompas, turistická mapa, dalekohled
- významná sídla a stavby v blízké krajině: město, vesnice, komunikace, obydlí, kostel, místní dominanty

Okruhy materiálu: 3, 14, 15, 19, 23, 4

3.3. Obrazy z našeho kraje

14 hod.

- pravěk, lidská společnost, její způsob života, soužití s přírodou, s živočichy
- vývoj osídlení, využívání přírodních podmínek, vznik zemědělství, řemesel a obchodu
- doklady minulosti: pověsti, lidové zvyky a tradice, vykopávky, archeologické nálezy, stavební a písemné památky
- ochrana a zachování památek

Okruhy materiálu: 24, 19, 21, 6, 22, 20, 14

56 hod.

3.4. Poznávání přírody

- zkoumání a popisování látek a přírodnin
- fyzikální veličiny: čas, teplota, hmotnost, objem

- nerosty, horniny, půda, jejich vlastnosti a využívání
- rostliny, živočichové a člověk, stavba jejich těl, projevy života

Okruhy materiálu: 21, 6, 22, 7, 5, 4, 20, 9

3.5. Člověk a příroda

6 hod.

- vzájemné ovlivňování, příznivé a nepříznivé důsledky lidské činnosti

Okruhy materiálu: 21, 6, 22, 7, 14, 3, 20, 17

3.6. Volné hodiny

4 hod.

- náplň podle uvážení učitele

4. ročník: Učíme se naslouchat a setkávat

Charakteristika roku

V tomto roce jsou děti vedeny k již tak soustředěnému pozorování, že je nutná určitá specializace. Učí se dívat z určitého hlediska. V tomto roce se oddělí vlastivěda a přírodověda. Ve vlastivědě si začnou více uvědomovat hledisko prostorové a časové. V rámci přírodovědy vystupuje více hledisko příčinné.

Děti jsou vedeny k vytrvalejší a soustředěnější práci. Učí se vyslechnout delší a ucelenější výklad a jsou vedeny k samostatné četbě. Zvláště ve vlastivědě se uplatňuje vyprávění a příběhy. Vedle toho se pouhé pozorování prohlubuje směrem k jednoduchým pokusům. V jejich rámci se děti učí cílevědomě setkávání se skutečností. Umění poslouchat a setkávat se mají ovšem i svou sociální platnost. V nové prohloubené úrovni se tu děti učí dobrému chování na veřejnosti. Mnoho zájmu je věnováno pěstování vyjadřovacích schopností, jmenovitě rozhovoru. Ráz tohoto ročníku dokresluje i to, že se zde začíná s výukou cizího jazyka.

Je to rok, kdy se intenzivně pracuje na soustředěnosti a komunikaci v nejširším slova smyslu.

4.1. Vlast

26 hod.

- poloha a přírodní charakter
- vymezení a členění
- vodstvo
- pohoří a kopce
- bohatství země, významná naleziště a úrodné oblasti
- lidská sídla, vesnice, města
- památná místa
- symboly, vlajka, znak, hymna, státní svátky
- současné státní instituce, prezident, parlament, vláda

Okruhy materiálu: 3, 14, 15, 6

4.2. Obrazy z českých dějin

34 hod.

- nejstarší osídlení naší vlasti
- Velkomoravská říše, Cyril a Metoděj
- staré pověsti české
- přemyslovská knížata

- české království
- říše posledních Přemyslovců
- Lucemburkové, rozkvět země za Karla IV.
- husitství
- Jagellonci a nástup Habsburků
- Bílá hora, třicetiletá válka, protireformace
- osvěcenský absolutismus
- první náznak národního obrození

Okruhy materiálu: 15, 24, 19, 20, 14, 10, 18

4.3. Život na zemi

14 hod.

- živé a neživé, rozmanitost organismů
- znaky živého: příjem vody, potravy, dýchání, vylučování, růst, vývoj, množení
- podmínky pro život: sluneční záření, vzduch, voda, půda, reakce na prostředí, životní cyklus v přírodě
- rovnováha v přírodě, potravní řetězec

Okruhy materiálu: 21, 6, 22, 3, 7, 15, 20

4.4. Pozorování a poznávání života v různých biotopech

36 hod.

- rozmanitost naší přírody, životní společenstva
- lesy
- louky a pole
- vody a jejich blízké okolí
- města

Okruhy materiálu: 21, 6, 22, 3, 7, 15, 16

4.5. Život člověka a jeho životní prostředí

12 hod.

- výjimečnost člověka
- životní prostředí člověka: příroda, lidské výtvoř, změny v přírodě, způsobené zásahy člověka
- zajišťování podmínek života: vzduch, voda, půda (potrava)

Okruhy materiálu: 5, 23, 1, 2, 16, 18, 6, 13, 20, 10, 17

4.6. Volné hodiny

10 hod.

- náplň podle uvážení učitele

5. ročník: Učíme se učit a přemýšlet

Charakteristika roku

Poslední ročník obecné školy jednak uzavírá a shrnuje celek tohoto stupně vzdělání, jednak ukončuje přípravu na práci ve vyšší úrovni školy. Významně se to projevuje v přechodu k autodidaktickým postupům. Dostí času je věnováno novým způsobům práce s knihou. Děti jsou vedeny k tomu, aby se naučily učit se z knihy, dělat si poznámky, podtrhávat, zapamatovat si a reprodukovat přečtené. Ve všech předmětech jsou vedeny k uvažování o příčinných vztazích, analogiích a pod. Vedení k soustředěnosti se projevuje v podání větších celků a ve shrnutích dosavadního poznání.

Čtení a psaní jsou dovedeny do takového stupně, že se při nich žák může plně soustředit na obsah textu, nemusí již myslet na výkon sám.

5.1. Obrazy z novějších českých dějin

20 hod.

- vliv tereziánských a josefinských reforem, rozvoj průmyslu dopravy, obchodu
- rozvoj vědy a techniky od 19. století
- formování novodobého národa, významné osobnosti národního obrození
- sociální proměny, zrušení nevolnictví a roboty, rok 1848
- kulturní život v 19. století, velká díla českého umění
- mír a válka, 1. světová válka
- vznik ČSR a budování státu
- druhá světová válka a obnovení republiky
- poválečný vývoj
- vznik ČR

Okrupy materiálu: 15, 18, 19, 7, 14, 20, 13

5.2. Hospodářství naší vlasti

28 hod.

- stručné opakování zeměpisných znalostí ze 4. ročníku
- bohatství půdy, úrodné nížiny
- zemědělské oblasti, jejich typy: obilnářská, bramborářská, vinařská aj.
- hospodářský význam lesů
- hospodářský význam vod
- nerostné bohatství, suroviny, zdroje energie
- průmyslové oblasti
- doprava

Okrupy materiálu: 17, 21, 3, 18, 12, 6, 14, 15, 20, 22

5.3. Člověk ve společenství

14 hod.

- jedinec a společenství, pomoc a solidarita
- jak se lidé sdružují: rodina, obec, pracoviště, zájmová činnost, politické organizace
- organizace a dělba práce
- volný čas a jeho využití
- nepsaná a psaná pravidla soužití, zákony etické a právní

Okrupy materiálu: 13, 16, 5, 19, 11, 10, 20, 1, 17

5.4. Žijeme v Evropě

14 hod.

- vymezení Evropy jako kontinentu
- cestujeme po Evropě : evropské státy, hlavní města
- charakteristické oblasti

Okruhy materiálu: 23, 3, 6

5.5. Poznáváme svět

28 hod.

- významné cesty a objevy, cestopisy a dokumentární filmy
- představy o tvaru Země v minulosti a dnes, globus
- rozdělení kontinentů, časová a klimatická pásma
- rozmanitost přírodních podmínek na Zemi a život v nich, botanické a zoologické zahrady
- kultivované rostliny a chovná zvířata v různých oblastech, rostliny cizího původu pěstované u nás

Okruhy materiálu: 3, 23, 22, 7, 6, 13, 20, 8, 9

5.6. Země a vesmír

14 hod.

- Země, pohyb kolem Slunce
- Měsíc, pohyb kolem Země
- Slunce, sluneční soustava
- stálice, nejznámější souhvězdí našeho nebe
- objevování vesmíru, vynálezci, hvězdáři
- umělé družice a jejich využití, kosmonautika

Okruhy materiálu: 8, 23, 18, 20, 9

5.7. Planeta lidí

6 hod.

- jediné místo života
- biosféra, její oblasti, ochrana
- odpovědnost lidí za život na Zemi, mezinárodní dohody

Okruhy materiálu: 5, 23, 7, 17

5.8. Volné hodiny

8 hod.

- náplň podle uvážení učitele

III. SOUBORNÝ PŘEHLED MATERIÁLU K PRVOUCE, VLASTIVĚDĚ A PŘÍRODOVĚDĚ

V této části najde učitel materiál seskupený do 24 okruhů. Každý okruh materiálu je uveden souborem cílů, jež máme mít na zřeteli při práci s daným materiálem. Vlastní materiál je na jedné straně souborem vědomostí, ale na druhé straně je právě vhodným prostředkem pro cíle, kterých chceme dosáhnout. Je tomu skutečně tak, že vědomosti mají žáci získat při postupu k cíli.

U některých okruhů je předsunuta vysvětlující poznámka, v níž se vysvětluje, proč je tento okruh zařazen a jak s ním pracovat. Nejde však o vyčerpávající metodické pokyny.

Celkový obraz skutečnosti, který chceme žákům předat se skládá (jak uvedeno výše) z řady oblastí, které se různě překrývají a jež mají mnoho vzájemných vazeb. Výrazná překrytí v materiálu dvou i více okruhů nejsou náhodná. Některá hesla jsou záměrně opakována, protože v kontextu odlišných okruhů dostávají poněkud jiný význam. Plně pochopení žák získá tím, že určitý pojem se mu ukáže z různých pohledů. Např. o srdci se mluví jinak ve výkladu biologickém, jinak v tématech o lidských vztazích, o lvu se mluví jinak při výkladu o šelmách v zoologických zahradách, jinak při výkladu o zemském znaku.

Každý z dále uvedených okruhů je ucelenou pojmovou oblastí (zhruba) odpovídající členění vědních disciplín (např. živá příroda, neživá příroda aj.), anebo pojmovou oblastí vznikající zvoleným úhlem pohledu (např. svět, jak ho vnímáme). Tento rozdíl působí, že okruhy nejsou uniformně všechny stejné. V některých případech stojí dokonce v rámci jediného okruhu obojí podání vedle sebe. Např. v okruhu člověk stojí vedle sebe primitivní antropologie a základní anatomie, což umožní cykličnost podání látky, ale hlavně ozřejmí řady pojmů a slov v jejich běžném a terminologickém užití. Pro život a vzdělání je obojí nutné.

Pro práci s dále uvedeným systematickým podáním materiálu je ještě třeba učinit tři poznámky:

1. Nejde tu o fixně daný a předepsaný obraz světa, ale o jedno promyšlené a prodiskutované podání. Je tu proto, aby učitel usnadnilo práci, nikoli aby ho svazovalo.

2. Je to text pro **učitele**, nikoli pro žáky. Obsahuje představu dospělého člověka, který na jejím základě bude dětem přístupným způsobem budovat dětskou představu, jež se teprve později vyvine v názor dospělých lidí.

3. Pozorný čtenář úvodní studie si jistě povšiml, že obsah učiva k prvouce a vlastivědě lze v daném pojetí jen obtížně uspořádat do nějakého pevného systému. Použití jednoduchého a jednoznačného pořádacího systému by dokonce mohlo vést ke zkresení pojetí, neboť třídící hlediska - v souladu se svým posláním - zpravidla potlačují různé významové kontexty používaných pojmů. V našem případě je však důležité, aby bylo možno v rámci tematických okruhů využít různých spojitostí mezi prvky daných okruhů. Náznak různorodosti a bohaté širě takových spojitostí je graficky znázorněn na obr. 5 v rámci úvodní studie. Na tomtéž obrázku by však bylo možno naznačit mnoho dalších souvislostí.

Za důležité považujeme, že žádné závazné schéma ani "systémové" uspořádání nemůže vystihnout složitost a bohatost předkládaného materiálu. Všechny okruhy klademe v podstatě do jedné roviny. Jejich pořadí je však zvoleno tak, aby odpovídalo pedagogicko-psychologickému přístupu, který se patrně bude v souvislosti s výukou prvouky a vlastivědy častěji opakovat.

V první řadě se dovoláváme té dětské zkušenosti, kterou již u žáků můžeme předpokládat. Nejdříve tedy uvádíme věci spíše známé a blízké. Okruhy 1 až 4 z tohoto hlediska tvoří jakési jádro všech témat -"**blízký obzor.**"

Na tématech daného "blízkého obzoru" lze dětem ukázat, kam až si se svým pohledem můžeme dovolit sáhnout. Jde o nenásilné přivedení k prvním abstrakcím, které samozřejmě vysvětlujeme v té nejnázornější podobě na okruzích 5 až 9. Tyto okruhy pak přirozeně tvoří jakési pozadí všech výkladů -"**vzdálený obzor**", u kterého není třeba zatajovat dětem, že jeho hloubka sahá mnohem dále, kam budou postupovat až při svém vzdělávání později.

Prostor mezi blízkým a vzdáleným obzorem je třeba popsat z různých hledisek. K tomu nám slouží čtyři skupiny okruhů 10 až 12, 13 až 15, 16 až 20 a konečně 21 až 24. Z toho první skupina uvádí zejména **nejběžnější děje a činnosti, které děti většinou nějak již znají**, druhá se zabývá způsoby a formami **soužití a sounáležitosti lidí, třetí ukazuje přehled užitečných činností**, jak jsou ve společnosti provozovány, a konečně poslední skupina již naznačuje zárodky jakýchsi **soustavných cest k poznatkům**.

Grafické znázornění tohoto uspořádání je na obr.6 za seznamem okruhů.

SEZNAM OKRUHŮ MATERIÁLU

1. Rodina a domov
2. Dítě a škola
3. Krajina
4. Svět, jak ho vnímáme

5. Člověk
6. Příroda
7. Život
8. Vesmír
9. Čas

10. Řeč a slovesnost
11. Hry a sport
12. Praktické znalosti
13. Lidská společnost
14. Region
15. Vlast

16. Práce
17. Hospodaření, výroba a obchod
18. Technika
19. Umění
20. Věda a poznání

21. Neživá příroda
22. Živá příroda
23. Země
24. Vznik a vývoj člověka

Obr. 6

5 ČLOVĚK

Vzdálený obzor

6 PŘÍRODA

13, 14, 15
Lidé musí žít
v pospolitosti

10,11,12
Běžné děje
a činnosti

Blízký
obzor

8 VESMÍR

21, 22, 23, 24
Lidé poznávají
svět a sebe

7 ŽIVOT

16, 17, 18, 19, 20
Užitečné děje
a činnosti

9 ČAS

Rodina a domov

CÍLE:

- na vnitřním rodinném prostředí ukázat dětem základní mezilidské vztahy a role, ty pak rozšířit na vnější prostředí rodiny a vést děti obecně k dobrému společenskému chování
- na domově, uspořádání bytu a chodu domácnosti přiblížit pojmy uspořádanost, funkčnost, krása, pořádek, řád, povinnost, péče, a vést je tak k ohleduplnému soužití s lidmi a ke kultivaci jejich životního prostředí

TÉMATA:

Rodina:

- **příbuzenské vztahy**, rodina, otec, matka, sourozenci, rodiče, děti, prarodiče, vnuk, vnučka, teta, strýc, bratranec, sestřenice, synovec, neteř, věkový rozdíl, generace známí, přátelé, příbuzní, **rodokmen do třetí generace, předkové a potomci**, dědičnost, rodinná podoba, vlastnosti
- **rodinné soužití, pomoc v rodině**, v nouzi, starost o děti, o staré lidi, oslavy a zvyky v rodině: svátky, narozeniny, svatba, křtiny, **slavení vánoc**, posvícení, pouť apod.
pohřeb, úcta k zemřelým,
zvídána jako členové rodinného života

Domov:

- **bydliště žáka, adresa** - dům rodinný a činžovní, rozdíl venkovského a městského bytu, budovy historické, staré a nové
- **dům** a jeho členění, společné prostory, půda, sklep, sušárna, prádelna, kočárkárna, dvůr, zahrada
- **byt**, umístění bytu, **velikost a zařízení bytu**, způsob vytápění, vedení vody, plynu, hlavní uzávěry
- **domácnost**, místnosti bytu, jejich funkce a vybavení, nábytek, **stůl**, nádobí, školní potřeby, hračky
Účelné zařízení bytu, výzdoba bytu, kultura a úroveň bydlení dříve a nyní
Údržba bytu, úklid, úklidové pomůcky a prostředky, čím se členové rodiny podílejí na společné péči o domácnost, **pomoc s domácími pracemi**, péče o svůj pokoj
- **rodinný život**, chování členů rodiny k sobě navzájem ve všedních dnech i o svátcích, **stolování**, prostírání, chování u stolu atd.
Zájmové činnosti členů rodiny: poslech rádia, televize, četba, sbírky, ruční práce atd.
- **host, hostitel, návštěva**, přivítání, pohoštění, rozloučení, **chování na návštěvě, chování k hostům**, příprava jednoduchého pohoštění pro kamarády
- sousedé, vzájemné vztahy

- **rekreace**, chata, chalupa, zahrada, výlet, cestování, chování na cestách, jídlo v restauraci
- **okolí bydliště**, ulice, náměstí, **významnější budovy**, dopravní prostředky, správa obce, obecní úřad
- **cesta do školy**, na poštu, ke stanici nejbližšího dopravního prostředku, **do zdravotnického střediska**
- čistota a pořádek v okolí bydliště
- památná místa, významné osobnosti (rodáci)

Okruh č. 2

Dítě a škola

CÍLE:

- uvést dítě do nového prostředí a nových povinností
- vést je k uvědomění svého místa mezi lidmi a k vytvoření dobrých společenských vztahů

TÉMATATA:

Škola:

- učitel, spolužáci, třída, ředitel školy, družina
- Zaměstnanci školy, školník, uklízečky, kuchařky
- Znat umístění tříd a dalších místností: družina, tělocvična, šatna, školní jídelna, sborovna aj. Školní zahrada, hřiště
- Školní potřeby, pomůcky. Udržování pořádku. Šetření školního zařízení

Školní řád:

- rozvrh hodin, vyučovací hodiny, přestávky. Chování ve škole

Vztah ke školní práci:

- vyplnění povinností, domácí úlohy, příprava na vyučování.
- Školní rok, prázdniny

Pravidla spolužití:

- vztahy mezi dětmi, vzájemná pomoc, snášenlivost. Základy demokratických vztahů

Cesta do školy a ze školy:

- dodržovat pravidla bezpečné chůze po ulici, po silnici, netoulat se

Pravidla společenského styku:

- pozdravit, poprosit, poděkovat, omluvit se, představit se, ve škole se hlásit o slovo

Nutnost vzdělání:

- základ životního uplatnění, celoživotní zájem o poznání a vzdělávání. Systém vzdělávání, výběr další školy

Krajina

CÍLE:

- naučit všimát si okolí, vnímat krajinu, rozpoznávat její významné prvky a orientovat se v ní
- seznámit podrobněji s krajinou okolí bydliště (školy) a pěstovat v dětech vztah k místu, kde žijí
- ukázat zásahy člověka, objasnit jeho zodpovědnost za přírodu
- ukázat nutnost ochrany krajiny, života rostlin, zvířat i nás samých
- vést ke správnému chování v přírodě

TÉMATA:

Povrch krajiny:

- hory, pohoří, nížiny, vodní plochy a toky, údolí, kopce aj., popř. sopky, velehory, pralesy, pouště

Typ krajiny:

- rovina, kopcovitá krajina, pahorkatina, hornatá krajina apod., **krajina v okolí bydliště**

Orientace v krajině:

- **určování světových stran** podle přír. jevů a kompasu, **pohyb slunce** a stínu během dne, Severka, odhad vzdálenosti
- **významné orientační body** (vycházíme z okolí bydliště)

Zobrazení krajiny:

- **mapa** zeměpisná, politická, značení a barvy
- mapa světa, globus, mapa republiky a další
- turistická mapa, orientace mapy v terénu, chůze podle mapy, **orientační body**, ukázat cestu
- **plán** města, sídliště, školy aj., cvičíme praktické užití

Voda v krajině:

- **vodní toky, plochy**, bažina, poušť
- působení vody
- odnos, výmol, usazování
- **čistota vody**, pitná voda
- koloběh vody v přírodě

Flóra a fauna v krajině:

- podle typu **krajiny, zvláštnosti v okolí bydliště**

Lidské zásahy v krajině:

- regulace řek, budování vodních nádrží, vysoušení močálů, zpevňování svahů proti erozi

- mýcení, zalesňování
  - **zemědělství a lesnické hospodaření**, obhospodařování polí, pěstování rostlin a chov živočichů, péče o les a zvěř
  - využívání charakteru krajiny: mlýny, vodní elektrárny, zimní sportoviště
  - zástavba, obydlí: vesnice, město, velkoměsto, rekreační oblast, stavby průmyslové, zemědělské a energetické, problémy znečištění
  - těžba nerostných surovin
- Zodpovědnost za krajinu:**
- **význam zeleně pro život**, na venkově i ve městě
  - zásahy prospěšné, škodlivé, s nejasným dopadem
  - **tvorba a ochrana krajiny**

Okruh č. 4

Svět, jak ho vnímáme

Poznámka:

Materiál k tomuto okruhu je téměř bezbřehý. Dobrým vodítkem pro výběr jsou jednak ustálené metafory a rčení, např. chytrý jako liška, věrný jako pes, kyselé hrozny, mazal nu med okolo huby, jednak symbolická platnost pojmů a předmětů a jejich užití ve výtvarném umění.

CÍLE:

- vést děti k soustředěnému pozorování a popisu předmětů i dějů
- ukázat, že zdánlivě samozřejmé věci skýtají hluboký význam
- ukázat řadu předmětů a pojmů symbolického významu, které patří k základnímu kulturnímu kontextu
- vést děti k hledání asociací ve skutečnosti a v jazyce

TÉMATATA:

Předměty a jejich vlastnosti:

- tvar**: pravidelnost a nepravidelnost, koule a kruh, kolo, prsten, koruna
- barva**, předměty typického zbarvení, barva a světlo, symbolika barev, např. červená: krev, víno, revoluce, oheň, pozor atd.
- povrch**, hmatové pocity: hebkost, drsnost aj., teplo, chlad aj.
- chuť**: hořkost (pelyněk), sladkost (med), slanost (sůl), kyselost (ocet) aj.
- vůně**, pachy, voní jako ...
- zvuk**, ticho a hluk, zvon

- **živly, oheň:** popel, plamen, svíce aj., **voda:** mlha, pára, mraky, zrcadlení aj., **vzduch:** vítr, vánek aj. **země:** hlína, kámen, skála
- **světlo,** stín, tma
- **rostliny,** jejich symbolický význam, např. růže, chryzantéma, pomněnka, lilie, lípa, dub, réva, pšenice aj.
- **zvířata,** jejich symbolický význam, např. kůň, pes, oslík,

Děje a jejich vlastnosti:

- rychlost: sledovatelné, nesledovatelné pro přílišnou rychlost či pomalost
- intenzita: dotyk, náraz aj.
- trvání, opakovanost
- průběh, začátek, konec
- současnost a následnost
- kauzalita, příčina, následek
- záměrnost, přírodní děje, činnost, práce

Okruh č. 5

Člověk

CÍLE:

- postavit vedle biologické antropologie a základů tělovědy přirozenou (primitivní) antropologii, která zakládá chápání člověka v pohledu psychologickém, filozofickém a mravním (důraz je položen na symbolicky a metaforicky užívané části těla a její funkce)
- poukázat na vnitřní harmonii lidského organismu a její význam pro lidský život a zdraví
- ukázat člověka v jeho základních vztazích ke světu, zdůraznit jeho povinnosti k druhým lidem, přírodě a věcem

TÉMATA:

Primitivní antropologie:

- **postava:** hlava, krk, ramena, lokty, ruce, dlaně, prsty, prsa, žebra, záda, ňadra, břicho, zadek, klín, nohy, kolena, paty
- **tvář:** čelo, oko, ucho, nos, ústa, ret, jazyk, zuby
- **nitro:** srdce, žaludek, játra, ledviny, plíce, mozek, střeva
- **tekutiny:** krev, žluč, pot, moč

- **čivost: patero smyslů** a co jimi vnímáme
- **muž a žena**, rozdíl pohlaví, chlapec a dívka, rytíř a paní, otec a matka

Biologická antropologie (tělověda):

- **stavba těla**, vnější a vnitřní, nejdůležitější orgány a orgánové soustavy a jejich funkce: **opěrná, pohybová, dýchací, oběhová, trávicí a vylučovací, smyslové orgány**
- ontogeneze, **období života**, fylogeneze
- odlišnost člověka od jiných živočichů, **rozum, řeč, práce, hra, umění, lidská společnost**
- **životní podmínky člověka, sluneční záření, vzduch, voda, půda**
- **potrava**, nouze, hlad, základní složky potravy
- **zdraví, pojem zdraví**, harmonie organismu, řád přírody, **hodnota zdraví, ochrana zdraví**
- **nebezpečí: slunce, mráz**, alergické reakce na prostředí, **nečistota, infekce, kouření, alkohol, drogy** aj.
- **hygiena, pravidelné umývání, čištění zubů, péče o vlasy, nehty, potřeby k mytí čistota** oděvu, obuvi, životního prostředí, potřeby k praní, k úklidu, **větrání**, úprava oděvu, **přišívání knoflíků, látání**
- **oblékání podle počasí** (podle příležitosti), otužování, cvičení, sport

základní prvky relaxace - držení těla, masáž, dechová cvičení, **význam pravidelného spánku a pohybu na zdravém vzduchu**, tělesná činnost jako podmínka dobrého zdraví

správná výživa, pestrost stravy, sezónní strava, potřeba dorůstajícího organismu, poměr výšky a hmotnosti

poučení o hygieně v dospívání (asi v 5. tř., zvláště chlapci, děvčata)

- **nemoc, příznaky nemoci** a chování při nemoci, měření teploty, znalost běžných léků, **nebezpečí léků**, běžné léčivé rostliny

lékař, zdravotní sestra, lékárna, nemocnice

prevence, očkování, ochrana před nákazou (před prázdninami zdůraznit nebezpečí infikovaného hmyzu a zvířat)

- **úraz, druhy nebezpečí: některé léky, jedovaté rostliny, el. proud, plyn, ostré předměty, zbraně, voda, oheň, chemikálie, výbušniny, pád, silniční provoz, úchylní lidé**

ošetření drobných úrazů, poskytnutí první pomoci, přivolání pomoci, ochrana zraku a sluchu, význam ticha pro nervovou soustavu

Lidská solidarita:

- **pomoc v nouzi**, neštěstí, bída, katastrofy
- **pomoc lidem postiženým** tělesně, smyslově, mentálně, pomoc dětem, slabým a starým
- dárcovství krve, charitativní činnost
- **lidské odlišnosti, obecná úcta ke každému člověku**, rasy a národy, **vztah k cizincům**

Příroda

Poznámka: Cíle tohoto okruhu se samozřejmě shodují s cíli okruhů živá a neživá příroda.

CÍLE:

- vést děti k rozumnému a citlivému vztahu k přírodě
- ukázat celistvost a rozmanitost, harmonii a neustálý pohyb v přírodě
- rozvíjet ekologické myšlení a jednání (se zvláštním zřetelem ke krajině a přírodě, v nichž děti žijí)
- vést děti k pozorování a experimentování a tím otevírat jednu z cest lidského poznání
- vést děti k soustavnosti a vytrvalosti v práci, při dlouhodobých úkolech skupin žáků je naučit i základům týmové práce

TÉMATA:

Příroda:

- Země jako planeta života, vývoj přírody
- přírodniny a přírodní děje

Živá příroda:

- živé přírodniny, organismy
- přizpůsobení organismů podmínkám prostředí a rozmanitost organismů
- společenstva organismů

Neživá příroda:

- abiotické prostředky organismů
- neživé přírodniny

Podnebí:

- podnební pásma: tropické (subtropické), mírné a polární
- rozmanitost přírodních podmínek a jejich vliv na hospodářský a kulturní rozvoj společnosti a civilizace

Pohyb v přírodě:

- přírodní zákonitosti (= přírodní zákony)

Poznávání a využívání přírody:

- pozorování, pokusy (experimenty)
- vědecký výzkum, využití technických prostředků umožňujících poznávání přírody
- význam zkoumání přírody
- nutnost respektování přírodních zákonitostí v životě jedince i společnosti

Ochrana přírody:

- legislativní i osobní péče o přírodu
- ochrana a tvorba přírody

Chování v přírodě:

- **ochrana krajiny v celém rozsahu neživé a živé přírody**
- **vliv turismu, motorismu, audiotechniky**
- **úklid odpadu**

Okruh č. 7

Život

CÍLE:

- předvést hlavní jevové znaky a formy existence života v názorných a jednoduchých tezí
- vést žáky k samostatnému pozorování a poznávání přírody
- připravit podmínky pro pochopení jedinečnosti života ze strany dětí
- vést děti k úctě a ochraně života a varovat před nebezpečím
- naučit děti vidět radosti v každodenním životě a připravovat je na mezní životní těžkosti

TÉMATA:

Pohyb ve světě:

- **neživé věci**
- planety, hvězdy, voda, vzduch, laviny, zemětřesení, sopky, krápníky, krystaly, náplavy, vrásnění
- **živé bytosti** - mikroby (bičíkovci), růst rostlin i živočichů, účelové pohyby popínávacích rostlin, mimóza, netýkavky, účelové pohyby živočichů, hledání a přijímání potravy, hry a učení složité pohybové koordinace (lov vlků ve smečce), tahy ptáků, ryb, želv, stád buvolů, účelové pohyby bezděčné (únikové pohyby) a cílevědomé, práce a tvořivost lidí

Podmínky života:

- **v jakém rozsahu teplot existuje život**
- **které látky jsou potřebné pro život:** voda, vzduch, určité nerosty ...
- **další podmínky života:** teplo, světlo, soudržnost, zemská přitažlivost, magnetismus
- složitá **souhra podmínek** života na planetě Zemi, ještě složitější souhra všech forem života v biosféře, určité formy života tvoří také podmínky existence dalších forem

Vývoj:

- postupná změna složitých věcí: růst rostliny či zvířete, přechod z jedné vývojové

fáze do druhé, vývoj života na Zemi, vývoj druhů, analogie v hospodářství, společnosti a technice

- vývoj se známým vzorem (ontogeneze) a průběhem
- vývoj, jehož konečný výsledek i průběh musíme jen odhadovat - vědecké hypotézy a teorie o vývoji
- **osobní vývoj, o kterém víme a který můžeme ovlivňovat**
- co se vyvíjí v našem životě, dovednosti, poznání, vztahy

Jedinečnost života:

- každý život je samostatným příběhem s hezkým nebo ošklivým koncem
- co v životě skončí, nejde doopravdy opakovat, pes v rodině, strom v zahradě, zpěvní ptáci v krajině
- **souhru organismů v přírodě** nelze mechanicky opravovat jako auto nebo hodinky
- **úcta k životu ve všech formách** od mikroorganismů a hub přes ošklivé pavouky až ke dravcům a šelmám
- jak se úcta k životu vyvíjela:
láska k blízkým a spřáteleným lidem
ocenění pomoci, dobré sousedství, užitečná zvířata a užitkové rostliny
chápaní potřeby péče o dobré vztahy v širším rámci (**spolupráce je víc než vítězství, u lidí i v soužití s přírodou**)
chápaní vzájemné spojitosti všech forem života

Životní cyklus:

- lesy, louky, pole, jak se život rostlin a zvířat opakuje, **krátké a dlouhé životní cykly**: jednoleté a vytrvalé byliny, keře a stromy, jepice, myši, havrani, želvy, sloni, jednoduché a složité životní cykly: řasy, kvasinky, mikroby, červi, vážky, chrousti, symbiotické houby, paraziti,
fáze růstu a učení v životních cyklech, ptáci se učí létat, šelmy se učí lovit, člověk se musí naučit velmi mnoho věcí
propojenost různých životních cyklů různých forem života, koloběh života a potravní řetězce, i rozkladné procesy jsou život
- životní cykly u lidí, soužití generací, **úcta k předkům**, její rozličné formy od nejstarších dob
- její účelná stránka a její posvátný charakter, úcta ke stáří

Životní radosti:

- radost z dárku, z rozdávání, radost z pohybu a ze souhry se spoluhráčem, radost z příjemných a dobrých věcí i **radost z dobrého nápadu**, skutku a díla, veselí a závislost smyslu pro humor na porozumění s lidmi, **radost z poznávání**, radost v rytmu života - **malé radosti všedního dne**, trpělivost a úsilí stupňují radost z dosažení cíle, sváteční chvíle osobní, rodinné, i v širším společenství, narozeniny vlastní i narozeniny blízkých lidí, jiné sváteční příležitosti - **schopnost radovat se z radosti druhých lidí**

Životní těžkosti:

- **nemoc a bolest vlastní, soucit s jinými, bezmocnost, nesplněná přání, prohry, selhání, neúspěchy, závist**
- **schopnost dobrých lidí čelit těžkostem**, umění pomáhat druhým, učení se z chyb, úsilí o zastavování řetězu zlých věcí, bezvýchodnost pomsty a hodnota odpouštění

- **přijetí následků jednání**, chápání trestu: nikoli pomsta, ale náprava,
- **dobro i zlo** v pohádkách, v dobrodružných příbězích, v detektivkách, ve vtipech, humor černý a humor zlomyslný, škodolibost, posměch, přezíravost k méně schopným a postiženým, potřeba obracet výhody ve prospěch slabších a postižených
- **strach** - signál nebezpečí, zdravý a nezdravý strach, odvaha není hazard, ze strachu před následky nesmím volit zlé a ještě nebezpečnější únikové cesty (lži a další podvody)
- těžkosti života jsou výzvou k probuzení a rozvoji dobrých stránek naší bytosti

Okruh č. 8

Vesmír

CÍLE:

- vytvořit elementární představu o existenci a struktuře sluneční soustavy
- seznámit s různými představami o vzniku světa
- uvědomit si jedinečnost života

TÉMATA:

Vesmír:

- Slunce a sluneční soustava
- hvězdy, planety, kometa, létavice
- běžně známá souhvězdí
- tvary a pohyby na obloze

Měsíc a Země:

- tvar a rozměry Země
- vzájemné pohyby, fáze Měsíce, pozorování z hvězdáren

Vznik světa:

- báje o vzniku světa, pohádky, pověsti
- biblický výklad
- vědecké výklady

Život na Zemi:

- možnosti života ve vesmíru
- poznávání vesmíru, ze Země, **dalekohledy**, družice, lety do vesmíru

Čas

CÍLE:

- naučit děti orientovat se v čase a pochopit i význam následnosti
- naučit poznávat časové jednotky, vnímat fyzikální čas a pochopit hodnotu času
- odlišit mechanické počítání fyzikálního času od dění a činnosti
- ukázat, že jednotlivé fáze (úseky) opakujícího se času jsou vhodné k určitým činnostem
- pomoci dětem osvojit si určitý časový řád
- otevřít dětem dějinnou dimenzi času

TÉMATA:

Čas:

- **rok, kalendářní, školní**
- **čtyři roční období**, změny v přírodě, délka dne a noci během roku, rytmus zemědělské práce v závislosti na přírodě
- **měsíce, jejich názvy a sled**, školní rok, prázdniny
- **dny v týdnu, jejich názvy a sled**, pracovní dny, dny odpočinku, **význam neděle**
- den, ráno /jitra/, dopoledne, poledne, odpoledne, večer, noc
- **hodina, minuta, sekunda, okamžik, čas na hodinách**
- **denní rozvrh, práce a odpočinek**, svěžest a únava, účelné využití volného času, nuda, rovnováha mezi spánkem, odpočinkem a činností
- **orientace v čase**: teď, před chvílí, za chvíli, dávno, brzy, dříve, včera, předevčírem, zítra, pozítří, loni, letos, napřesrok, předtím, potom apod.
- vývoj událostí, příběh, počátek, průběh a konec děje
- příčina a následek, předvídání, rozvaha, příprava a těšení
- **významné svátky** v závislosti na čase: **velikonoce, dušičky, vánoce, Nový rok, 28. říjen** aj.
- **minulost, přítomnost, budoucnost, století**
- věk, stáří, starobylost
- **památky minulých dob**: deník, kronika, tradice, muzeum, umělecké památky, staré fotografie, obrazy aj.
- **fáze lidského života**, dětství a jeho fáze (kojenec, batole, předškolní dítě, školák), dospívání, dospělost, stáří
- **příbuzenské vztahy**, generace, dědičnost, podoba, sklony

Řeč a slovesnost

oznámka:

Většinu, ne-li všechny poznatky z tohoto materiálového okruhu, dostanou žáci v hodinách mateřského jazyka. Zde jde o to, uvědomit si, jak tyto poznatky souvisejí s ostatním učivem, a o vřdy přítomnou potřebu kultivace verbálních schopností žáků.

ÚLE:

- ukázat význam řeči v životě člověka
- ukázat bohatství, které je v jazyce obsaženo, a způsoby, jak k němu sáhnout
- vést k vyšší kultuře vyjadřování
- založit komunikační schopnosti

TEMATA:

Řeč a slovesnost:

mateřská řeč, cizí jazyky

poklad jazyka, slovník, **pojmenování popisná a značková**, etymologie, bohatství slov: opozita, antonyma, synonyma, odvozování (u tohoto učiva se dobře uplatňují slovní hry)

moc slova - slovní tabu - **pozdravy** - **cizí slova** - co děláme, když nerozumíme slovu

slovesnost, říkadla, pořekadla, pohádky, pověsti, básně, písně, chorál, kniha, význam písma

komunikace:

rozhovor, mluvčí a posluchač, zvuková stránka řeči, cit, **křik**, **artikulace**, **mimojazykové prvky projevu**

vyjadřování, přesnost, problém doslovnosti, uspořádanost, referování o něčem, obraz nitra, mysl, věta, příměr, lež a podvod

dohadování, schopnost poslouchat, zdůvodnit, přesvědčit, získat, **dohodnout**, vyložit, **popsat**

Kráska řeči:

výraz, slovní obraz, metafora v běžné řeči a v poezii

kulturnost řeči v běžném životě, **ošklivost**, **krása**, **tvrdost** slov, citlivost ve výběru slov, melodie a **tón**

jazykové vrstvy a oblasti, jazyk spisovný a hovorový, nářečí, slang, argot

základní jazykové styly, odborný a umělecký

Hry a sport

CÍLE:

- vést děti k poctivé hře, dodržování pravidel
- vést děti k rozumnému a aktivnímu využívání volného času
- varovat před nebezpečnými momenty her a sportu
- ukázat hru jako formu poznávání a překonání obtíží
- ukázat význam pohybu a sportu pro rozvíjení osobnosti, obnovu sil duševních i tělesných

TÉMATA:

Hry:

- hry s hračkami: panenky, autíčka aj.
- hry ve skupinách: na školu, na prodávání, na schovávanou aj.
- lidové hry
- míčové hry: školka, vybíjená, přehazovaná, odbíjená, košíková, kopaná aj.
- stolní hry: dáma, šachy aj.

Sport:

- **letní sporty:** turistika, lehká atletika, cyklistika, plavání, tenis, míčové hry aj.
- **zimní sporty:** bruslení, sáňkování, lyžování, skoky na lyžích, hokej aj.
- **zápasy:** judo, karate, box, šerm aj.
- závody a soutěže, pravidla, rozhodčí, **výhra a prohra, poctivá hra, nauč se prohrávat, úcta k soupeři, poctivost, čestnost, kamarádství a spolupráce**
- význam her a sportu, radost ze hry, poznání a sebepoznání, kalokagathia, relaxace
- **nebezpečné hry**, možnost úrazu, **opatrnost, nepřeceňovat své síly**
- **jak jinak trávíme volný čas**, televize, četba, pořádání sbírek aj.
- výlety a jejich smysl rekreační a poznávací

Praktické znalosti

CÍLE:

- vést děti k dobrému společenskému chování a slušnému vystupování na veřejnosti
- vést děti k opatrnosti před nebezpečím, aby si věděly rady v případě nehody a dovedly pomoci i druhému
- naučit děti pohybovat se v obchodě, na poště, v dopravních prostředcích
- poučit děti o dopravních pravidlech a vést je k dopravní kázní
- naučit děti zacházet s penězi, znát jejich hodnotu

TÉMATA:

Doprava:

- **dopravní cesty**, na souši: po kolejích, po silnicích, po vodě, ve vzduchu
- **rozvoj dopravy**: koňské potahy, plachetnice, vzducholoď aj.
- **dopravní prostředky**: kolo, motocykl, auto, autobus, trolejbus, tramvaj, metro, vlak, loď, letadlo aj.
- doprava v obci, mezi obcemi, **nádraží, autobusové nádraží**, stanice, letiště, přístav

Cestování:

- **jak si opatřit jízdenku, jízdní řád, vyhledání spoje, dopravní kázeň, chování v dopravních prostředcích, dodržování dopravních předpisů**, řidič, průvodčí
- znalost dopravních značek důležitých pro cyklisty a chodce, **světelné signály, označení místa přechodu**, jízda po pravé straně, chůze po levé straně silnice, pokyny dopravního strážníka

Nakupování a hospodaření:

- **peníze**, hodnota bankovek a mincí, pozornost při placení a rozměňování peněz
- peněžní ústavy, banky, spořitelny
- vkladní knížka, úroky

V obchodě:

- samoobsluha, pultový prodej, stánky na tržišti
- **cena zboží**
- **prodavač a zákazník**
- druhy zboží, prodejny podle druhu zboží, potravin, drogerie, textil, obuv, galantérie, železářství, papírnictví aj.

Z čeho je určité zboží vyrobeno: ze dřeva, papíru, skla, umělé hmoty aj.

Kde je určité zboží vyrobeno: v pekárně, v mlékárně aj.

- chování v obchodě

- nakupovat, prodávat, vybírat, platit, balit zboží
- měření, vážení, zjišťování objemu

Na poště:

- které služby pošta zajišťuje: doručování listovních zásilek, balíků, prodej cenin, telegramy, telefon, odesílání peněz (inkaso), vyplácení důchodů, aj.
- **zařízení pošty:** přepážky, okénka, váha, telef. kabiny aj.
- poštovní zaměstnanec, doručovatel
- **odesílání dopisu, adresa, adresát a odesílatel, známka, poštovní schránka**
- **poštovní zásilky:** dopis, pohlednice, doporučený dopis, expres, balík aj.
- vyplňování složenky a průvodky
- odesílání telegramu
- **telefonování,** vyhledání čísla v telefonním seznamu, telefonní budka, telefonní hovor, slušné vystupování
- chování na poště

Zdravotnická zařízení:

- lékař, **dětský lékař,** odborný lékař, zubní lékař, zdravotní sestra
- nemocnice, poliklinika, zdravotní středisko, dětská poradna
- lékárna, léky, léčivé byliny
- nemocenské pojištění

Pomoc v nouzi:

- důležitá telefonní čísla, **rodičům do práce, policie, rychlá lékařská pomoc, hasiči**
- oheň, **hašení požáru**
- první pomoc při úrazech
- pozor na úchylné lidi
- kdy požádám o pomoc strážníka

Okruh č.13

Lidské společenství

CÍLE:

- zasadit do souvislostí různorodou dětskou zkušenost se soužitím lidí mezi sebou
- seznámit děti se základními podobami a způsoby sdružování lidí
- vést děti k pochopení nadosobních hodnot a smyslu solidarity i vzájemnosti
- seznámit děti se zásadami vstřícnosti i opatrnosti ve styku s lidmi
- názorně vést děti k osvojení pravidel chování na veřejnosti a ve společnosti

TÉMATATA:

Člověk nežije sám:

- člověk sám, zkušenost trosečníků, **nezvládnutelné úkoly**, potřeba **sdílení**, potřeba soukromí

Domov:

- rodiče, sourozenci, vícegenerační rodiny
- přátelé, sousedé
- také dětští kamarádi jsou lidé, které do svého domova přivádím

Známí a noví lidé:

- koho známe a co to je někoho znát
- odstupňování známosti podle **příbuznosti**, podle míry časových kontaktů, podle míry **přátelství a důvěry**, podle míry společných zájmů
- **jak se s lidmi seznamujeme**
- **na co musíme být opatrní**

Podobní a odlišní lidé:

- **barva pleti**
- **jazyk a nářečí**
- **místní původ**
- **práce, zařazení do společnosti**
- **povahové vlastnosti**

Jak se lidé sdružují:

- podle přirozených vazeb **příbuzenství, sousedství** aj.
- podle společné činnosti **ve škole, v zaměstnání, na vojně** aj.
- podle názorů na svět a život **ve stranách a hnutích**
- podle zájmů **ve spolcích, klubech** a kroužcích
- zvláštní postavení některých sdružení, zejména **charitativních, nadačních** apod.

Vztahy ve společenství:

- **důvěra a nedůvěra, vstřícnost a nevraživost**
- klíčový význam plodné **kommunikace**, potřeba **otevřenosti** a zároveň **respektu k druhému**
- vztahy při práci a v práci, autorita vedení, **spolehlivost**, kolegiálnita
- **závislost a podřízenost**, poslušnost
- **pomoc druhým a odpovědnost**, vedení druhých, autorita
- co je diskriminace a jak se jí snažíme předcházet, občanská rovnost
- které **osobní přednosti a chyby** pomáhají či znesnadňují rozvoji vztahů ve společenství
- jaké máme vztahy u nás ve třídě

Chování na veřejnosti a ve společnosti:

- umět rozpoznávat situace: **potřeba provozní bezpečnosti** (silniční provoz, metro, velká shromáždění lidí), vědomě přistoupit na potřebnou míru **ukázněnosti**

- respektovat důležité chvíle a události z hlediska **společenství**: slavnosti, pohřby, minuty ticha apod..
- umět **platně pomáhat nebo nepřekážet** podle situace (rozsypané nákupy, úrazy apod.)
- vést **rozhovory** s jednotlivci i ve společnosti, projevovat v nich úctu a respekt ke starším
- chápat společenské role, **rytířství** ke slabým a ve vztahu k druhému pohlaví (nesmí se zneužívat)
- **příklady situací** typických pro náš život

Okruh č.14

Region

CÍLE:

- ukázat širší kulturní oblast, která je domovem dítěte
- vzbudit u dětí hrdost na hodnoty jejich regionu
- navodit chápání zvláštností domácího regionu a příslušnosti k větším celkům

TÉMATA:

Region:

- pojmenování, poloha, centrum a úřední zařízení, specifika: folklór, nářečí aj., význam regionu
- přírodní tvářnost, významné zeměpisné body: kopce, řeky aj.
- flóra a fauna
- práce lidí, zemědělství, průmysl, významné výrobky, doprava, obchod, instituce, např. velká celnice apod.
- kulturní bohatství, významné památky, školy, festivaly, slavní rodáci, kulturní život, časopisy
- dějiny, významné události, jejich místa, pomníky, místní pověsti
- tradice, kroj, tance, slavnosti, lidové písně, jídla atd.

* * *

Příklady:

Dvůr Králové a okolí:

- východní Podkrkonoší, donedávna kraj východočeský, krajské město Hradec Králové, okresní město Trutnov

- krajina lesnatá, kopcovitá, za jasného počasí rozhled na Krkonoše, Černá hora, Sněžka, Zvičina, pískovec a čedič, Labe od Vrchlabí k Jaroměři, přehrada v Tešnově
- průmysl textilní, zoo - safari
- kulturní bohatství: pozdně gotický kostel, renesanční radnice, barokní Kohoutův dvůr (dnes muzeum), zbytky opevnění, Šindelářská věž. Nález rukopisu, Hankův dům, rodáci: sochaři Gutfreund a Wagner
- okolí: klášter v Choustníkově Hradišti, Kuks, Betlém
  - Miletín - K.J.Erben (Poklad, Svatební košile)
  - Trutnov - pověst o Trutovi
  - Lázně Bělohrad - K.V.Rais
  - Hořice - sochařská škola, pískovec
  - Jaroměř - Josefov - pevnost
  - Nová Paka - zkamenělé rostliny, polodrahokamy
  - Pecka - hrad
  - Bílá Třemešná - úkryt J.A.Komenského
  - dále leží např. Jičín - Valdštejn, V.Čtvrtek, Svatoňovice - Čapkové

řevnov (městská čtvrť):

- původně vesnička patřící klášteru, od počátku 2.stol.město (okres Smíchov), po první světové válce pražská čtvrť
- za starých časů sady, pole, vinice (Malovanka aj.), letohrádky (Kajetánka), selské usedlosti (Spiritka, Ladronka), lomy (opuka)
- rozvoj Břevnova po první světové válce, chybí průmysl, čistý vzduch od západu. Zelený pás Petřín - Bílá hora
- Benediktínský klášter, 993, pověst o jeho vzniku, studánka Vojtěška. Stavební vývoj kláštera: předrománské základy, dnešní podoba, Dienzenhoferův kostel sv.Markéty, hrob sv.Vintříře (Gunter)
- Vincentium, Petyňka, Marjánka, dům U kaštanu
- Strahovská brána, původní cesta horem (kolem statku), později ulice Bělohorská, nyní výpadovek na Karlovy Vary
- Bílá hora, historie, pojmenování ulic podle popravených českých pánů, letohrádek Hvězda - muzeum
- obyvatelé: J.Seifert, K.Toman, Mikuláš Aleš, J.Zeyer, J.Patočka, L.Svoboda,
- dopravní spojení (tramvaj, autobus)

Vlast

CÍLE:

- ukázat vlast jako domov
- vytvořit základy dějinné a kulturní paměti
- položit základy národní a státní hrdosti
- určit základní body vzdělanostního kontextu naší kultury

TÉMATA:

Vlast:

- **položení a přírodní charakter, centrum Evropy, křižovatka cest**
mírné podnebí, žádné živelné hrozby, flóra a fauna, národní parky
- **vymezení a členění, věnec českých hor, říční hranice, sousední státy**
správní celky a hlavní města, **Praha, Brno**
- **vodstvo**, Česká republika je oblast rozvodí, řeky : **Vltava, Labe, Morava**, Jizera, Otava, Punkva, Odra, apod., **místní řeka**, soutok, kam od nás teče voda (konkrétní místo)
jezera: např. na Šumavě
rybníky, přehrady, prameny, lázně
- **pohoří a kopce**, pohoří v Čechách: **Šumava, Krušné hory, Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory, Českomoravská vrchovina**, Brdy aj., **místní pohoří**, průsmyky - (bitvy)
hory a kopce v Čechách: **Říp**, Milešovka, **Blaník** aj.
pohoří na Moravě: **Jeseníky, Beskydy** apod.
hory a kopce na Moravě, **Hostýn**
jeskyně a propasti: Macocha
- **bohatství země**: významná naleziště, doly, **Ostravsko**
úrodné kraje: **Polabí, Haná**, aj.
- **lidská sídla**, vesnice, města, 10-12 významných moderních měst: např. Ústí, Liberec, Karlovy Vary, Plzeň, Budějovice, Hradec Králové, Tábor, Ml.Boleslav, Ostrava, Opava, Olomouc aj.
3-5 významných historických měst: např. Cheb, Třeboň, Telč, Kroměříž aj.
- **památná místa**, bitvy, události, slavnosti
- **symbols**: lípa, **vlajka, znak, hymna, státní svátky**, hrob neznámého vojína
- **moderní instituce správní, republika, prezident, parlament, vláda, volby, ústava**
soudy, vězení, policie
radnice, starosta, okres

Dějiny:

- dávní obyvatelé naší vlasti, archeologické vykopávky
- říše Velkomoravská, Cyril a Metoděj, 863
- staré pověsti české, Čech, Krok, Libuše, Přemysl
- Přemyslovci a Slavníkovci, Vyšehrad, kníže Bořivoj, sv.Ludmila, sv.Václav, sv.Vojtěch
- České království, Přemysl Otakar I., 1212, kolonizace, kláštery, Anežka Přemyslovna
- říše za posledních Přemyslovců, stříbro a Kutná Hora, Přemysl Otakar II., vymření Přemyslovců po meči 1306
- Lucemburkové, Eliška Přemyslovna, Karel IV., jeho stavby, korunovační klenoty, univerzita 1348
- husitství, Jan Hus, 1415, Jan Žižka, husitské války, Lipany, Jiří z Poděbrad
- Jaggelonci, rozvoj vzdělanosti a hospodářství
- Habsburkové, Ferdinand I., 1526, Rudolf II, alchymisté, hvězdopuravci, vědci
- válka třicetiletá, defenestrace, bitva na Bílé hoře, 1620, poprava 27 českých pánů, Valdštejn, protireformace, J.A.Komenský, 1627, obnovené zřízení zemské
- nevolnictví, robota, selské bouře, Marie Terezie, Josef II., panovnícké reformy, rok 1848
- národní obrození, vlastenci, zájem o jazyk, Národní divadlo 1883
- vznik ČSR, první světová válka, T.G.Masaryk, (1850-1937), legionáři, Štefánik, 28. říjen 1918
- vývoj Československa, 1.republika, Beneš, Mnichov, druhá světová válka
- odboj, heydrichiáda, Lidice, zahraniční armáda, SNP, osvobození Československa, 8. května 1945, konec války
- poválečný vývoj, události roku 1948, 1968, 1989, 1993

kruh č.16

áče

EE:

- vypěstovat u dětí pozitivní vztah k práci a dobré pracovní návyky
- naučit je vážit si práce své i druhých, dobře a svědomitě ji vykonávat, chránit výsledky práce a šetrně s nimi zacházet (od úcty k uměleckým dílům až po neodhazování odpadků na zametené ulici)
- ukázat dětem, že práce je hlavním a nejdůležitějším zdrojem každého bohatství a pokroku, základem ke vzniku hodnot
- ukázat hodnotu a potřebu každé užitečné, dobro přinášející práce, ať je duševní či fyzická, prováděná v jakékoli profesi, a seznámit je s dělbou práce a vývojem řemesel

- ukázat jim, že práce a pracovitost jsou jedním z hlavních kritérií pro hodnocení člověka
- motivovat děti k aktivnímu a pozitivnímu zapojení do činnosti (doma, ve škole, v budoucím, zatím ještě nevyhraněném zaměstnání)
- vést děti k tomu, aby si vážily svého zdraví a schopnosti pracovat a tvořit, nevyhýbat se přitom problému invalidity a pracovní neschopnosti
- ukázat na povinnost společnosti starat se o postižené občany a ukázat jejich statečný a často obětavý život a jeho nepopíratelný smysl

TÉMATA:

Práce:

- **úcta k práci**, etika a **význam práce**, práce pro sebe, pro druhé, pro rodinu a společnost
- práce jako **zaměstnání, různá povolání, práce v domácnosti, ve škole**
- **dělničtví**, práce na společném díle, vzájemná pomoc, snaha o dobrý výsledek společné práce
- **fyzická a duševní práce**, její potřeba a stejná etická hodnota
- **druhy profesí, zaměstnání rodičů**, profese lidí kolem nás
- řemesla historická a dnešní, význam řemesel, smysl pojmu být **mistrem** v řemesle, oboru
- **zájmové práce**, ruční práce, modelářství, zahradničení aj.
- **výsledky práce**, kvalitní a nekvalitní práce, důkladná, pečlivá, prospěšná, zbytečná, marná aj.
vlastnosti dobré práce: trvanlivost, kvalita, krása aj., dobré dílo, krásné věci
škodlivá je práce vynaložená na věci morálně špatné
- práce jako zdroje hodnot, odměna za práci: radost, plat, vděčnost
- **odpočinek**, rekreace, aktivní odpočinek
- **schopnost a možnost pracovat**, invalidita
- **práce a věk člověka**
- **co budu dělat, jak budu pracovat**

Hospodaření, výroba a obchod

CÍLE:

- ozřejmit význam práce jako základu ke vzniku hodnot
- seznámit děti s pojmem hospodaření a hospodárnost
- ukázat význam spoření, spoření jako opak plýtvání (časem, energií, surovinami, penězi)
- ukázat dětem hodnotu a pracnost výrobků, jeho cestu od výroby ke spotřebiteli
- vychovávat děti k šetrnému vztahu k věcem

TEMATA:

Hospodaření:

- hospodaření** s věcmi, hospodaření jedince (kapesné), rodiny, podniku, obce, státu
- úspory, šetření časem, energií, surovinami, penězi
- peníze, měna domácí a cizí, směnárna
- peněžní ústavy, **banka, spořitelna**
- pojišťovna, pojištění** nemocenské, důchodové, havarijní a pod.
- vklad, úvěr, úrok
- vkladní knížka, sporožiro, bankovní účet, šek
- podnik, podnikatel, **daně**

Výroba:

- průmyslová, zemědělská, stavební
- továrna, suroviny, energie, stroje, lidská práce, výrobní proces, výrobek**
- výrobní náklady, cena výrobku, **zisk**
- odpad z výroby, znečištění prostředí
- dodavatel, odběratel
- doprava zboží do obchodní sítě
- výrobky domácí, zahraniční, clo
- velkovýroba, malovýroba, řemeslo, živnost
- kvalita výrobku
- pracovní prostředí
- pracovní příležitost, zaměstnanost, nezaměstnanost
- zaměstnanec, zaměstnavatel

Obchod:

- obchodní činnost jako služba zákazníkům, ne prostředek zbohatnutí
- velkoobchod, maloobchod, služby
- nabídka, poptávka, průzkum trhu, reklama

Technika

CÍLE:

- ukázat dětem, že technika není jenom souhrn předmětů průmyslového světa
- umožnit základní orientaci v různých druzích techniky
- obrátit pozornost dětí k lidské tvořivosti vůbec a k možnostem i projevům vlastní tvořivosti

TÉMATA:

Cílevědomé jednání:

- potřeba dosáhnout určitého výsledku, **postupy a nástroje**, jejich hledání, tvoření, zdokonalování, přebírání a výměna zkušeností
- cílevědomost v různých oblastech života: v práci, ve hře a sportu, ale i v budování vztahů...(máme přítom na zřeteli, že cílevědomost není jen účelovost), sport, práce

Dovednost a vynalézavost:

- překážky a těžkosti jako výzva, tkaničky u bot, jídelní příbor, brusle, drobné vynálezy domácího světa, drobné vynálezy dětského světa, hry a život v přírodě, vynalézání a dobrodružství, **opatrnost a rozvaha při nich**

Technika, příroda, kultura:

- správně nemají stát proti sobě, lovci zdokonalovali lov, ale nechtěli zvířata vyhubit, rolníci zdokonalovali obdělávání půdy, ale chtěli zachovat živoucí krajinu, produkci ve velkém a bezhlavé kořistění přivedly lidstvo do situace, ve které se musí vztahy všech složek znovu dávat do pořádku, nyní technika znovu pomáhá přírodě (obnovování krajiny, čištění všech odpadů, šetrnější postupy výroby apod.)

Výtvary ve světě zvířat:

- mraveniště, vosí hnízda, včelstva, termítí kupy, pavučiny, doupata a pasti dravých pavouků, hmyzu apod., hnízda ptáků spletená, stavěná i vytvářená jako doupata v zemi či ve starých kmenech, bobří hráze a rozmanitá doupata s únikovými labyrinty, jiné "vynálezy" živočichů

Technika pravěkých a přírodních národů:

- nástroje, zbraně, ozdoby
- opracování přírodních materiálů (dřevo, kosti, hlína, kámen, kůže)
- ochrana před povětrností (jeskyně, domy, oděv)
- využívání živlů (oheň, vodní cesty, hrnčířství)
- vynálezy (sáně, luk, pasti, páka aj.)

Dělba práce, vznik a rozvoj řemesel, doprava:

- zemědělství a potřeby pro zemědělství

- zpracování potravin a rozvoj ve zpracování materiálů (chléb, kvašené nápoje, sušení a solení masa, zdokonalování prací se dřevem, kůží, hlínou)
- zpracování kovů, hledání ložisek surovin
- cesty, dopravní prostředky, kolo
- zavlažování, hráze, využívání vodní síly
- vyměřování, hvězdářství, rozvoj počtářství
- písmo, psací látky a nástroje, svitky, knihy

Domácnosti ve středověku, u našeho pradědečka a u nás:

- jak se bydlelo, vsi a města, byty a domy
- jak se pracovalo, obživa provozovaná doma
- jak se usnadňovala práce provozovaná v domácnosti, kuchyňské strojky, roboty
- pitná voda, kašny, vodovody, velké vodárny
- zacházení s odpady, živelné, svoz a zpracování
- mytí a praní, u zdroje vody, u kotlů na ohřívání vody
- moderní koupelny s pračkami
- teplo, krby a ohniště, kamna, radiátory a pod.
- světlo, louče a svíce, petrolejové a plynové lampy, žárovky a zářivky
- měření času, vyzvánění a orloje, kyvadlové hodiny, elektronické měření času
- skladování potravin, sklepy, sklady, mrazničky a velké moderní sklady s upraveným ovzduším
- spojení se světem, poslové, pošty, telefon, též z jiného hlediska vyvolávači, noviny, rozhlas a televize
- knihy, rukopisy, tištěné knihy, rodinné knihovny
- nemoci, ničivé epidemie a ranhojiči, domácí lékaři, moderní zdravotnictví i s preventivní péčí

Stavitelství:

- města starých civilizací, chrámy, pevnosti
- cesty, silnice, vodovody, průplavy, tunely, mosty, majáky ("divy světa")
- stavební materiály: hlína, proutí, dřevo, kámen
- stavební postupy a konstrukce, klenby
- zdicí materiály, malta, omítka
- stavební slohy antické
- stavební slohy středověku a novověku
- významné stavební památky našich zemí
- významné stavební památky Evropy a dalších kontinentů
- moderní stavitelství a využití pokroku, různých disciplín vědy a techniky:
- energetické stavby, dopravní stavby, ekologické stavby, snaha o nenarušování životního prostředí, o úspory energií apod.

Oprava:

- stezky, vodní cesty, průsmyky, lidé jako nosiči
- využívání zvířat k nesení nákladů, první jednoduchá plavidla, vory a dlabané čluny

- smyky, saně, využívání zvířat, staletý vývoj tažných strojů, od úvazku přes jho až k chomoutu
- zdokonalování vodních cest, zdymadla
- vynález kol, zdokonolování vozů, vícespřeží
- nové dopravní úkoly, města, dolování, zpracování kovů, potrubí, tunely, zdvihací zařízení, koleje
- ochrana dopravních cest, mapy, orientace podle hvězd a podle kompasu, objevitelské plavby a jejich vliv na stavbu lodí i dalších dopravních prostředků
- využití kolejí v dálkové dopravě
- nové pohony dopravních prostředků: pára, spalovací motory, elektřina, stálý vývoj dosud
- železnice a pravidelná doprava
- doprava jednotlivců, předchůdci jízdních kol, motocykly, automobily, problémy a perspektivy
- vzdušná doprava: balóny, vzducholodě, vrtulová a proudová letadla, vrtulníky, nová generace vzducholodí a lehkých letadel
- vlivy dopravy na životní prostředí a životní styl
- rozvoj dopravních systémů potrubních a kontejnerových

Pohony a výroba energie:

- síla lidských rukou, práce otroků, jednoduché postupy ke znásobení síly, páky, vahadla aj.
- využití síly zvířat k nesení nákladů, k různým způsobům a účelům zapřáhání, polní práce, tažení saní, plavidel a vozů, pohon čerpadel a mlýnů
- vodní pohony čerpadel, mlýnů, hamrů, dmychadel, valch, papírenských stoup, pil, turbín a elektráren
- větrné pohony, plachty, mlýny apod., moderní větrné elektrárny
- parní stroje a jejich postupné uplatňování od stabilních zařízení k lokomotivám, turbíny
- spalovací motory
- elektrické stroje, výroba proudu, rychlý vývoj elektrických motorů a jejich uplatňování
- jaderná energie, různé možnosti jejího využívání, náročnost a rizika štěpných procesů, perspektivy jaderné syntézy
- nezbytnost uplatňování úspor energie a hledání ekologicky vhodných forem výroby energií

Přírodní zdroje energie a surovin, dolování:

- člověk vždy vyhledával potřebné věci v přírodě, dřevo, kámen, hlína, první dobývání
- pazourek, obsidián, ryzí kovy, rudy, sůl
- snadno zpracovatelné a drahé kovy, dolování jako významný podnět pro rozvoj mnoha řemesel
- hledání ložisek, rozvoj zpracování kovů, železo
- významná role našich zemí v rozvoji hornictví a hutnictví
- využívání a rozvoj v dobývání kamenného uhlí

ropa a zemní plyn, význam pro celý svět
rozmanitost přírodních zdrojů dalších
devastační účinky těžení ložisek různého druhu
nezbytnost změny postoje, ochrana krajiny a opakované využití různých surovin

Šeobecné zdokonalování strojů a jejich prvků, automatizace:

jednoduché stroje: páka, kladka, rumpál, kolo

převody sil: vahadla, ozubená kola, řemenice, klikové hřídele, kombinace závitů a zubů apod.

zátklopky, čerpadla, dmyhadla

pružiny (luky), západky, zámky, váhy

kombinované sestavy strojů: mlýny, hamry apod.

složité mechanické stroje, - orloje, soustruhy

zpracování textilních surovin, tkalcovské stroje

stroje s regulačními prvky: hodiny, hrací stroje

další vývoj v kombinaci složitých strojů, stále dokonalejších pohonů a regulačních

zařízení, např. důlní vybavení s parním pohonem a odstředivým regulátorem,

tkalcovské továrny apod.

sestavování jednoduchých i pohyblivých modelů ze stavebnic (Merkur, Lego) podle

předlohy i z představy. Spojování součástí různými způsoby, používání různých

nástrojů. Sestavování modelů s použitím převodu.

poje a telekomunikace:

signalizace přírodních národů a starých civilizací: kouřové signály, ohně,

pochodňový "telegraf", zvony

výsady posílů a heroldů, vývoj obsahů poselství: dary, symboly, teprve později listiny

pravidelné pošty

kladení dálkových vedení a podmořských kabelů

telefon, záznam zvuku, rozhlasové vysílání

televize, různé způsoby přenosu signálu

optické kabely, družicové signály, celosvětové telekomunikační sítě, využití i pro

zabezpečování odlehlých míst, lodí apod.

obchod, finančníctví, cestovní ruch

ředávání a hromadění poznatků, výpočetní technika:

počtářství, měřičství a hvězdářství

zápisy úřední, způsoby a formy záznamů, písmo

sbírky dokumentů, poznatků

čínské deskové tisky, korejské litery, knihtisk

mapy, kompas, navigační přístroje

rozvoj matematiky, Pascalův počítačový stroj

myšlenka a konstrukce mechanického počítače

kalkulátory a sčítací i třídící stroje

počítače elektronické: relé, elektronky, polovodiče

- různé druhy počítačů podle velikosti, účelu a způsobu práce
- záznam zvuku a obrazu, gramofon, magnetofon, videorekordér
- srovnání moderních elektronických her s jejich předchůdci: hrací strojky, střelnice apod.

Kosmická technika a její užitečnost:

- lidské sny o cestách nad obzor (Cyrano, Verne, Čech)
- raketový motor nepotřebuje pozemské prostředí
- ohňostroje, signály, zbraně, nosné rakety
- SNS a USA, družice, družice s posádkou (pes), družice s člověkem na palubě (Gagarin), lety na Měsíc bez lidí a roku 1969 s lidmi
- orbitální stanice a raketoplány
- význam pro vědu: výzkum podmínek, chování nových materiálů, reakce organismů, sledování kosmických objektů apod., zpětný průzkum Země
- význam pro přímé využití: telekomunikace, vývoj počasí pro dopravu, zemědělství a zabezpečovací akce při kalamitách, dálkový průzkum geologických ložisek, vodního režimu, vývoje zemědělských plodin apod., získávání unikátních materiálů pro mimořádné technické úkoly apod.

Vlastní region a technika:

- památky prehistorických industrií v okolí (rozbor nejstarších nálezů, osídlení)
- stavby a řemesla ve středověku v daném regionu: významné památky, dolování, rýžování, jiné suroviny dříve využívané, typická místní řemesla ze starých dob, ohlasy v pověstech apod.
- rybníkářská a vodní díla v daném regionu, zachované mlýny či hamry, náhony, mosty, jezy, přehrady
- dopravní síť a její různá generace: zemské stezky, císařské silnice, železnice, moderní dopravní stavby
- manufaktury a průmyslová výroba od konce 18.století, zejména z hlediska technického pokroku tehdejšího
- vývoj zemědělství v regionu (specializace)
- současnost regionu a zajímavá technika, export aj.

Ekologický obraz regionu a technika:

- přehled míst devastace s rozlišením rozsahu, druhu a intenzity poškození prostředí
- rekapitulace hrubého vývoje těch oborů, které jsou příčinou
- možné cesty k nápravě a reálné perspektivy
- příklady uplatnění nových poznatků k nápravě
- příklady těch cest k nápravě, kde pomohou i děti a další jednotlivci

Umění

Poznámka:

Materiál tohoto okruhu, pokud se dříve vůbec objevoval, byl zařazen spíše do jiných předmětů, zejména do mateřského jazyka, výtvarné a hudební výchovy. V rámci těchto osnov bude zde uvedený materiál zapojen do výkladu o dějinách, protože umění je důležitou složkou při popisu minulosti. Dále bude vykládán při popisu lokality a regionu školy. Protože v mnoha případech bude v místě chybět vhodný příkladový materiál, jsou u jednotlivých kulturních slohů a uměleckých směrů navíc zmíněná díla, která mohou posloužit jako názorný příklad. I když pro vytvoření celkového kulturního kontextu nebude na škodu, budou-li žáci znát stěžejní umělecká díla a jejich autory, nejde o to zatížit žáky těmito informacemi. Protože výklady o vývojových stádiích umění se nejlépe ilustrují na architektuře a na výtvarném umění, je převaha materiálu brána odtud. Je zcela na učiteli, jak upozorní na vztahy k literatuře a hudbě nebo jiným složkám kultury k určité době. Návaznosti na materiál mateřského jazyka nebo rozvoje techniky a civilizace nejsou zde systematicky podány. Jsou naznačena jen určitá překrytí.

Významným momentem při zvládnutí tohoto okruhu je, že děti chceme přivést k umění jako součásti běžného života. K tomu nejlépe poslouží praktická aktivita v podobě přípravy a pořádání besídek, výstav literárních večerů, divadelních představení atd. Zvláště v malých lokalitách, kde podobné kulturní akce nejsou dostupné, může škola při výchově žáků zaujmout i rodiče a veřejnost a přispět jako kulturní centrum k životu obce. Návaznost takových jednoduchých akcí na místní lidovou tvořivost je jistě samozřejmostí.

CÍLE:

- vést děti k estetickému vnímání
- učit děti nejen vnímat a docenovat krásu, ale vést je i ke snaze aktivně se podílet na jejím vytváření a její ochraně
- učit děti chápat umění jako součást života, ne jako ozdobu a luxus
- ukázat umění jako názornou formu myšlení, kultury i společenských vztahů dané epochy, jako spontánní výraz života společnosti
- poukazovat na souvislost úrovně umělecké tvorby a míry svobody a vnitřního bohatství společnosti
- vštípit žákům elementární schéma kulturního vývoje
- vytvořit základní kulturní kontext

TÉMATA

Život a umění:

- kde se setkáváme s krásou a uměním a v jaké formě (doma, v obci, v institucích)
- zábava, kultura, umění

- rozum, smysly a cit, fantazie a tvořivost
- **umění a řemeslo, umění a poznání**, umění a slavení, umění a náboženství
- **rozhlas a televize** jako nejdůležitější kulturní média, negativní působení masmédií
- **význam zájmové a umělecké činnosti**
- **vztah ke kulturním památkám**

Hudba:

- **lidová píseň**
- **hudba vážná a populární**
- koncertní síň, **koncerty** a festivaly
- **hudba v každodenním životě**
- významní představitelé: Bach, **Mozart**, Beethoven a další, **Smetana, Dvořák, Janáček**,
- **tanec**, folklorní, společenský, balet

Divadlo:

- **loutkové a hrané**
- ochotnické a profesionální
- klasická **činohra**, tragedie, veselohra, **opera, balet**
- divadelní budovy, **Národní divadlo**
- významné osobnosti: Shakespeare, **Matěj Kopecký**, J.K.Tyl, **Karel Čapek** a další

Literatura:

- **poezie a próza**
- **knihovny**
- besedy a přednášky, literární večery, besídky
- muzea a památníky, Památník národního písemnictví
- vztah ke knize, výběr četby
- základy evropské literární tradice: **biblické příběhy, řecké báje a pověsti**, Artuš, české báje a pověsti
- významné osobnosti: Dante, Goethe, Balzac, Tolstoj, Morgenstern, Hamingway a další, Komenský, **Erben, Němcová**, Mácha, **Čapkovi, Seifert, Hrubín**, Nezval a další
- dětské knihy: **Andersen**, Lindgrenová, Kipling, Twain, May

Výtvarné umění:

- **architektura**: hrady, zámky, kostely, kláštery, chalupy a dvory, příklady moderní architektury
Architektura v denním životě, rodinný domek, technické a komunikační stavby, zahrady a parky
- **malířství a sochařství**: hlavní žánry: portrét, akt, zátiší, krajina, karikatura aj., muzea a galerie, pomníky a drobná plastika
- **grafika, ilustrace**, fotografie
- **umělecká řemesla**: keramika, sklo, textil, nábytek

výtvarné umění v každodenním životě, např. peníze, poštovní známka, plakát, bytové doplňky

významné osobnosti: Leonardo, Michelangelo, Rembrandt, Van Gogh, **Picasso**, a další

Česká gotická malba a plastika, **Parlér**, Braun, **Mánes**, **Myslбек**, a další

ilustrátoři dětských knih: Aleš, Čapek, Lada, Trnka a další

Film:

- **nejmladší a nejpopulárnější umělecký obor**

- **spojení výtvarného obrazu, literatury, divadla a hudby**

- kritičnost při výběru filmů

- významné osobnosti: Chaplin, Trnka a další

Poznámka:

V následujícím příkladu hlavních vývojových etap je třeba se opírat především o **regionální památky a zařazovat látku do výkladu o historii**. Při výběru názorného materiálu z dějin výtvarného umění mohou posloužit výtvarné encyklopedie (Pijoan: Dějiny umění 1-10, Larousse: Umění a lidstvo 1 -4), publikace Národní galerie I. a II., eventuálně monografické přehledy (D.Menclová: Románské umění v Čechách, A.Kutal: České gotické umění, J.Neuman: Český barok, O.Blažiček: Barok v Čechách, P.Wittlich: Česká secese). Informace o uměleckých památkách svého regionu najdou učitelé v soupisech památek, např. Umělecké památky Čech, Praha 1977-1982 a v Ottově naučném slovníku.

Dále lze využít při výuce reprodukcí vydávaných dosud nakladatelstvím Odeon. Návštěva místní, oblastní či Národní galerie s výkladem odborníka bude dalším přínosem.

Antika:

- Řecko jako základ evropské kultury, řecké báje a pověsti
- řecký sloup a římský oblouk (arkáda) jako základní stavební prvky evropské architektury

Středověk:

- kultura spojená s rozvojem křesťanství
- **románský hrad a kostel**, bazilika a rotunda, okna a portály s kulatým obloukem
- **gotická katedrála**, křížová klenba, **lomený oblouk**, vysoká okna s barevnými vitrážemi, zdůraznění vertikál, odhmotnění a zduchovnění

Renesance:

- **renesanční zámek**, římské arkády a řecké sloupořadí, sgrafita

Baroko:

- množství barokních památek na našem území, charakter a formování české krajiny
- **barokní zámek**, poutní **kostel**, zvlněné fasády, **bohaté portály** s volutami, kasulová okna

Devatenácté století:

- **příklady vhodných děl**: Národní divadlo, Mánesův Orloj, Myslbekův sv.Václav, sbírky Národní galerie v Anežském klášteře apod.

- doba našeho národního obrození

Dvacáté století

- umění opouští popis a napodobení skutečnosti, usiluje o svobodné a čisté tvoření
- moderní stavby kolem nás

Okruh č.20

Věda a poznání

CÍLE:

- varovat před povrchními soudy a vést k poctivému hledání pravdy
- na příkladech velkých postav vědy vést děti k životním ctnostem vytrvalosti, obětavosti aj.

TÉMATA:

Běžná zkušenost:

- poznání míst, lidí, znalost cesty domů

První "náhodné objevy":

- objev setí obilí, pečení placek na kameni, umět něco způsobit, zatápnět, uvařit

První dojem a dlouhodobá zkušenost:

- své rodiče znám víc a jinak než rodiče kamarádů, své učitele víc a jinak než učitele ve škole

Systematické poznávání:

- **dlouhodobé pozorování, uspořádání poznatků, hledání příčin**, zkoumání pomocí přístrojů a pokusů

Předávání vědění:

- přímé poznání, vědomosti převzaté, důvěra, ověřování, studium, učitelé a žáci, univerzity

Věda:

- systematické zkoumání určitého úseku skutečnosti, vědecká pracoviště. Obtížnost vědecké práce, příklady obětavosti, odvahy, vytrvalosti a píle: Pasteur, M.Curie-Sklodovská, vážnost vědy, zodpovědnost vědců

Vědy přírodní:

- jejich význam v životě člověka, využití přírody, poznávání přírody, zápas nebo styk s přírodou

vědy společenské:

- jejich význam v životě společnosti, zájem o člověka, jeho díla, kulturu

Významní vědci světoví a čeští

Neživá příroda

CÍLE:

- vést děti k tomu, že i k neživé přírodě je třeba přistupovat vnímavě a citlivě s ní zacházet
- ukázat dětem, že i v neživé přírodě je neustálý vývoj a že v ní probíhají nevratné děje
- ukázat neživou přírodu jako rámec a podloží všeho živého
- naučit poznávat běžné zástupce hornin a nerostů
- vést děti k pochopení existence přírodních zákonitostí a tím je vést k pochopení řádu ve všem
- vytvářet a upevňovat principy ekologického myšlení a jednání (jež se netýká jen živé přírody)
- ukázat význam nerostného a půdního bohatství a ozřejmit potřebu jejich rozumného využívání
- vést děti k pozorování a experimentování, včetně jejich záznamu, jako k jedné z cest lidského poznání
- upevnit návyk vyhledávat informace v literatuře (počínaje dětskou populární literaturou)
- vést děti k využívání poznatků v jejich každodenním životě

TÉMATA:

Půda:

- **složení půdy:** písek, jíl, voda, vzduch, humus aj.
- **vlastnosti půdy:** propustnost, úrodnost aj.
- **typy půd:** černozem, hnědozem, podzol
ornice, zemina
- **vznik půdy,** vliv činitelů neživé přírody: voda, teplota aj., vliv živé přírody: rostliny, živočichové, bakterie aj.
- **využívání a oddělování půdy, ochrana zemědělské půdy**

Horniny:

- **vlastnosti:** barva, tvrdost aj., **vznik:** usazování, prouhelňování aj., **zvětrávání**
- **hospodářský význam,** energetické suroviny: černé a hnědé uhlí, ropa, zemní plyn
stavební materiály: žula, pískovec, vápenec aj., **těžba**

Nerosty:

- **vlastnosti:** barva, tvrdost, rozpustnost aj.
- **význam:** surovina (železná ruda), konzervační prostředek (sůl kuchyňská) aj.
(příklady nerostů a hornin učitel vybírá podle regionu)

Voda:

- **vlastnosti**, změny skupenství, rozpouštědlo aj.
- **výskyt a význam vody v přírodě**, vodní srážky, oběh vody, **podmínka života**, krajinnotvorný činitel, ničivý živel
- **význam vody pro člověka**: hygiena, léčivé prameny, zavlážování, průmysl, zdroje energie, doprava, rekreace aj.
- **čistota vody, pitná voda, ochrana vod a vodních zdrojů a úprava vody**

Vzduch:

- **složení**: kyslík, dusík, oxid uhlíku aj.
- **vlastnosti**: hmotnost, objem, proudění vzduchu aj.
- **výskyt a význam vzduchu v přírodě**, podmínka života, přítomnost v půdě a ve vodě
- **čistota ovzduší, ochrana ovzduší**

Počasí:

- změny počasí a proudění vzduchu
- kalendář přírody, meteorologická a fenologická pozorování
- krátkodobé a dlouhodobé předpovědi počasí, pranostiky a vědecké závěry
- informace o počasí

Látky:

- **rozmanitost látek** a materiálů,
látky organické: cukry, tuky, bílkoviny, vitamíny, dřevo, vláknina, vlna, len, papír aj.
látky anorganické: voda, sůl, kovy, sklo, stavební materiály, keramika aj.
plasty
- látky škodlivé pro lidský organismus
- získávání látek, zpracování přírodnin
- **význam** poznávání a využívání **látek** v lidské činnosti v souladu s ochranou životního prostředí jako celku

Fyzikální veličiny:

- **teplota, čas, objem, délka, hmotnost a síla**
- **měřidla**: teploměr, hodiny, odměrný válec, váhy, siloměr aj.
- **jednotky**: litr, mililitr, metr, sekunda, minuta, hodina, Celsiův stupeň, kilogram, gram, newton aj.
- **význam** využívání fyzikálních veličin, v běžné praxi a ve výzkumné činnosti, poznávání mikro - i makrosvěta.

Živá příroda

CÍLE:

- vést děti k rozumnému a citlivému vztahu ke všemu, co žije
- vést děti k pochopení stálých změn a harmonie v přírodě
- ukázat vztahy mezi organismy a neživou přírodou a tím vést k celistvému pohledu na krajinu a přírodu
- vytvářet a upevňovat principy ekologického myšlení a jednání
- naučit poznávat běžné zástupce živočichů, rostlin a hub
- vést děti k pozorování a experimentování, včetně jejich záznamu, jako k jedné z cest lidského poznání
- upevnit návyk vyhledávat informace v literatuře (počínaje dětskou populární literaturou)
- vést děti k využívání poznatků v jejich každodenním životě

TÉMATA:

Živočichové:

- **stavba těla vybraných živočišných skupin, obratlovců:** hlava, krk, trup, ocas, přední a zadní končetiny a **hmyzu:** hlava, zadeček, končetiny a křídla
- **funkce** jednotlivých částí živočichů, vnějších a vnitřních **orgánů** nejdůležitějších pro život: mozek, srdce, plíce aj. a **orgánových soustav:** dýchací, oběhová, opěrná a pohybová. (Výklad podáváme spolu s výkladem o stavbě těla.)
- **přízpůsobení živočichů podmínkám prostředí:** živočichové vodní a suchozemští, různé způsoby pohybu, získávání potravy: býložravci, masožravci, všežravci
- **projevy života** živočichů, příjem vody a potravy, vylučování, dýchání, pohyb, rozmnožování, růst a vývoj, potřeba přiměřené teploty, zimní spánek živočichů, stálí a stěhovaví ptáci.
Citlivost na životní podmínky
- prostředí a jeho změny, vliv znečištěného prostředí na výskyt živočichů, šíření živočichů na zemi
- **volně žijící živočichové:** rozmanitost volně žijících živočichů.
Relativnost hodnocení: neutrální ž., užiteční ž. a škodliví ž., omezování výskytu škůdců, biologická ochrana pěstovaných rostlin a chovaných živočichů
Chránění živočichové, živočichové chovaní v zoologických zahradách.
Potravní závislosti, potravní řetězce, potravní pyramidy.
Dorozumívání živočichů.
- **chovaní živočichové: domácí užitkoví živočichové:** kuň, kráva, vepř, ovce atd.,

laboratorní živočichové: myš, krysa, žába, králík atd., **živočichové chování pro radost:** pes, kočka, akvarijní ryby, želva, morče atd.

Zajištění podmínek pro úspěšný chov, "drezúra" živočichů, živočichové v koutku přírody.

Šlechtění živočichů pro užitek, vliv domestikace, změny velikosti, zvyšování užítkovosti, zbarvení aj.

- **původ a vývoj** vybraných **živočichů**, u nás žijící živočichové domácího i cizího původu, zavlečení škůdci, např. mandelinka, živočichové cizí, zoologické zahrady
- **význam živočichů pro člověka:** potrava, oděvy, tažná síla, suroviny pro průmysl, laboratorní živočichové, součást cyklu zemědělské výroby, rozumné využívání volného času
- **poznávání a určování živočichů** v okolí školy a v zoo podle vzhledu, vydávaných zvuků, stop, zbytků potravy, např. ohlodané a rozklované šišky, hnízdy aj. U dalších živočichů co možná nejvíce využíváme obrazového materiálu
- **ochrana živočichů:** chránění a ohrožení živočichové, týrání zvířat, legislativní ochrana

Rostliny:

- **stavba těla rostlin:** kořen, stonek, listy, květy, plody.
Rozmanitost stavby vzhledem k funkci a podmínkám prostředí.
Dřeviny, byliny.
Proměny (metamorfózy) jednotlivých částí, např. brambor, kedlubna, květák aj.
Výtrusné rostliny: kapradiny, mechy aj., jejich srovnání s kvetoucími rostlinami
- **funkce** jednotlivých částí těla rostlin: kořeny, stonky, listy, květy, plody. (Výklad podáváme spolu s výkladem o stavbě těla.) Význam semene pro uchování druhu a v zemědělství pro sklizeň.
- **pěstování rostlin:** zajišťování vhodných životních podmínek při výsevu, výsadbě, dalším pěstování, ošetřování a množení rostlin: příprava půdy a zeminy, způsoby výsevu a výsadby, kypření, zálivka, odplevelování, hnojení, ochrana rostlin před chorobami a škůdci.
Sklizeň obilí, brambor atd., sklizeň a uskladnění zeleniny a ovoce, konzervace zeleniny a ovoce: sušení, nakládání v cukru a v soli, sterilizace, sklizeň plodů a semen okrasných rostlin.
Pěstování pokojových rostlin v zemině a hydroponicky, množení pokojových rostlin např. mladými rostlinami na stoncích, dělení trsů, řízky, zakořeňování na rostlině. Zvláště v městském prostředí je tato část vhodná pro praktická cvičení a navození styku s přírodou.
- **původ a vývoj** vybraných **rostlin:** rostliny domácího a cizího původu, hospodářsky významné a okrasné rostliny cizího původu: brambory, pšenice, pelargónie aj.
- **význam rostlin v přírodě:** dynamická rovnováha, potravní řetězce
- **význam rostlin pro člověka:** potrava, léky, krmiva, suroviny v průmyslu, stavební materiály, zdroj energie (včetně uhlí)
Estetický význam, zahrady, parky, dekorace v bytě, vyjádření úcty a díků květinami. Využívání volného času.
- **poznávání a určování rostlin** v okolí školy: jednoduchý obrazový materiál, atlasy a klíče, sbírky rostlin, herbáře, upozornění na jedovaté rostliny

- **ochrana rostlin:** chráněné a ohrožené rostliny, ochrana původních stanovišť, přenesení na příhodné místo, péče o rozmnožení, legislativní ochrana

Houby:

- **stavba těla kloboukaté houby:** klobouky, plodnice, klobouk, třeň
  - **rozmnožování a výskyt:** způsob rozmnožování, výtrusy, místa výskytu, podmínky růstu
  - význam hub v přírodě: funkce rozkladu, tvorba humusu
  - význam hub pro člověka: kladné hodnoty: léky, pochutina, sběr a konzervování
Záporné hodnoty: jed, kožní onemocnění, poškození potravin, ničení dřeva aj., ochrana potravin před houbami
- poučení o jedovatých houbách** se smrtelnými a zdraví poškozujícími účinky

Neviditelný život

- využití optických přístrojů při odhalení a zkoumání mikroorganismů
- **mikroorganismy**, nemoci, **nákazy**, kvašení, tvorba humusu, oběh látek v přírodě

Okruh č.23

Země

CÍLE:

- seznámit se s tvarem a pohyby Země jako planety Slunce
- seznámit se s projevy pohybu Země a se starými představami o Zemi
- naučit číst mapu a globus
- naučit postupovat podle plánu ve městě a podle mapy v krajině

TÉMATA:

Země a Měsíc:

- tvary a pohyby
- otáčení Země okolo vlastní osy, **střídání dne a noci**
- oběh Měsíce

Země a Slunce:

- Slunce jako hvězda stálice
- obíhající planety: Merkur, Venuše, Země, Mars, Jupiter, Saturn, Uran, Neptun, Pluto
- **pohyb Země okolo Slunce**
- vliv Slunce na zemi, **střídání ročních dob**, rovnodennost, slunovraty (vše na základě pozorování přírody)
- návštěva planetária

Člověk a poznávání Země:

- astronomové: starověku, novověku, dalekohledy, kompasy
- určování polohy na Zemi
Významní mořeplavci, cestovatelé a objevitelé: Marco Polo, Kolumbus, Amerigo Vespucci aj., Holub, Hamsun aj., Amundsen, Hillary aj.
- sdělování cestovatelských poznatků, mapy, rozvoj dopravy

Vznik mapy:

- nákres, zeměpisné značky, orientace mapy, světové strany
- plánek: třídy, okolí školy, obce, města apod.
- měřítko
- turistická mapa, orientační body, práce s kompasem

Velké zeměpisné mapy:

- barevné rozlišení: země a vodstvo, hory, nížiny, řeky
- hranice, hlavní město

Mapa republiky:

- hranice, sousedé
- vzdálenosti na mapě (upozornit na časové relace vzdálenosti)
- **fyzická mapa republiky:** hory, nížiny, řeky, jezera, přehrady

Mapa světa a globus:

- světadíly
- ostrovy, oceány a moře

Okruh č. 24

Vznik a vývoj člověka

CÍLE:

- založit dvojí chápání člověka, tj. pohled biologický a psychologicko-filozofický, obojí vede k pochopení etiky a důstojnosti člověka
- ukázat rozvoj poznání, dovednosti a vznik kultury
- ukázat obtíže a jednoduchost primitivní společnosti

TÉMATATA:

Vznik člověka:

- mýty, **podání bible**
- význam mytického pohledu pro chápání lidské důstojnosti

- Darwinova teorie a její limity

Vývoj člověka:

- antropologie, primáti, neandrtálec, člověk
- archeologie, nejstarší nálezy, pohřbívání mrtvých
- základní význam ohně (báje o Prométheovi)
- pravěk a starověk (v tomto a následujících výkladech rozlišujeme období podle toho, co již lidé uměli a čím se živili).

Doba kamenná (cca půl milionu let do 5.tis před Kr.):

- starší, střední a mladší doba kamenná
- nejstarší doklady o přítomnosti lidí na našem území
- paleolit, starší doba kamenná, **prvobytně pospolná společnost**, člověk žije v jeskyních, **potravu obstarává sběrem a lovem**, vyrábí primitivní nástroje z kamene a kostí, užívá oheň, první umělecké projevy
- lovci mamutů, **Dolní Věstonice**, Pekárna
- neolit
- mladší doba kamenná, **člověk obdělává pole, chová domácí zvířata, dokáže tkát látky, vyrábět keramiku**, staví primitivní chalupy, buduje vesnice
- **dělba práce**, vznik společenské nerovnosti, postupný rozpad kmenového společenství
- **Bylany**, nejrozsáhlejší neolitická osada ve střední Evropě

Doba bronzová (2000 - 700 př.Kr.):

- **člověk se naučil zpracovávat kovy**, vyrábí bronzové šperky, nástroje, zbraně, buduje opevněná hradiště
- rozvrstvení společnosti, vláda kmenových knížat a bojovníckých družin, otrokářství
- přibližně v tomto období se rozvíjí velké kultury starověku v Egyptě a Mezopotámii

Doba železná (700 - 0):

- člověk zpracovává **železo**
- **české země osídleny keltskými kmeny** (původ jména Bohemia)
- budování velkých opevněných měst (oppida)
- výroba prvních mincí na našem území
- v době, kdy u nás probíhá doba železná, rozvíjí se ve Středomoří vyspělá **kultura antická** (Řecko a Řím), Římané zasahují svými vojenskými tábory až na naše území, do období Římské říše spadá **narození Krista a vznik křesťanství**
- stěhování národů (po rozpadu Římské říše 5. - 6. století):
- české země osídlují Slované
- staré pověsti české
- Sámovo sjednocení slovanských kmenů

IV. PŘÍKLADY VYTVOŘENÍ PODROBNÉ OSNOVY NA ZÁKLADĚ RÁMCOVÉ OSNOVY A OKRUHŮ MATERIÁLŮ

Povšimněte si didaktického rozčlenění výkladu o lese na část podzimní a jarní a dále individuálních poznámek naznačení návaznosti na výklady v jiných předmětech a ročnících.

Přírodověda - 4. ročník

1. Naše příroda

- postřehy z letní přírody: živé a neživé
- znaky živého: příjem vody, potravy, dýchání, vylučování, dráždivost, růst, vývoj, rozmnožování
- podmínky pro život: sluneční záření (světlo a teplo), vzduch, voda, půda
- reakce na podmínky prostředí, životní cyklus v přírodě
- rozmanitost naší přírody, životní společenstva (les, louka, rybník, pole, příroda ve městě ...)
- rovnováha v přírodě
- využívání a ochrana přírody člověkem

2. Život v lese

- rozšíření a druhy lesů
- lesní patra: kořenové, mechové, bylinné, keřové, stromové
- lesní rostliny a živočichové, jejich přizpůsobení životním podmínkám
- stálost lesních společenstev, vztahy mezi neživou a živou přírodou, mezi organismy navzájem, potravní závislosti
- lesy na podzim, příprava na nepříznivé životní podmínky v zimě (opad listů listnáčů, jehlice jehličnanů)
- lesy v zimě, péče o zvěř, těžba dřeva

3. Život člověka a jeho životní prostředí

- vyjímečnost člověka, pravěcí lidé, odlišnost člověka od ostatních živočichů
- životní prostředí člověka, jeho rozmanitost (příroda, lidské výtvořiny, prostředí domova, školy, pracovní, rekreační aj. prostředí, mezilidské vztahy) složky životního prostředí a jejich zajišťování, péče o životní prostředí
- význam základních oblastí lidské činnosti pro život lidí a jejich vliv na kvalitu životních podmínek prostředí, vzájemné vztahy mezi činnostmi možnost usnadnění práce, jednoduché stroje a energie (nakloněná rovina, valivý pohyb, kladka, elektrické spotřebiče, bezpečnost práce)
- odpovědnost lidí za kvalitu životního prostředí, využívání poznatků a možností vědy, techniky, praxe

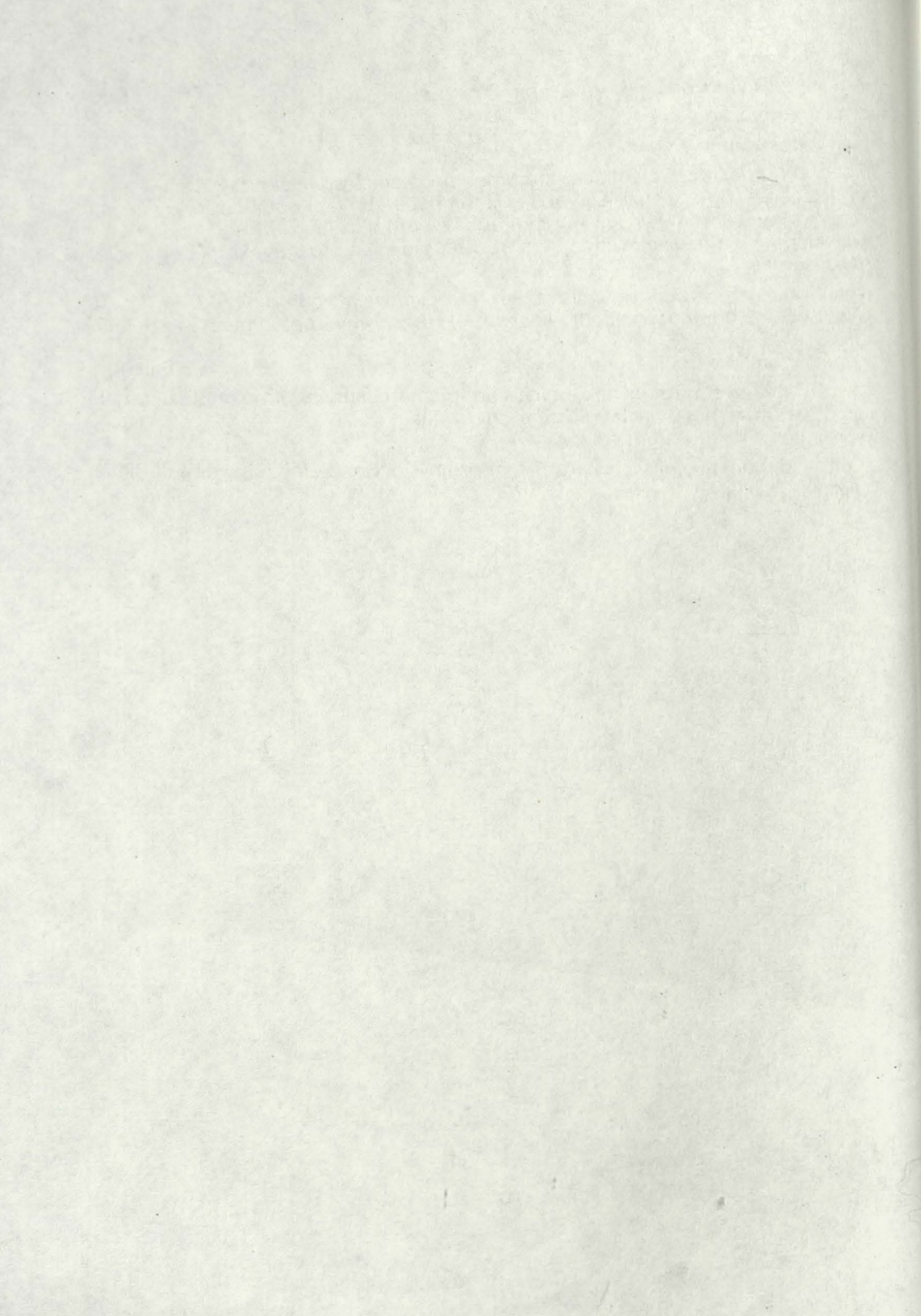
4. Život v lese na jaře

- lesy na jaře, příznivé podmínky pro růst a vývoj
- listnatý les, lesní byliny, rašení stromů

- význam lesů v přírodě, v krajině a pro člověka, péče o lesy

5. Život u vody a ve vodě

- naše vodní nádrže a vodní toky
- břehy vod, zvláštnosti životních podmínek pobřežních společenstev, rostliny a živočichové žijící v blízkosti vody, jejich přizpůsobování podmínkám prostředí, vzájemné vztahy mezi organismy, potravní závislosti, roční cyklus
význam pobřežních společenstev v přírodě, v krajině a pro člověka, péče o pobřežní společenstva
- rybníky a nádrže vybudované člověkem, živočichové a rostliny rybníků, přizpůsobení vodnímu prostředí, vztahy mezi organismy - potravní závislosti, roční cyklus
význam rybníků v krajině a pro člověka, péče o rybníky a společenstva rybníků
- řeky, živočichové a rostliny tekoucích vod, přizpůsobení vodnímu prostředí, vztahy mezi organismy, potravní závislosti, roční cyklus
význam řek v krajině a pro člověka
- čistota vod, příčiny a důsledky znečištění průmyslovými, zemědělskými a dalšími látkami.

NÁVRH

OSNOV DRAMATICKÉ VÝCHOVY

---

pro 1. až 5. ročník obecné školy

I. CHARAKTERISTIKA A OBSAH DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Dramatická výchova je zaměřena na osobnostní a sociální rozvoj jednotlivce prostřednictvím prvků a postupů dramatického umění. Využívá především dramatické improvizace, jež je založena na lidské schopnosti jednat v navozených situacích, jako by byly skutečné. V dramatických hrách dostávají děti příležitost zažít situace, se kterými se mohou v životě skutečně setkat a které si tak mohou předem prozkoumat a připravit se na ně, s možností děj ve hře znovu opakovat, vyzkoušet různé možnosti řešení a vybrat z nich to nejlepší. Mají možnost vyzkoušet si i roli někoho jiného a podívat se na problém jeho očima. To jim dovoluje zažít a pochopit množství lidských citů, myšlenek a názorů, hledat skutečné motivy jednání, naučit se v nich orientovat a odpovědně se rozhodovat. Dramatická výchova pomáhá utvářet vnitřně bohatou osobnost, vědomou si své hodnoty a zároveň otevřenou světu, schopnou sociálního porozumění a spolupráce. Nepominutelný je její rozměr etický. Staví na vlastní zkušenosti a prožitku, proto je její účinek hluboký a trvalý.

V jádru toho, co zkoumá, sdílí dramatická výchova zájmy zejména s českým jazykem, prvoukou, výtvarnou a hudební výchovou a může jimi prolínat. Mnoha jejích prvků a postupů lze užívat v těchto předmětech i jako metody práce.

Svým důrazem na aktivitu a rozvíjení sociability, vnímavosti, imaginace a tvořivosti stává se dramatická výchova důležitou součástí výuky v obecné škole, protože vyvažuje a doplňuje soustředěnost jiných předmětů na rozvíjení logicko-deduktivních, analytických a intelektuálních složek myšlení.

Dramatická výchova má dvě základní vrstvy, které se v praxi prostupují a nelze je od sebe oddělovat:

1. Osobnostní rozvoj: V hrách a cvičeních se rozvíjejí uvolnění a soustředěnost, odstraňují se zábrany, zcitlivuje se vnímání a schopnost objevování sama sebe i okolního světa. Prohlubují a obohacují se pohybové dovednosti a schopnosti výrazu pohybem, rytmické cítění, plynulost i barvitost mluvního projevu. Uvolňují se a rozvíjejí obrazotvornost a tvořivost.
2. Sociální rozvoj: V hrách, cvičeních a dramatických improvizacích se rozvíjí schopnost kontaktu a slovní a mimoslovní komunikace, pěstuje se umění naslouchat si vzájemně, prohlubuje se schopnost vcítění, skupinové citlivosti, důvěry a spolupráce. Rozvíjí se i schopnost orientovat se v běžných i méně běžných životních situacích a mezilidských vztazích, rozhodovat se a jednat svobodně a zároveň odpovědně. Látku tohoto okruhu lze rozdělit do tří základních skupin:
  - a) Hry a cvičení na kontakt a sociální komunikaci (slovní i mimoslovní), skupinovou citlivost, dynamiku, důvěru a spolupráci.
  - b) Námětové hry a improvizace, které se bezprostředně zabývají sociálními vztahy, situacemi a dovednostmi, a to v té podobě, s jakou se běžně setkáváme v životě (společenské chování, sociální dovednosti, širší společenské uvědomění).
  - c) Dramatické improvizace založené na mezilidském kontaktu a komunikaci, na setkávání různých lidských jedinců v situacích, osob, které na sebe vzájemně působí, řeší střetávání svých postojů a potřeb, přání a směřování a vytvářejí tak d ě j e .

Náměty pro dramatické improvizace mohou být různého původu: z velké části vycházejí z témat školní výuky, dále mohou být vzaty z reportáží a zpráv sdělovacích prostředků, mohou vyplynout z problémů, s nimiž se právě jednotlivci nebo skupina ve třídě setkávají, stát se jimi mohou i typické modelové situace mezilidských vztahů. Navodit je může jak učitel, tak i žáci sami. V neposlední řadě je lze stavět na literárních předlohách, které nabízejí umělecky zpracovaný, a proto nebanální, bohatší a plnější obraz života, rozvíjejí představivost, smysl pro metaforu a znakovost výrazu.

Při dramatických hrách a improvizacích se dítě nemusí vyjadřovat jen vlastním tělem, za určitých okolností je možné použít při práci i materiál nebo předměty (případně jednoduché loutky), které navazují na dětem přirozenou hru s hračkou, rozvíjejí fantazii, pomáhají odstranit některé zábrany a obohacují dětské výrazové možnosti.

Výsledkem procesu v dramatické výchově může být v některých případech i představení, které však nikdy není a nesmí být samoúčelem, ale prostředkem k obohacení výchovných prvků o výchovu k dokončování společné práce, k vypracování detailů a k odpovědnosti jedince a skupiny před veřejností.

II. CÍLE DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Dramatická výchova pomáhá vychovávat tvořivou a vnímavou osobnost, která je schopna:

- vnímat skutečnost kolem sebe v celé její hloubce a složitosti a orientovat se v ní
- orientovat se v sobě, jasně a zřetelně formulovat své myšlenky a beze strachu prezentovat své názory
- tvořivě řešit praktické problémy
- uvědomovat si mravní dilemata, umět se v nich samostatně a odpovědně rozhodovat
- respektovat druhé lidi a jejich názory, naslouchat jim a oceňovat jejich přínos, umět se na ně spolehnout v případě potřeby
- podrobovat své názory i názory druhých kritice, a tím získávat otevřenost měnit svoje postoje a vyvíjet se
- soucítit s druhými lidmi a být schopen jim pomoci, je-li to třeba
- spolupracovat s druhými na společném díle, umět dovést toto dílo až do konce a být schopen za ně nést odpovědnost

Dramatická výchova dále:

- učí žáky zvládat prvky a postupy dramatického umění a s jejich pomocí prozkoumávat a vyjadřovat své city, myšlenky, názory a postoje
- kultivuje, obohacuje a rozvíjí výrazové prostředky sloužící k sociální komunikaci (především řeč a pohyb)
- učí vybírat a tvarovat látku tak, aby přesně a dramaticky účinně sdělovala záměr
- vychovává citlivého a poučeného diváka a čtenáře
- pomáhá objevit a případně rozvinout umělecký talent

Jde o cíle maximální, jichž nelze plně na prvním stupni dosáhnout. Jsou ideálem, k němuž je potřeba se stále přibližovat. Jejich hierarchie by se v praxi měla řídit záměry a možnostmi konkrétní školy a učitele a potřebami žáků.

III. OSNOVY DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Úkoly osnov pro 1. až 5. ročník obecné školy jsou rozděleny do dvou základních etap: pro 1. až 3. ročník a pro 3. až 5. ročník. Třetí ročník má zvláštní postavení v tom, že slouží jako mezidobí, kdy to, čeho bylo v dramatické výchově dosaženo za první dva roky, je upevňováno a dále rozvíjeno a zároveň se již objevují první kroky k plnění úkolů etapy druhé, náročnější. Je tak dána šance různě vyspělým dětem vyrovnat se se všemi úkoly.

1. etapa: 1. až 3. ročník

1.1 Dramatické hry a cvičení

1.1.1 Vytvořit přátelský kolektiv na základě vzájemného poznání

- seznámit se s křestními jmény formou různých her
- uvědomovat si vlastní identitu (např. v hrách typu „jak mi doma říkají“, „co rád dělám“ atd.)
- hledat, co máme společného (ve dvojici, v celé skupině)

1.1.2 Aktivně se zúčastnit společné činnosti

- zapojovat do her i děti ostýchavé nebo s dosud neprobuzeným zájmem, dávat prostor i méně průbojným
- sdílet s dětmi radost ze hry

1.1.3 Naučit se dodržovat pravidla

- na základě vlastní zkušenosti a její reflexe pochopit význam pravidel
- umět přiznat chybu

1.1.4 Pochopit důležitost vzájemné spolupráce a výhody, které přináší při řešení problému

- zařazovat činnosti, které vyžadují spolupráci ve dvojicích a menších skupinkách (např. společné stavby měst, řešení hlavolamů apod.)
- využívat her s motivem záchrany druhých

1.1.5 Získat schopnost aktivně i pasivně se uvolnit

- odstraňovat svalové napětí v klidové poloze pomocí konkrétních představ (např. tání sněhu)
- navodit celkové fyzické i psychické uvolnění při pohybových hrách

1.1.6 Uvědomovat si a rozvíjet schopnost soustředění jako základu každé úspěšné hry a práce

- pomáhat dětem vytvářet návyk rychlého a plného soustředění na určený objekt, akci nebo téma
- pěstovat schopnost udržet pozornost tak dlouho, jak je zapotřebí

1.1.7 Rozvíjet smyslové vnímání

- rozvíjet citlivost zraku, sluchu, hmatu, čichu a chuti
- pozorně vnímat svět barev, tvarů, zvuků, chutí a vůní, rozlišovat je a vychutnávat

1.1.8 Naučit se dobře využívat prostor, respektovat partnery v něm

- využívat kruh jako základní prostorový útvar
- naučit se rovnoměrně vyplňovat prostor v klidu i pohybu
- dokázat bez srážek měnit směr

1.1.9 Rozvíjet rytmické cítění

- zařazovat jednoduché rytmické hry (např. s vytleskáváním, hrou na tělo, s Orffovými nástroji aj.)
- spojovat rytmický pohyb s rytmizovanou řečí (rozpočítadla aj.)
- zkusit měnit dynamiku v pohybu i v řeči

1.1.10 Umět navázat kontakt s druhými

- zaměřit se na překonání ostychu z pohledu do očí, z oslovení a z fyzického doteku (např. poznávání druhých po hmatu)
- zařazovat hry vyžadující vzájemnou pomoc a důvěru (např. se zavřenýma očima si vyzkoušet, jak se cítí nevidomý člověk, umět mu pomoci, naučit se převzít za něj odpovědnost, je-li to třeba)

1.1.11 Dokázat se aktivně zapojit do rozhovoru

- vyjádřit vlastní zážitek nebo názor
- být schopen naslouchat ostatním
- hledat zdvořilé formy rozhovoru

1.2 Jednoduché improvizace

1.2.1 V hromadných improvizacích prozkoumat některá specifická prostředí a přiblížit si situace, které se zde mohou odehrát

- zavádět hráče do improvizování na námět v hromadných improvizacích bez dramatického konfliktu a souvislého děje (příběhu)
- seznámit se s určitým prostředím ve skutečnosti, pak si je vybavovat v hrové situaci
- rozvíjet představivost, fabulační schopnost, znalost daného prostředí a situace nebo profese
- rámcové náměty: škola - nádraží - letiště - obchodní dům - nemocnice - zoo apod.

1.2.2 Položit základy schopnosti vcítění přes vlastní prožitek v určité situaci a roli

- představit si jak se cítí např. zvíře, rostlina nebo věc v nějaké situaci, jak asi vnímá dění kolem sebe a reaguje na ně
- vyjádřit představu pohybem, zvukem, slovy, kresbou apod.
- rámcové náměty: příběh opuštěného štěněte - příběh vánočního stromku - příběh kamínku u cesty - co viděla sněhová vločka atd.

1.2.3. Učit se základům společenského chování a sociálních dovedností

- prozkoumat v hrové situaci vybraný námět v několika variantách
- hledat správnou formu řešení na základě srovnání a výběru
- rámcové náměty: představení se - přivítání hosta - chování u stolu - telefonování
- vysvětlení cesty - návštěva u lékaře - chování v obchodech a veřejné dopravě atd.

1.2.4. Uvědomit si a řešit etické problémy, s nimiž se žáci běžně mohou setkat ve svém životě

- zkoumat v rozhovorech a rozehraných drobných situacích rozdíly mezi dobrým a špatným
- vycházet ze zážitků z dětské četby i ze skutečných událostí ve třídě
- transponovat tyto problémy z dětského světa do světa zvířat a pohádek
- rámcové náměty: drobné krádeže - provinění se a přiznání - poslušnost a neposlušnost - pravda a lež apod.

2. etapa: 3. až 5. ročník

2.1 Dramatické hry a cvičení

2.1.1 Položit základy hlubšího sebepoznání i poznání ostatních

- hledat a uvědomovat si vlastní identitu
- rozvíjet citové, přátelské a rodinné vztahy
- využívat her typu: „kdo jsem“, „vlastní a cizí chyby“, „koho bych chtěl mít ve své rodině“ apod.

2.1.2 Prohlubovat schopnost spolupráce ve skupině, schopnost vést ji i podřídit se, je-li to třeba

- dbát ve všech činnostech na pěstování vědomí prospěšnosti spolupráce a odstraňování soupeření
- pěstovat schopnost radovat se z úspěchu druhého i skupiny jako celku
- věnovat se i skupinovým technikám duševní práce (brainstorming apod.), upozorňovat na jejich výhody
- umožnit v činnostech a hrách střídání vedoucích role
- uplatňovat zajímavé nápady i méně průbojných členů skupiny

2.1.3 Umět se vědomě uvolnit

- prohloubit schopnost uvolnění celého těla i jeho jednotlivých částí
- využívat motivace i zkoušet pracovat bez ní

2.1.4 Dokázat se soustředit i za ztížených podmínek

- umět si vytvořit okruh veřejné samoty
- dokázat se soustředit i v těch hrách a činnostech, v nichž je pozornost záměrně rozptylována a odváděna jinam

2.1.5 Zcitlivovat smyslové vnímání, rozvíjet jeho komplexnost, probouzet smyslovou paměť a představivost

- propojovat smyslové zážitky
- dokázat si je co nejlépe vybavit v paměti
- pokusit se je vyjádřit např. ve zvukové etudě, kresbě, akci s imaginární rekvizitou apod.
- rozvíjet představivost v asociačních hrách

2.1.6 Zvládat prostor a zapojovat prostorovou představivost

- rozvíjet bezpečnou orientaci v prostoru (i se zavřenými očima)
- soustředit se na gesto v prostoru a prostorovou kompozici (sochy a sousoší)
- naučit se využívat pomyslný (imaginární) prostor, zvětšovat ho a zmenšovat

2.1.7 Dále rozvíjet rytmické cítění a smysl pro gradaci

- zařazovat náročnější rytmická cvičení a hry (rytmus dvoudobý a třídobý a jeho změny)
- propojovat rytmus pohybu a slova
- zkoušet promítat rytmus např. do práce s materiálem a předmětem
- hledat temporytmus světa kolem nás (charakterizace lidí, živočichů, rostlin, živel a věcí pohybem)
- zkoumat gradování akcí a jevů (narůstání intenzity pohybu a výrazu až k vrcholu)

2.1.8 Prohlubovat schopnost partnerského i skupinového kontaktu, souhry, citlivosti a důvěry

- naučit se spoléhat jeden na druhého v cvičeních na rozvoj rovnováhy a důvěry
- zaměřit se na koordinaci pohybu a vzájemnou souhru (např. zrcadla)
- upevňovat vzájemnou citlivost a důvěru v náročnějších variantách her se zavřenými očima

2.1.9 Uvědomit si a využívat možností mimoslovní komunikace

- uvědomit si možnosti a naučit se využívat "mluvy těla"
- vyjadřovat emoce gestem, výrazem obličeje, postojem apod.
- vést neverbální dialogy pomocí vzájemných dotyků, zvuků atd.

2.1.10 Ovládnout základní mluvní dovednosti

- aktivizovat těžiště těla
- připravit základy pro správné hrudně brániční dýchání
- zaměřit se na zdravé utváření hlasu (měkký hlasový začátek, resonance)
- procvičovat správnou výslovnost v artikulačních cvičeních

2.1.11 Obohacovat slovní zásobu, rozvíjet plynulost a barvitost vyjadřování a slovní komunikaci

- hrát si s písmenky a slovy
- hledat a vytvářet metafory ("co by to bylo, kdyby ...")
- vymýšlet hry s rýmy
- uvolnit mluvní proud ve volném vyprávění, v příbězích na pokračování apod.

- směřovat od jednoduchých dialogů k složitějším, užívat v nich i zástupnou řeč

2.1.12 Získat sebedůvěru a být schopen přesvědčivě vyložit své myšlenky.

- naučit se aktivně zapojovat do diskuse
- zformulovat a říci své myšlenky
- učit se hledat argumenty
- uvědomovat si, že názory jednotlivců nemusí být vždy stejné, dokázat je vyslechnout a respektovat je

2.2 Dramatické improvizace

2.2.1 Soustředěně, přirozeně a pravdivě jednat při hře v roli a simulované situaci

- navodit situaci, která:
  - a. v sobě obsahuje zárodek konfliktu,
  - b. jejíž téma je pro děti důležité jako problém k řešení,
  - c. v níž se mohou děti opřít o vlastní zkušenosti a zážitky a vybavit si, jak by ony samy jednaly ve skutečnosti
- rozehrát ji v dramatické improvizaci s možností různého řešení
- vést děti k přirozenému a zaujatému projevu bez šaškování a povrchnosti

2.2.2 Rozvíjet schopnost vcítění a pochopení prostřednictvím hry v roli a výměnou rolí

- vyzkoušet jednu a tutéž situaci z pohledu různých postav
- uvědomit si odlišný úhel jejich pohledu, motivy jejich jednání a důsledky
- rámcové náměty: rodiče a děti - sourozenci - kamarádi - učitel a žáci - prodávač a zákazník apod.

2.2.3 Seznámit se s náročnějšími způsoby společenského chování a sociálních dovedností

- zpracovat několik variant zvoleného námětu
- dojít ke správnému výsledku výběrem z několika prozkoumaných možností
- rámcové náměty: pomoc lidem na ulici - pomoc při náhlých nehodách - návštěva u pacienta v nemocnici a další „nesnadné“ návštěvy - dávání a přijímání dárek - gratulace - chování v kulturních podnicích atd.

2.2.4 Zkoumat a řešit další etické problémy.

- v hrových situacích prozkoumat problém ze všech stran
- zaujmout k němu jasné stanovisko
- čerpat jak z bájí a pověstí (příp. i dobrodružné literatury), tak i z reálného dětského života
- rámcové náměty: tolerance a nesnášenlivost - věrnost a zrada - sobectví a nezištnost - odvaha, zbabělost a strach - vliv peněz a zacházení s nimi - šikano-

2.2.5 Zvládnout jednoduchou stavbu dramatické etudy tak, aby byl čitelný význam, který v sobě nese

- soustředit se v dramatické improvizaci na jádro zkoumané situace
- dávat pozor a vyvarovat se nedůležitých odboček děje
- snažit se vystavět etudu tak, aby měla jasný začátek (v němž jsme uvedeni do problému), přehledný a logický vývoj a zřetelné zakončení (vyřešení problému)
- uvědomit si, zda byl v etudě jasně sdělen záměr
- hledat důvody, pokud se tak nestalo

2.2.6 Naučit se užívat v dramatické akci různých materiálů a předmětů

- hrát si s materiálem, hledat jeho výrazové možnosti a zkoušet ho oživit (např. „pohyb a řeč papíru“)
- objevovat možnosti proměn předmětů (hra se zástupnou rekvizitou - např. v co všechno se může proměnit míč, krabička atd.)
- využívat materiálů a předmětů v dramatické improvizaci
- vytvářet improvizované loutky a hrát si s nimi

2.3 Cesty k divadlu

2.3.1 Seznámit se se základními divadelními druhy a jejich výrazovými prostředky.

- navštívit několik typů divadelních představení
- ujasnit si rozdíly mezi činohrou, operou (operetou a muzikálem), baletem a loutkovým divadlem
- vyzkoušet si v dramatických improvizacích výrazové prostředky uvedených forem

2.3.2 Aktivně se podílet na přípravě vystoupení, pokud je škola a učitel zahrnou do svého plánu

- dbát na přiměřenost zvolené látky a na přínosnost myšlenek v ní obsažených
- vhodně zapojit všechny děti podle jejich schopností při obsazování rolí, zpracování scénáře nebo při výrobě kostýmů a scény atd.

IV. ZÁKLADNÍ METODY A ZPŮSOBY PRÁCE

Vedle množství průpravných elementárních her a cvičení (přehledně utříděny a popsány jsou např. v „Metodice dramatické výchovy“ Evy Machkové, která je dělí na:

- hry a cvičení na rozehrání, soustředění a uvolnění
- hry na rozvoj smyslového vnímání
- pohybové hry a hry s prvky pantomimy
- hry kontaktní
- hry rozvíjející mimojazykovou komunikaci a skupinové cítění
- hry na rozvíjení plynulosti řeči a slovní komunikaci)

jsou to v dramatických improvizacích z metod simulace vycházející:

- **hra v situaci** - žáci jednají sami za sebe v "uměle" navozených (simulovaných) situacích, se kterými se však skutečně mohou ve svém životě setkat a které si takto mohou předem prozkoumat a připravit se na ně, s možností děj vrátit a chybná rozhodnutí korigovat. Nevstupují do role někoho jiného („jak bych se zachoval, kdyby...“)
- **hra v roli** - žáci přebírají ve hře sociální roli někoho jiného. Využívají svých vlastních vědomostí a zkušeností, z nichž vybírají pro roli odpovídající chování. Nezabývají se jedinečností určité osoby, ale jejími postoji. Zajímá je, co je pro tu kterou sociální roli typické. Mají tak možnost vyzkoušet si v simulovaných situacích i jim zatím nedostupné role, získat do nich vhled a tím i pochopení. Důležitou úlohu zde má i tzv. **výměna rolí**, kdy žák, který nejprve v daných okolnostech jedná sám za sebe, dostává možnost vyzkoušet si i roli svého protihráče a dospět tak k hlubšímu porozumění jeho reakcím a pocitům
- **charakterizace** - už míří k divadelnímu projevu a znamená nejen převzetí cizí sociální role, ale i individuálních charakteristických rysů konkrétní osoby. Vyžaduje už značnou vyzrálou psychiku člověka a rozvinutou schopnost vcítění, proto je její aplikace vhodná až ve vyšších ročnících
- nepominutelnou součástí dramatické výchovy je i **slovní reflexe** zážitků a zkušeností z her, cvičení a improvizací, i následné **rozhovory a diskuse** ke zvolenému tématu.

Stavba hodiny: předpokládá se uplatnění činností, které zahrnou

- skupinové rozehrávací cvičení - uvedení těla i mysli do pohotovosti
- individuální soustředovací cvičení na zaměření pozornosti
- stavební činnosti, t.j. příprava pro hlavní téma
- tematické činnosti s hlubším zkoumáním námětu
- (ve vyšších ročnících) vypilované improvizace, zaměřené na technické a dramatické schopnosti
- diskuse a reflexivní činnosti, vedoucí k hodnocení a oceňování

V. UČITEL

Učitel dramatické výchovy nejen že vede své žáky k využívání takových metod práce jako je hra v situaci a hra v roli, ale sám je také aktivně používá a zapojuje se podle potřeb a svých možností do hry s žáky. Umožňuje mu to vnášet podněty do hry zevnitř, aniž by musel uplatňovat autoritu zvenčí a rušit tak přirozený tok improvizace a soustředění i spontaneitu účastníků. Může pak mluvit jako osoba reprezentující určitý postoj a ne jako učitel (např. oponent, pokušitel, ten, kdo potřebuje pomoc apod.), a tím vede k prozkoumání problému z nejrůznějších hledisek.

Aby toho byl učitel schopen, je třeba aby měl určité osobní předpoklady pro tento typ práce:

- hravost, imaginaci a tvořivost
- rozvinutou schopnost empatie
- jistou míru specificky dramatického talentu (t.j. schopnost přirozeně a pravdivě jednat v simulovaných situacích a v roli i schopnost výrazové proměnlivosti)
- ochotu přijímat nové podněty (i od žáků), hledat, zkoušet a improvizovat
- neautoritativní přístup k dětem

K tomu, aby se tyto předpoklady mohly v plné míře projevit, je pak třeba jak skutečného zaujetí pro tento typ práce, tak i určitého vzdělání v oboru (ať už formou dlouhodobých seminářů nebo některou z jiných forem studia). *

* Dramatickou výchovu mají v současné době zařazenou ve výukových programech některé pedagogické fakulty, řádné studium dramatické výchovy jako oboru je možné na divadelní fakultě AMU Praha a divadelní fakultě JAMU Brno, semináře organizuje ARTAMA Praha, ale i některé regionální instituce.

VI. ŠKOLA

Škola zařazuje dramatickou výchovu do svého učebního plánu, pokud má k dispozici učitele, kteří jsou pro ni vnitřně zapálení, jsou hluboce přesvědčeni o jejím významu a přínosu, který může mít jak pro žáky samotné, tak i pro změnu atmosféry školy, a jsou pro výuku dramatické výchovy odborně připraveni. Dramatická výchova pak může sloužit jako jeden z předmětů, které škole pomáhají profilovat se a podílejí se významnou měrou na vytváření nezaměnitelného a osobitého ducha školy.

Ideálním stavem je, když dramatickou výchovu může na prvním stupni vyučovat sám třídní učitel, je však možno uvažovat i o polo odborném vyučování, kdy dramatickou výchovu učí učitel specialista, vždy však v úzké spolupráci s třídním učitelem.

Dramatickou výchovu je možno podle podmínek školy, celkové koncepce a záměrů učitele vyučovat:

- a) v bloku s jinými předměty (vedle estetickovýchovných zejména s prvoukou a s českým jazykem), které se mohou vzájemně prolínat a doplňovat
- b) jako samostatný předmět s přesně vymezeným časem v rozvrhu

Učitel dramatické výchovy by měl mít možnost pracovat jak s třídou jako celkem, tak případně i s třídou dělenou a různými formami skupinového vyučování.

Od školy zavedení dramatické výchovy dále vyžaduje:

- vnitřní podporu a zájem
- toleranci pro větší hluk, pohyb a zdánlivý chaos
- poskytnutí vhodné místnosti, pokud možno s kobercem na zemi a dostatečně velkým prostorem pro volný pohyb (bez lavic nebo s možností odklidit lavice či změnit jejich uspořádání)
- základní vybavení (magnetofon, Orffovy nástroje, míče, šátky, apod.) a úložné prostory.

VII. KRITÉRIA HODNOCENÍ V DRAMATICKÉ VÝCHOVĚ

A. Zásady:

- Hodnocení je prováděno slovně.
- V hodnocení je třeba zachytit zejména pokroky, kterých dítě dosáhlo oproti výchozímu stavu.
- Důraz je kladen hlavně na kritéria obecná. Kritéria specifická, jejichž naplnění je dáno i vrozenou mírou nadání, slouží spíše jako kritéria doplňující.
- Děti se od začátku podílejí na svém hodnocení - v obecné škole zatím jen formou slovní reflexe činnosti, která proběhla. Učitel jim pomáhá vhodně volenými otázkami, aby si uvědomily, zda a nakolik byly ve své práci úspěšné (např. „Spolupracovali jsme společně?“ „Přispěl někdo nápadem?“ „Dokázali jsme se soustředit po celou dobu?“ atd.).

B. Obecná kritéria:

1. Zapojení, aktivita, iniciativa
2. Soustředění
3. Schopnost řídit se instrukcemi a dodržovat pravidla
4. Schopnost pracovat nezávisle a s dostatečnou sebejistotou
5. Schopnost spolupracovat s ostatními
6. Schopnost snadno mluvit s ostatními dětmi i dospělými
7. Schopnost naslouchat
8. Schopnost jasně formulovat
9. Schopnost uplatňovat a realizovat nápady (jako jedinci a členové skupin)
10. Variabilita dětských odpovědí a navrhovaných řešení
11. Sebekontrola
12. Vytrvalost, vynakládání úsilí, schopnost dokončit práci

C. Kritéria specifická pro dramatickou výchovu:

I. etapa: Ve hře i mimo hru

1. Schopnost navázat kontakt
2. Ohleduplnost k druhým (odpovědnost za partnera, který je na mě odkázaný)
3. Citlivost reakce na podněty
4. Výrazová proměnlivost

II. etapa:

1. Schopnost pravdivě jednat v navozené situaci
2. Schopnost vstoupit do role (a pravdivě v ní jednat)
3. Schopnost komunikovat opravdově s partnerem ve hře (slovně i mimoslovně)
4. Schopnost sdělnosti a výrazové proměnlivosti v mluvě
5. Schopnost sdělnosti a výrazové proměnlivosti v pohybu
6. Schopnost pracovat tvořivě s materiálem a předmětem

LITERATURA

- Machková, E.: Metodika dramatické výchovy. ARTAMA, Praha 1992
- Machková, E.: Základy dramatické výchovy. SPN, Praha 1980 a další vydání
- Machková, E.: Drama v anglické škole. ARTAMA, Praha 1991
- Budínská, H.: Hry pro šest smyslů. GAMMA Praha 1991, 1992
- Budínská, H.: Ať si už mohou naše děti ve své škole hrát. ARTAMA Praha 1992
- Delongová J., Vezměte do ruky knihu.
- Macková S., Svozilová D.: KS Brno 1988- v tisku nové vydání
- Disman, M.: Receptář dramatické výchovy. SPN Praha 1976 a další vydání
- Petržela, Z.: Hrajeme si ... I., vl.vydání. Svitavy 1991
- Petržela, Z.: Hrajeme si ... II., vl. vydání. Svitavy 1993
- Štembergová, Š.: Metodika hlasové průpravy dětí. DAMU Praha - v tisku
- Vyskočilová, E., Hermochová, S.: Cvičení z pedagogické praxe III. - Interakční hry pro školní děti, UK Praha 1991
- časopis Tvořivá dramatika, ARTAMA Praha, STD

**NÁVRH
UČEBNÍCH OSNOV PŘEDMĚTU
VÝTVARNÁ VÝCHOVA**

---

v 1. až 5. ročníku obecné školy

I. ÚVOD

Pojetí výtvarné výchovy se opírá o autentické zkušenosti dítěte a vychází z jeho potřeby aktivní komunikace. Úloha předmětu je výchova citlivého, tvořivého a moudrého člověka prostřednictvím výtvarných aktivit. Výtvarné postupy jsou podřízeny hledání sdělnosti výtvarné výpovědi, která se pro dítě stává prostředkem k objevování světa a sebe v něm.

Výtvarný vývoj je podstatnou a složitou součástí celkového psychického rozvoje dítěte školního věku. Výchova může ovlivňovat mnoho jeho rozmanitých stránek, kterým by měl učitel věnovat dostatečnou pozornost. Mezi nimi se rýsují priority, jejichž charakter kvalitativně působí na celý vývojový proces. Jde zejména o následující výchově vzdělávací priority:

1. utváření uvolněného a přátelského ovzduší
2. všestranné prohlubování senzibility
3. budování subjektivních vztahů ke světu
4. rozvíjení výtvarného myšlení
5. probouzení kreativity
6. příprava na skupinovou spolupráci
7. poznání výrazových prostředků výtvarného jazyka
8. seznamování s výtvarnými materiály, nástroji a technikami

ad 1. První podmínkou pro nové pojetí výuky je **uvolněný kontakt s žáky**, vytvářející příznivé a klidné prostředí pro komunikaci. Děti potřebují klid, neobávat se známky, vidět v učiteli spíše partnera než autoritu. Takový důvěrný vztah se vyvíjí jako individuální souzvuk mezi učitelem a žákem. Pokud učitel žáka respektuje a váží si jeho myšlenkové svébytnosti, pak ho neovlivňuje vlastním výtvarným názorem, ale jen z povzdálí ho podporuje na jeho cestě. Svým postojem vychovává **tolerantní a ohleduplné postoje** všech vůči všem. Chrání dítě před nevhodnými poznámkami, posměchem a tvrdou kritikou. Vytváří prostředí, kde žák nachází přátelské porozumění nebo uvážlivou diskusi. Jen za těchto podmínek může bez zábran výtvarně vyprávět o sobě a svých vztazích ke světu.

ad 2. Každý z nás je spoután stereotypy, které pocházejí z vnějšího světa nebo které si sami v sobě vytváříme. Narušení těchto stereotypů vyvolává změny v nazírání a hodnocení. Pocity, kterými nás oslovuje tvář skutečnosti skrytá za povrchním vnímáním, jsou naléhavé a vzbuzující aktivní zájem. **Stimulace objektivního pohledu na svět** by proto měla prostupovat celým vývojem dítěte.

Výtvarný projev senzibilitu potřebuje jako jeden ze spouštěcích mechanismů tvorby a sám zpětně senzibilitu rozvíjí. Je nutné, aby rozvíjení senzibility předcházelo výtvarnému projevu. Inspirativní podněty učí dítě citlivěji vnímat, všímat si motivačních podtextů, vycítit vnitřní sílu světa okolo něho. To si uvědomuje víceznačnost věcí, proměňuje je, dává jim nový význam či vytváří kolem nich příběhy a hlouběji chápe vztahy věcí, jevů a prostředí.

ad 3. Rozvíjení individuálních vztahů ke světu směřuje k vytváření postojů. Od malička se dítě učí nutným i zbytečným konvencím - co je správné a špatné, dobré a zlé, jak se

co dělá. Málokdo se ho ptá na jeho názor. Výtvarná výchova se však téměř každým úkolem táže, jak se v tomto světě cítí, jaké vztahy navazuje, jaké příběhy prožívá. Čím je silnější pocit autentičnosti, tím silnější a původnější jsou dětské výtvary. **Vytváření vztahu ke světu** je podmíněno schopností vnímat i jemně podněty a reagovat na ně. Celý proces je tak závislý především na subjektivních faktorech - na osobnosti dítěte, jeho povahových vlastnostech, obecném rozhledu a schopnosti citově se angažovat.

Vyjádření individuálních vztahů ke světu je závislé i na objektivních faktorech. Situace se mění podle toho, jaká grafická schémata dítě ovládá, jak dovede spojit výtvarné prostředky s myšlenkou, jak ovlivňují rysy výtvarně projevového typu volbu výrazových prostředků. Výchova tedy směřuje k rozvoji jedinečných postojů a k sdělnosti výtvarných a výrazových prostředků, nikoli k napodobování vzorů nebo k přizpůsobení se výtvarnému názoru učitele.

Úd 4. Výtvarné myšlení znamená specifický způsob zacházení s fakty, s intuitivně podloženým hodnocením skutečnosti a jejích projevů, s dialogickým přístupem ke každému jednotlivému problému. V tomto pojetí prostupuje výtvarné myšlení téměř všemi výchovně vzdělávacími prioritami, ovlivňuje jejich podobu i způsob uplatnění.

Zatím co se senzibilita odvíjí na poli vnímání, pozorování, prožívání a promítání sebe sama do výtvarného projevu, pak výtvarné myšlení vychází z pokusů, jejich srovnání a rozlišování, z úvah, které tyto pokusy dále rozvíjejí, z myšlenek směřujících k pochopení významů a obsahů. V práci s dětmi vyrůstá z dialogu, který vede dítě samo se sebou, z dialogu mezi dětmi a z dialogu dítěte s učitelem. Tak se vynořuje rozdílné vidění jediného problému, které je základem tvořivého pojmání světa.

Výtvarné výchově vyhovuje kolektivní způsob výuky, která spojuje práci ve skupině s individuálním vedením žáka. Výtvarné myšlení stimuluje komunikace mezi dětmi, srovnání různých výtvarných názorů i obecných postojů. Z těch vyrůstají otázky a vyvíjejí se k cílevědomému hledání odpovědí.

Úd 5. Probuzení tvořivosti je součástí každé výtvarné činnosti. Sklon k hledačství a k pokusnictví je obecnou vlastností dětské psychiky, kde znamená velice důležitou valitu. Tvořivost jako taková se výtvarnými činnostmi rozvíjí a zpětně ovlivňuje všechny postoje člověka. Tvořivý člověk je člověk samostatný, plný aktivity a nápadů. Nesnaží se někomu připodobnit, ani ho pasivně následovat. Za každých okolností se snaží nalézt vlastní cestu. Je tedy vnitřně svobodný. Proto je třeba vidět v rozvíjení individuální tvořivosti jeden z nejpotřebnějších výtvarně výchovných cílů.

Úd 6. Skupinový výtvarný projev vyžaduje schopnost spojit se s druhými. Potřeba vyvíjet osobní kázeň, tolerantní uvedení vlastního názoru do souladu s názory druhých, citlivé reagování na výtvarný projev ostatních a osobní odpovědnost není jen otázkou výtvarné specifiky. Jde o vlastnosti, které jsou společensky žádoucí a potřebné.

Pěstování schopnosti přizpůsobovat se vyžaduje kolektivní úlohy - práci na velkých formátech, tvorbu objektů a prostředí, účast na výtvarných akcích. Takové úkoly dítě může zvládnout jednotlivec. V obecné škole je nejcennějším přínosem kolektivních úloh těsný **kontakt s plochami barev, textur, tvarů a linií**. Děti mezi ně fyzicky vstupují a intenzivně pociťují jejich souzvuk. Do námětu pak vnášejí zajímavé pohledy a detaily, které obohacují jeho obsah. Tyto zážitky nemohou nahradit práce na malých či větších formátech, běžných ve školní praxi.

Úd 7. Souběžně s ostatními činnostmi rozvíjíme **poznávání výrazových prostředků výtvarného jazyka**. Děti se učí uvědoměle vést linku, promyšleně míchat barvy, hledají bar, jeho umístění do formátu. Bezděky si všimají základních kompozičních otázek

a individuálně na ně reagují. Uvědomují si například jen odlišnosti a vzájemný vztah dvou tvarů, potřebu zvýraznit podstatné, význam rozvržení či způsoby vyvážení. Vzniku poznání napomáhá především srovnání různých mínění mezi dětmi, které vedou k obohacení názorů a pojetí každého jednotlivce.

Smyslem výuky však není jen otázky klást, ale přivést žáky k tomu, aby si je kladli sami. Proto zařazujeme i úlohy, které namísto racionální analýzy vyžadují **vyjádření představ a emocionálně zabarvených pocitů**. Děti se v nich pokoušejí využít známých prostředků a současně hledají paralely obtížně vyslovitelných pocitů - pocitu větru, rychlosti, smutku či ostrosti. Zkoumání výrazových prostředků se pak dostává do jiné roviny - rozvíjí oslovující a sdělnou komunikaci, a nikoliv jen kompoziční zkušenost.

ad 8. Seznamování s řečí materiálu a technik je tvořivě provázáno s **celým výtvarným projevem dítěte** i s námětem jeho práce. Jazyk výtvarných technik rozvíjíme hravými aktivitami, které mohou děti přivést k individuálnímu využívání nástrojů a materiálů, k jejich kombinování, k vyhledávání netradičních prostředků. Záleží tedy na kladení otázek a hledání odpovědí - co se stane, když přidám nebo posunu, překryji barvou, dokreslím či podtrhnu.

Jinou polohou seznamování s řečí materiálů a technik představuje soustavná výchova k pozornému vnímání jejich sdělných hodnot, jejich výrazu. Snažíme se, aby se **vztah dítěte k vyjadřovacím prostředkům** nevyvíjel jako výcvik v zacházení s nástroji a materiály, ale aby směřoval k uspokojení potřeby seberealizace. Je třeba, aby přístup k jednotlivým technikám individuálně odrážel i manuální dispozice žáků.

Učivo výtvarné výchovy je řazeno do několika bloků, které se vzájemně poněkud prostupují a jejichž obsah postupně graduje. Ročníky pak znamenají jakési etapy na této cestě, které spíše než povinnou náplň výuky znamenají body na linii vývojového procesu.

Látka výtvarné výchovy je dětem zprostředkována námětem, který odráží celý vztah dítěte ke světu - vztah obrazný, věcný, fantazijní a imaginativní. K hlavním námětovým okruhům se v jednotlivých ročnících vracíme, ale předkládáme je dětem v náročnějších souvislostech a vztahových relacích. Výsledky pak nehodnotíme z hlediska jakýchkoli standardů, ale podle možností a dispozic každého dítěte.

Tuto gradaci není třeba dodržet. Předložené otázky spojené čitelnou koncepcí lze rozpracovat více způsoby, obsah učiva přenést o rok níž nebo se k němu i opakovaně vracet. Lze se i některých oblastí jen dotknout a rozvíjet jiné, které učitelé poskytují svobodnější půdu pro výchovnou orientaci. Tento nelineární charakter učiva a procesu jeho poznání je svébytnou vlastností výtvarné výchovy.

Na učivo výtvarné výchovy se můžeme dívat ze tří klíčových hledisek - z hlediska věcného obsahu, výtvarného myšlení a prožívání výtvarných postupů, technik a materiálů.

a) Věcný obsah výtvarných činností - námět

Prvek, který dává výtvarné výchově v obecné škole jednotící rámec, je námět. Téměř všechny námětové okruhy výtvarné výchovy obsahují základní vztahy k životu, prostředí a lidem, a proto souvisejí s učebními osnovami prvouky. Obsahují i řadu prvků přírodovědy, jsou v dílčích vazbách k vlastivědě a k ostatním výchovným předmětům. Úzkou příbuznost lze vyčíst s předmětem sociálněkomunikativní výchovy. Je možno také objevit dílčí dotyky s českým jazykem z pohledu jak výcviku potřebných do-

vedností pro psaní, tak vytváření asociací a krátkých textů. Jisté návaznosti s geometrií vyplývají i z uplatnění výtvarných etud.

Výtvarná výchova zde nestojí v pozadí. Umožňuje významný hodnotový posun vyučovací látky, neboť zprostředkovává hlubší a spontánnější úvahu, napomáhá utváření stanovisek, prožívání výtvarného procesu a tedy i látky samé. Uvedené předměty se stávají pro výtvarnou výchovu určitou motivací, výtvarně výchovný proces zpětně ovlivňuje zvládnutí učiva a vytváření individuálních a tvořivě aktivních postojů. Probrané učivo získává obohacující dimenzi, která vzniká spojením informací a jejich citové odezvy. Výtvarný projev se tak dostává do role účinného prostředku pro utváření osobnosti žáka.

Spojitosť úkolů výtvarné výchovy a prvouky, přírodovědy a vlastivědy netkví v pouhém ilustrování probírané látky, ale i v souběžném poznávání světa pomocí výtvarné výchovy. Znamená to, že se žáci dotýkají otázek v mnohem prostší, elementárnější podobě a poznávají jejich obsah intuicí, vcítěním, prožitkem, výčtem rysů či volným přepisem ilustrací. Tento přístup žáky dovádí k vytváření osobních vztahů, zkušeností a z nich plynoucích postojů k látce, k prohloubení zájmu a k aktivnímu způsobu nazírání.

Záleží na učiteli, do jaké míry je schopen dívat se na svět okouzlenýma očima, které všednost nevnímají jako všednost, ale jako dobrodružství. Pasivní vidění světa mohou pomoci prolomit například **netradiční motivace**, drobné **významové posuny**, které obecné či obyčejné posunou do polohy soustředěného a emocionálně podbarveného zájmu. Jindy lze z širšího tématu **vyjmout jen detail nebo úsek děje** a povýšit ho na ústřední motiv, různé **detailní pohledy srovnávat**, známou věc **ozvláštnit** nebo ji **proměnit** na něco zcela jiného, **hledat vnitřní vazby a asociace**.

b) Způsoby výtvarného uvažování a prožívání

Podoba výtvarného vidění a prožívání a vyjadřování světa organicky vyrůstá ze spontánního projevu dětství. Není-li směřována k systematickému přibližování se životu se všemi jeho projevy a k tvořivému uchopení těchto projevů, dochází kolem desátého roku dítěte k tzv. dětské krizi dětského výtvarného projevu a ke stagnaci jeho vývoje. Pokud se dítě nezabývá jen vnějškovými projevy světa, pak vývoj postupuje podstatně plynuleji. Základem vývojového procesu je hledání **mostu mezi dětstvím a adolescencí**.

Pro vytváření tohoto mostu jsou podstatné stále se proměňující a stimulující způsoby výtvarného prožívání a myšlení.

Výtvarné myšlení a prožívání jsou nejvýznamnějšími stránkami dětského výtvarného projevu. Je pro ně třeba zájmu, vstřícnosti a soustředění žáka i učitele. Dítě tvoří a vnímá samo sebe, intuitivně reaguje na vnější podněty i na podněty vlastního nitra. Práce se postupně vyvíjí a proměňuje, objevuje se výtvarné myšlení. A protože výtvarná práce vzniká pomalu, dítě má možnost věnovat se samo sobě. Chvillemi si spíš hraje, chvillemi víc pracuje. Přemýšlí, napadají ho výtvarné možnosti řešení i obsahové souvislosti, domýšlí si situace a posuzuje je. Uvědomuje si vjemy i vlastní postoje, vyjadřuje se výtvarně i jinak - prožívá námět jako část svého světa.

Metody mostu se v praxi projevují v několika oblastech výtvarné výchovy. Jde o vyjádření námětu, v němž vzniká **prostor pro výtvarnou výpověď**, pro **spojení tvořivých poznávacích či prožitkových procesů se studijními úlohami**, pro **rozvíjení výtvarného myšlení** v poloze her a výtvarných etud nebo **pro práci s uměleckým dílem**.

Objevují se pak postupy, které uvádějí do souladu výtvarné činnosti s měnícím se myšlením žáků, s jejich zvědavostí, snahou po netradičním vyjadřování názorů a potřebě sebevyjádření. Spojí-li se promyšlené metody mostu s cílevědomou výchovou k výtvarnému myšlení a se snahou dovést děti až k prožitku, budou se výtvarně plynule vyvíjet až do období dospívání. Vytvoří si vlastní výtvarný jazyk, který podpoří jejich schopnosti poznávat, promýšlet, prožívat a vyslovovat se.

c) Schopnost záměrně využívat výtvarné postupy, techniky a materiály

Během let žák aktivně poznává základní výtvarné postupy a učí se je využívat pro různé výtvarné činnosti. Začíná odlišovat potřeby kreslířského, malířského a plastického projevu, někdy i projevu grafického. Při citlivém vedení učitele poznává, jak s novými poznatky zacházet a jak postupně odkrývat další stránky jejich výtvarné sdělnosti. Aby zvládnutí výtvarných forem a vyjadřovacích prostředků dítěti opravdu pomohly, nesledujeme tolik narůstající zručnost, ale především utváření vztahu k jejich výrazovým hodnotám.

Kresba, s kterou již má dítě z domova jistou zkušenost, umožňuje od začátku pohotový projev dítěte. V prvních letech výrazně převažuje **kresba z představ**, později ji doplňuje **seznamování se skutečností**. Výtvarná experimentace má vztah k nenásilnému poznávání řeči nástrojů a materiálů. **Malba** je postavena na intuitivním barevném vyjádření emocí, vztahů, prožitků a skutečností dětského světa. Její výtvarné polohy odpovídají členění kresby. **Modelování** je spojeno s taktilními a haptickými zážitky, s chutí dotýkat se, zabořit ruce do hlíny nebo hníst papír, dát skutečnosti a pocitu tvar. **Modelování, tvarování a konstruování** poskytuje dětem možnost vyjadřovat se zcela odlišně než v dvojrozměrném projevu. Zařazení klasických **grafických technik** lze pominout tam, kde k nim učitel nemá výtvarný vztah a chybí mu osobní zkušenosti s grafickými technikami. Chápe-li výtvarnou výchovu v poloze výtvarné výpovědi a tvořivého poznávání světa, pak lze v obecné škole vystačit s užším výběrem technik. Prostor pro grafiku poskytuje škola s rozšířenou výtvarnou výchovou nebo zájmové kroužky, kde se lze této náročné oblasti lépe věnovat.

Základních požadavků na dovednosti v kresbě, malbě a modelování je málo. Zdálo by se, že jde o podceňování dětských schopností, ale není tomu tak. Aby dítě poznalo třebaš výtvarnou hodnotu linie nebo zvládlo kresbou plochu formátu, vyžaduje to mnoho hodin, zkušeností a intuitivní citlivosti. Současně se dítě setkává s řadou dalších výtvarných problémů, které je nuceno řešit také. Vytváří si tak další poznatky, které nejsou specifikovány jako nezbytné, i když v dané chvíli skutečně nezbytné jsou. A tak se postupně vynořuje postupně širší rozsah dovedností, který přijímá další výtvarný vývoj dítěte a odráží způsob jeho myšlení i míru ryze individuálních výtvarných schopností.

Každá koncepce výtvarné výchovy zůstane bez života, neprojeví-li se v ní **osobnost pedagoga**, jeho všeobecný rozhled, odborné znalosti a výtvarné směřování. Dobrý učitel objevuje ve výuce zdroj zajímavých prožitků, uvažuje o svém působení, aktivně a tvořivě naplňuje učební osnovy. Originalita jeho přístupů a schopnost přenést vyznění úloh do výchovné roviny bez mentorování a násilného hledání souvislosti je základem schopnosti výtvarně vychovávat. Takové pojetí pedagogické práce je posláním a vážným přístup k ní je věcí občanské odpovědnosti učitele.

Zde je třeba zdůraznit kreativní základ výuky výtvarné výchovy. Pedagog nepřijímá pasivně hotový systém. Měl by přijmout jen jeho hlavní principy a přizpůsobit je vlastnímu způsobu myšlení, výtvarným a komunikačním schopnostem, vlastním výtvarným a námětovým preferencím a zkušenostem, získaným praxí. A musí si umět hrát. Upřímně žasnout nad vším, čeho se dotýká a co ho obklopuje. Bude-li mít v sobě touhu po objevování, budou tvořiví i jeho žáci. Dostanou tak do života velký dar - schopnost tvořivě přistupovat ke každému problému, s kterým se v životě setkají.

II. OBSAH UČIVA VÝTVARNÉ VÝCHOVY V 1. AŽ 5. ROČNÍKU

1. ročník

CHARAKTERISTIKA ROČNÍKU

Školní práce a její rytmus je pro dítě zcela nový. Z předškolního období si však přináší bezpečný prostředek porozumění novému světu - verbální i neverbální komunikaci. Neverbální řeč, kterou je dětský výtvarný projev, si každý vytváří od útlého dětství podobně jako slovní vyjadřování. Znamená pro dítě jistotu, o kterou se může opřít. Spojení tohoto jazyka a námětových okruhů používáme při adaptaci na nové prostředí.

Základem výuky je volný výtvarný přepis dětského světa a jeho vztahových hodnot. Žák spontánně kreslí a maluje, používá a zdokonaluje již výtvarná grafická schémata a pro předměty, přírodu a životní prostředí si hledá nové způsoby vyjádření spojené s novým způsobem poznávání.

Výuku doplňují výtvarné hry, během nichž se děti učí nejrůznějšími způsoby a na základě vlastních pokusů zacházet s vyjadřovacími prostředky. Experimentace a srovnávání jejich výsledků vede k hledání výrazových prostředků jednotlivých materiálů a technik. Výtvarné hry mohou mít různý časový rozvrh - lze je připravit na celé dvě vyučovací hodiny jako samostatný úkol nebo jen na deset minut jako součást motivace výuky, na kterou naváže další úloha. Hra s vyjadřovacími prostředky může vyústit i do her s dekorativním charakterem.

Celou výukou prolíná práce s uměleckým dílem, jehož ukázky vybírá učitel v souladu s tematickými celky. Pro potřebu konfrontací a motivací vybírá příklady z celého rozsahu výtvarného umění minulosti a přítomnosti, opírá se i o tvorbu ilustrační. Základní podmínkou pro výběr ukázek je požadavek srozumitelnosti.

OSNOVA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

1.1 Cesty k výtvarné výchově

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- výtvarné prožívání světa jako sled jedinečných a neopakovatelných zážitků
- rozvíjení dětské senzibility
- výtvarné projevování ve světě barev a tvarů, rozvoj barevné škály, užití nadsázky
- zpřesňování grafických způsobů znázornění při práci z představy i z názorů
- zaznamenávání dějových souvislostí

Přehled tematických okruhů:

- a) objevování světa přírody v jednotlivých i v širších souvislostech
  - pozorování přírody, tj. podoby a vlastnosti zvířat a rostlin
  - chápání přírody ve smyslu prostředí života, tj. krajina jako prostředí pro rostliny, zvířata a lidi
  - vztah k přírodě, tj. citové vazby k oblíbeným zvířatům a k rostlinám, estetické oceňování krásy přírody, prožívání sounáležitosti s přírodou
  - příroda a běh času, tj. roční období, počasí, denní doba

Okruhy příkladového materiálu: 6, 7, 9, 20, 21

b) poznávání a prožívání světa dítěte

- pociťování domova jako životní jistoty, tj. citové vazby mezi členy rodiny, dítě v domácím prostředí, domácí práce, hry
- poznávání školy coby nového životního prostředí, tj. třída, škola a spolužáci, cesta do školy
- styk se světem mimo školu, tj. ulice, sport, hry, výlety, hřiště, přátelé

Okruhy příkladového materiálu: 1, 2, 5, 11, 14

c) svět, který děti pozorují a kterému naslouchají

- setkávání s prostými životními zkušenostmi, tj. u lékaře, na poště, na nádraží, v obchodě, v dopravních prostředcích
- poslouchání a vyprávění, tj. pohádky, písničky, říkadla, zážitky
- významná sváteční setkávání, tj. rodinné oslavy, vánoce, velikonoce

Okruhy příkladového materiálu: 12, 1, 18

1.2 Výtvarné hry

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- poznávání vlastností vyjadřovacích prostředků
- získávání základních zkušeností při používání materiálů a nástrojů
- využití výtvarného rytmu při dekorativním vyznění úloh
- lineární hry jako průprava pro zvládnutí linky
- objevování světa přírody jako druhý pól výtvarné experimentace

Přehled tematických okruhů:

- a) poznávání výtvarných materiálů a nástrojů, tj. hra s tekoucí barvou, hra se stopou materiálu a nástroje, hra s papírem a se sochařskou hlinou, hry s linkou

Okruhy příkladového materiálu: 13, 15, 19

- b) sbírání zajímavých přírodnin, zaznamenávání jejich povrchů, pozorování počasí, uvědomělé vnímání pocitů uprostřed přírody

Okruhy příkladového materiálu: 4, 10, 6, 3

2. ročník

CHARAKTERISTIKA ROČNÍKU

Během prvního ročníku školní docházky se dítě výrazně mění. Na počátku druhého roku je podstatně samostatnější a odvážnější, lépe komunikuje, pozoruje, pamatuje si. Proto je možné vkládat do výuky i nové výtvarné činnosti, které nenavazují na tradiční témata dětství. Dětský výtvarný projev se tak obohacuje o nový pohled na okolní svět, rozšiřuje obzory dítěte a prohlubuje jeho vnímání.

Podtextem mnohých výtvarných činností je pozorování i jiných, než jen ryze vnějškových znaků. Proměna přístupu od popisného k prožitkovému trvá několik let, a proto mu začínáme klást základy co nejdříve. Schopnosti zraku dostávají jiné dimenze, pozoruje-li dítě skutečnost všemi smysly - dotýkáním, posloucháním, čichem,

hmatem, či celou pokožkou. Řada vlastností okolního světa, které jindy zůstávají bez povšimnutí, se tak dostává do středu pozornosti.

Do výuky vstupuje jako samostatný útvar setkávání se skutečností, navazuje na pozorování a přímé prožívání, které pak umožňuje osobitý a výrazově bohatý výtvarný přepis. Mnohé činnosti v okruhu zabývajícím se výtvarnou výpovědí navazují na setkávání se skutečností nebo je motivují, vypovídání o světě a setkávání se skutečností jsou vzájemně úzce provázané.

Výtvarné hry dále rozšiřují rejstřík učební látky - poznávání výtvarných materiálů a technik se obohacuje o kombinování různých postupů, objevuje se přepis smyslových prožitků i poznávání výrazových vlastností barev. Výtvarné hry se tak dostávají do komunikativní roviny, v níž individuálním způsobem oslovuje žák vnímatele. Souběžně lze her s linkou a barvou využít pro pěstování dekorativního cítění dítěte.

Práce s uměleckým dílem zůstává součástí celé výuky a nevyděluje se do vlastního okruhu úloh. Podobně jako v 1. ročníku navazuje výběrem ukázek na tematické celky a předkládá dětem jejich umělecké vyjádření v různých souvislostech. Obrací rovněž pozornost na ilustrační tvorbu jako na okruh výtvarného umění, s kterým se děti denně setkávají.

OSNOVA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

2.1 Cesty k výtvarné výpovědi

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- pokusy o vyjadřování vztahů dítěte ke světu, který ho obklopuje
- hledání výtvarného prožitku na základě hlubší psychologické motivace
- odkrývání individuálních vztahů k výrazové řeči barev a proporcí
- pozorování všedních i zvláštních podob světa, přírody a věcí
- obohacení formy dětského výtvarného projevu a nové způsoby vyjadřování
- přepis děje v některé jeho významné fázi jako vyjádření fází příběhu

Přehled tematických okruhů:

a) objevování světa přírody

- bohatství a rozmanitost rostlinstva, tj. pozorování tvarů, stavby, barevnosti a dalších vlastností přírodnin - listy, květy, plody, vůně a barvy
- živočichové, jejich vlastnosti a podoby, tj. sledování shodnosti a rozdílnosti podob, stavby těla a jeho pokrývky, barevnosti srsti, peří, krovek atd., životní zvyky zvířat
- tvář krajiny v různých souvislostech, tj. barevnost krajiny tváří v tvář počasí, proměny krajinných prvků v různých ročních dobách, krajinné typy, které může žák znát z vlastní zkušenosti
- životní prostředí, tj. pozorování souvislosti uvnitř malých ekosystémů, prostředí v souladu s potřebami života, prostředí škodlivé životu

Okruhy příkladového materiálu: 6, 7, 20, 21, 10, 9, 4, 3

b) setkávání s druhými lidmi

- vztahy uvnitř rodiny, tj. přátelství a tolerance, vciťování do druhého, soucítění, potřeba pomáhat si navzájem, vyjádření vlastních pocitů vůči členům rodiny, dramatické příhody, prožívání svátečních dnů

- vnímání lidí mimo rodinu, tj. rozdílné vztahy k lidem známým i neznámým, vztahy ve společenstvích, které dítě obklopují, rozdílné vnímání dětí navzájem
- podoby a situace světa v nejbližším okolí dítěte, tj. sdělování prožitků z průběhu dne, zobrazení vyprávění a příběhů, ilustrace pohádek a písniček

Okruhy příkladového materiálu: 1, 2, 5, 14, 12, 11, 16, 18

2.2. Setkávání se skutečností

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- pozorování všední tváře okolního světa ponechání výtvarného přepisu skutečnosti na fantazii a představě dítěte
- sledování stavebných zákonitostí ve světě přírody
- pohled na přírodniny a věci jako na srozumitelné tvary s detaily, barvami či povrchy
- hledání výrazu při přepisu věcí a přírodnin

Přehled tematických okruhů:

- a) vycházky a pozorování, tj. charakteristické okolí školy, dlažby a zdi, příroda jako je tráva, stromy, kaluže či ptáci
- b) sbírání přírodnin a věcí, tj. vytvoření souborů krásných nebo zajímavých kamenů, sbírka věcí, které denně používáme, otisky a frotáže materiálů
- c) výtvarné aktivity, tj. následný výtvarný přepis nebo záznam pozorování, přepis předmětů, které dítěti patří nebo ke kterým má vztah, hračky

Okruhy příkladového materiálu: 4, 3, 10, 7, 12, 17

2.3. Výtvarné hry

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- výtvarná experimentace jako zdroj výtvarného poznávání a tvořivého užívání poznatků
- rozvíjení zkušeností při používání materiálů a nástrojů
- rozlišení výrazového a dekorativního použití barev
- poznávání variabilních tvarů písmen
- citlivé vnímání světa přírody jako smyslových vjemů a jejich výtvarný přepis navazující na hry s barvou

Přehled tematických okruhů:

- a) poznávání výtvarných materiálů, tj. porovnání a spojení příbuzných materiálů, porovnání a spojení odlišných materiálů, např. plošné a plastické techniky, seznámení s písmeny

Okruhy příkladového materiálu: 15, 13

- b) vnímání smyslových vjemů a jejich záznam, tj. přepis zvuků, šíření vůní, koulení kamínků, přepis pocitů z dotýkání, chuti na vánoční pečivo

Okruhy příkladového materiálu: 4, 5

CHARAKTERISTIKA ROČNÍKU

Náplň učebních osnov vyjadřuje dozrívání dvou předchozích ročníků a současně připravuje prostor pro výuku ve čtvrtém a pátém ročníku. Na jedné straně se uplatňují ještě v plné síle dětský způsob vidění a vyjadřování světa, na straně druhé přestupují výukou i jiné způsoby vyjadřování. Dítě analyzuje námět, učí se hledat jeho zjevný i skrytý obsah či význam, zaznamenává děj, dotýká se nových otázek, výtvarný projev doplňuje slovem či psaným textem. Objevuje krásu tvaru, barev a linií, všímá si siluety a detailů. Učí se nejen pozorovat a popisovat, ale všímá si i výrazové charakteristiky jevů, sleduje vlastní pocity, přemýšlí.

Okruh námětů se v oblasti výtvarné výpovědi příliš nemění - svět přírody, člověka a věcí je poměrně stabilní. V čem je skrytá dynamika, to je úvaha, způsob pohledu na svět, hledání souvislostí. Proto se námětové okruhy opakují, ale v některých úlohách se obohacuje jejich obsah i způsob výtvarného uchopení. Tak ubývá klasických dětských výtvarných projevů, aby je doplnily jiné přístupy k látce.

Setkávání se skutečností se soustřeďuje nejen na pozorování, ale i na vytváření systematických sbírek předmětů a přírodnin, na jejich parafrázování nebo na spojování s vynořujícími se asociacemi. Vlastnosti věcí, jejich siluety a povrchy, se učí žáci výtvarně přepsat, současně se však pokoušejí intuitivně vyjadřovat i pocity, které v nich vyvolávají.

Výtvarné hry a etudy opouštějí pouhou experimentaci s vyjadřovacími prostředky. V jejich výsledcích žáci oceňují výtvarné nahodilosti a pokoušejí se je využívat. Spíše však záměrně hledají základní vlastnosti obrazotvorných prvků - linií, barev a tvarů. Rozvoji vnímavosti a vcítování pak napomáhá přepis pocitů a vjemů, které dítě samostatně objevuje nebo s kterými ho učitel přivádí do styku.

Práce s uměleckým dílem se rozšiřuje i na jiné než výtvarné oblasti. Žáci se učí pozorně vnímat předložené ukázky a pokoušejí se výtvarně vyslovit své pocity z reprodukováného díla. Nad obrazy, grafikami či sochami se seznamují s jejich obsahem a stavbou a hledají si k nim individuální cestu. Výtvarné reprodukce nebo sama umělecká díla se mohou stát i motivem aktivní činnosti dítěte - svobodného výtvarného přepisu.

OSNOVA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

3.1. Cesty k výtvarné výpovědi

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- vyjádření pohledu na svět v jednotlivostech i v širších souvislostech
- srovnávání představ a skutečné podoby uložené v paměti
- samostatné hledání charakteristických rysů vyjadřujících pomocí nadsázky výraz
- uplatňování různých přístupů k látce, např. senzibilního, emocionálního, analytického či srovnávacího
- poznávání potřeb výrazu a odpovídající užití vyjadřovacích prostředků - technik, nástrojů a materiálů
- zaznamenávání průběhu děje - seriál, triptych, průběžná vytváření

Přehled tematických okruhů:

a) svět přírody

- podoby rostlin, tj. souvislost této podoby s prostředím, život rostliny od rašení po odumírání, citový vztah k přírodě
- živočichové a jejich prostředí, tj. stavba těla, pohyb, způsob života, souvislost s prostředím, mimikry, pěstování vztahu ke světu zvířat
- krajina a člověk, tj. stopy lidské činnosti, stopy lidské přítomnosti, městská krajina, nálada krajiny a počasí
- životní prostředí, tj. zdroje života, např. slunce, voda, vzduch, země

Okruhy příkladového materiálu: 6, 7, 8, 9, 10, 16, 17, 20, 21, 22

b) svět člověka

- příběhy všedního dne, tj. běžné zážitky, slavnosti, vyprávění a četba v osobitém výtvarném podání
- bytostné kořeny ve světě přírody, tj. pozorování a přemýšlení, svědectví o přírodních dějích, vztah k živlům, zvířatům a rostlinám, výtvarná akce vedoucí k vcítění
- vztahy mezi lidmi, tj. vyjádření vztahů k různým lidem v okolí dítěte, dialogy, vyjádření strachu, radosti, hněvu, vzteku nebo lhostejnosti

Okruhy příkladového materiálu: 14, 1, 2, 6, 7, 5, 3, 23

3.2. Setkávání se skutečností

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- rozvíjení individuálních vztahů ke světu, který děti obklopuje
- vyjádření světa věcí, jejich měřítka a funkce
- promyšlený výběr přírodnin a pozorování jejich skrytých vlastností
- zkoumání řeči vyjadřovacích prostředků při zobrazení věcí a přírodnin
- hledání výrazu při výtvarném přepisu věcí a přírodnin
- objevování významu reality, sbírání nálezů, intuitivní vyslovení formálních či obsahových asociací

Přehled tematických okruhů:

- a) individuální vztah k realitě, tj. volba námětů, pokusy se zachycením manipulace s předmětem, záznamy užití předmětu, vymyšlení asociací
- b) zachycení podoby předmětů denního života a přírodnin, tj. soustředění na vlastnosti věcí, např. kulatost, úhlovost, symetrie, možnosti pohybu, dutost atd.
- c) sledování souvislosti výrazu a užití vyjadřovacích prostředků, tj. porovnat dva i více kreslířských prostředků na jedné kresbě, namalovat jeden předmět více způsoby

Okruhy příkladového materiálu: 10, 4, 15, 17, 2, 12

3.3. Výtvarné hry a etudy

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- hra s náhodou, její ocenění a výtvarné uplatnění
- vytváření variant při řešení drobných úloh

- zkoumání základních formotvorných prvků, tj. linie, tvaru a barvy
- hra s písmeny
- volný výtvarný přepis pocitů pramenících z okolního světa nebo z vnitřního světa dítěte

Přehled tematických okruhů:

a) výtvarné ocenění náhody, tj. vazba na hru s vyjadřovacími prostředky estetických kvalit, objev rozpouštění, destrukce, deformace, barevných či lineárních shluků atd., jejich další výtvarné rozvedení

b) uvědomělé setkávání s formotvornými prvky, tj. vlastnosti a průběh linií, základní barevné vztahy, hra s tvary a jejich uspořádáním z hlediska kompozice nebo dekoru

Okruhy příkladového materiálu: 13, 15, 19

c) rozvoj vnímavosti, tj. přepis vjemů a pocitů, tj. dětských reakcí na okolní svět - vnímání tepla a chladu, vlhka, tíhy, zvuků, vání větru atd.

Okruhy příkladového materiálu: 4, 9

3.4. Práce s uměleckým dílem

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- cílené sledování ilustrační tvorby v dětské literatuře
- výběr reprodukcí a jiných ukázek pro hlubší pochopení námětových okruhů nebo výtvarných zákonitostí
- seznámení s několika významnými díly výtvarného umění
- pokus o výtvarný přepis vlastních pocitů dítěte z uměleckého díla
- výtvarné parafráze uměleckých děl a dalších podnětů z oblastí umělecké tvorby jiných než výtvarných

Přehled tematických okruhů:

a) volné parafrázování uměleckého díla, tj. přepis reprodukce, výběr podstatného, vlastní vyjádření zobrazeného námětu

b) návaznost na ostatní okruhy uměleckého projevu, tj. rytmický přepis písničky nebo barevný přepis skladby, ilustrace textu a jejich výtvarný doprovod, záznam pohybu

Okruhy příkladového materiálu: 18

4. ročník

CHARAKTERISTIKA ROČNÍKU

Spojitosť předmětu výtvarná výchova s tematickými okruhy vlastivědy a přírodovědy je volnější než s prvoukou. Vazby na jejich látku se odvíjejí ve dvou polohách - jako doplněk probírané látky, kde si dítě vytváří celistvější obraz, a jako její volná parafráze.

Od 1. ročníku se snažíme, aby se děti učily soustředit se na vlastní pocity a zážitky. Ve 4. ročníku jsou již natolik vyspělé, že mohou být důsledněji vedeny k pozornému vnímání sebe samých. Soustředění na pocit prožitku, na vlastní niterné reakce a na jejich spontánní přenos do výtvarného projevu doplňují ostatní způsoby vypovídání o světě. Schopnost naslouchat sám sobě se promítá i do schopnosti uvědomovat si vlastní vztahy k druhým a k okolí a vytváří předpoklad vzájemného porozumění. Proces vcífování a sebezpoznání je vyvážen analytickými úlohami, které podporují poznávací procesy. Analytické a jiné racionálně stavěné úlohy mohou v sobě nést pravdivost a přesvědčivost, kterou lze chápat jako jinou podobu výtvarné výpovědi.

Setkávání se skutečností se obohacuje o taktilní vztah k zobrazovaným předmětům, o pozorování, snímání a znázorňování jejich povrchů, materiálů, z kterého jsou zhotovené, nebo o přirozené textury přírodnin. Vedle tvarů a barev se tak žák seznamuje s látkovostí. Současně spojuje věcné zobrazení i se záznamem pohybu předmětu nebo jeho funkce. Objevuje detaily a stavebné rysy, vyjadřuje vlastní barevné pojmání předmětu a vkládá do zobrazení návrhu.

Na ukázky reprodukcí uměleckých děl navazují návštěvy výstav a galerií. Tam, kde nelze této možnosti využít, vzrůstá rozsah vstupu reprodukováného výtvarného umění do výuky. Dítě využívá k výtvarným parafrázím podněty jiných uměleckých oborů než jen výtvarného. Práce s uměleckým dílem tak začíná utvářet vztah žáka k umění, z kterého by měla vyrůst celoživotní potřeba krásy a zdroj citového bohatství.

OSNOVA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

4.1 Cesty k výtvarné výpovědi

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- hledání obsahů v námětech, které usnadňují chápání světa a jeho etických hodnot
- styk s přírodou jako vnímání, pozorování, přemýšlení a ozvlášťňování jejich projevů
- netradiční volba námětů i jejich výtvarného přepisu
- širší analýza námětu, srovnávání a variabilita možností
- samostatné hledání způsobů, jak se vyjádřit, jak vyslovit prožitky a jak zaujmout stanovisko
- poznávání sebe sama

Přehled tematických okruhů:

- a) život na zemi, tj. slunce jako zdroj světla a tepla, země jako nositelka všeho živého, rostliny a zvířata jako nezaměnitelní jedinci i jako součást celku, místa, kde lidé žijí

Okruhy příkladového materiálu: 3, 7, 6, 22, 20, 21, 10, 8

b)

historie lidského rodu, tj. báje a pověsti, objevy pozůstatků civilizace skrytých v zemi, lidská sídla, boje a války, kroniky rodin a národů

Okruhy příkladového materiálu: 1, 9, 14, 16, 17, 18, 23, 4

c) poznávání sebe sama, tj. smyslové poznatky, tělové zkušenosti, zanechávání otisků, podoby tváře, tělo a pohyb, nálady a myšlenky

Okruhy příkladového materiálu: 4, 1, 15, 2

4.2 Setkávání se skutečností

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- rozeznávání a zaznamenávání látkovosti předmětů a přírodnin
- citlivé vnímání a vyjadřování barev, tvarů, linií a objemů skutečnosti
- vyjádření světa věcí, jejich funkce a podob, možno i dokumentární kresby
- hledání nevšedních podob reality
- volba vyjadřovacích prostředků ve vztahu k individuálnímu pojetí výtvarného přepisu
- hra se zobrazovanými objekty, jejich proměňování spojené s doplňováním textovýmí parafrázemi

Přehled tematických okruhů:

a) poznávání vlastností povrchů, tj. frotáže a kresby textur, vystižení jejich členitosti, totéž ve srovnání otisku a modelované textury, poznávání vlastností materiálů - poddajnosti, tvrdosti či vláknitosti atd.

Okruhy příkladového materiálu: 5, 20, 21, 19

b) výtvarný přepis skutečnosti, tj. při respektování zvláštností dětského pohledu na svět zařazovat pokusy o vyjádření podoby věcí a přírodnin

c) nezvyklé pohledy na skutečnost, tj. objevování detailů a řezů, ozvláštňování věcí a jejich proměny na jiné

Okruhy příkladového materiálu: 3, 10

4.3 Výtvarné hry a etudy

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- hledání dalších možností, lineárních, tvarových a barevných etud
- vyjádření výtvarných kontrastů
- kultivování citu pro rovnováhu kompozice
- zkoumání výrazových účinků výtvarných materiálů, nástrojů a technik
- spojení obrázku a slova
- pozorné vnímání projevů okolního světa i sebe sama směřované k přepisu prožitku do jazyka linií, barev a tvarů

Přehled tematických okruhů:

a) návrat k hrám s materiály a nástroji, tj. hledání jejich výrazových účinků a výrazových účinků jejich kombinací, přenos nových objevů do dětského výtvarného projevu

Okruhy příkladového materiálu: 15

b) pokračování etud s linkou, tvarem a barvou, tj. volné vazby na konkrétní motivace, náročnější vztahy uvnitř etudy, možnost řešení v ploše i v prostoru

Okruhy příkladového materiálu: 13, 18, 19

c. rozvíjení senzibility, tj. vycházky do přírody, pozorné vnímání jevů, uvědomování si souvislostí, ozvláštňování krajiny, návaznost prožitků a výtvarných projevů

Okruhy příkladového materiálu: 3, 15, 6, 4, 9

4.4. Práce s uměleckým dílem

Základní výchovně-vzdělávací požadavky:

- spojení ukázek výtvarného umění se zřetelem na různé způsoby výtvarného vyjádření
- motivace výtvarného projevu uměleckým dílem, volné vazby na námět, jeho formu nebo podání
- rozšíření volné parafráze uměleckého díla a další postupy - snaha o zvětšování nebo o hledání a výtvarný přepis výřezů
- prohlubování vazeb mezi výtvarným projevem dítěte a podněty z různých uměleckých okruhů, tj. hudby, literatury, divadla či tance

Přehled tematických okruhů:

- a) setkávání s výtvarným uměním, tj. návštěvy výstav, besedy o umění, seznámení s nejběžnějšími historickými stavebními slohy - gotikou a barokem podle regionálních podmínek, využití reprodukováného uměleckého díla pro motivaci nebo hodnocení úlohy
- b) aktivní výtvarný kontakt s uměleckým dílem, tj. parafráze reprodukcí, zvětšování jejich detailů, dokreslování chybějících částí, výtvarný přepis reprodukce jinými výrazovými prostředky
- c) výtvarné vyjádření poznatků prožitků jiných uměleckých okruhů, zážitky z návštěvy divadla a koncertů, přepis zvuku hudebních nástrojů nebo zpívajících hlasů atd.

Okruhy příkladového materiálu: 14, 18

5. ročník

CHARAKTERISTIKA ROČNÍKU

Pátý ročník ukončuje vývojové období dětského výtvarného projevu. Mízí vyjadřovací formy dětství a jsou nahrazovány novými způsoby práce. Náměty, které výtvarnou výchovu nejvíce zajímají, jsou v nejpřesnějších - svět našeho života a jeho lidské rozměry.

Proto se vracíme k základním námětovým motivům, které rozvíjíme směrem k intuitivnímu vnímání hloubky a šíře jejich obsahu a k jejich souvislosti s člověkem. Nejde o pouhé opakování, ale o otevírání nových pohledů k nazírání. Současně se dotýkáme oblastí, s kterými se děti seznamují v přírodovědě a vlastivědě - vesmíru, naší planety a historie lidského rodu.

Rozumový vývoj se urychluje a vzrůstající racionalita se odráží i v přístupu k výtvarné výpovědi. Podle úloh prožitkového typu vzrůstá zastoupení úloh popisujících, které vedle sebe řadí postřehy a poznatky do seriálů nebo polyekranových kompozic. Žák se snaží o analýzu námětu, jeho obsahu, možnost přístupů a variant

řešení. Není podstatné, jak krásně a výstižně kreslí, ale co všechno je schopen a ochoten vložit do své práce. Naopak, podstatné je dobrodružství hledání a objevování a podíl vnitřní účasti žáka na tomto procesu.

Setkávání se skutečností již nerozšiřuje obsah této oblasti výtvarných aktivit. I nadále se žák zabývá linií siluety a jejím tvarem podporuje detaily, zkoumá skrytá místa a pohrává si s funkcí nebo proměnami zobrazované skutečnosti. Objektívni pozorování spojuje se subjektivním způsobem nazírání a s přepisem vlastních vztahů k pozorované realitě. Žák však zkvalitňuje svůj projev a uvědoměle hledá vhodné vyjadřovací prostředky. Setkávání se skutečností tak odráží racionální pohledy, analýzu a syntézu, ale i individuální pohled nebo prožitek zprostředkovaný výtvarnými akcemi nebo jinými vyjadřovacími prostředky naší doby.

Výtvarné etudy rovněž rozvíjejí zkušenosti, získané během uplynulých let. Náplň výtvarných etud se obohacuje o dekorativní činnosti a o práci s písmem, kde navazuje na zkoumání linií, barev a tvarů. Písmo jako dokonalý tvar může být námětem samo o sobě, slovo znamená přímou komunikaci. Spojení slova a výtvarného znaku je základem návrhu pro užitou grafiku.

Práce s uměleckým dílem navazuje na první kontakty s řečí umění na výstavách, v galeriích a v denním životě. Žák objevuje skladebné rysy uměleckého díla, s kterými se seznámil ve výtvarných etudách. Sleduje proměnlivou úlohu linií, barev a tvarů, vytváří barevné diagramy a hledá spojitost volby barev s výrazem uměleckého díla. Ve svém okolí se učí rozeznávat základní stavební slohy, všimá si podob užitého umění. Vlastní výtvarná aktivita žáků se dotýká i dalších oblastí umění a směřuje k vytváření obrazu výtvarné kultury člověka.

OSNOVA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

5.1 Cesty k výtvarné výpovědi

Základní výtvarně-výchovné požadavky:

- uvědomělé vnímání a vyjadřování světa lidí, přírody, věcí vytvořených člověkem, světa příběhů a vztahů
- hledání samostatného výtvarného pojetí úlohy - spojení obsahu či děje s vnitřní naléhavostí projevu
- analýza úlohy, kladení různých možností vedle sebe do pásů, seriálů nebo polyekranových kompozic
- výtvarné skládání obecných informací do naučných tabulí, využívání kolektivních prací
- uvolnění výtvarného podání, podřízení projevu myšlenky dítěte, a nikoliv výtvarnému diktátu
- umožnění výběru vyjadřovacích prostředků podle charakteru úlohy a individuální potřeby výrazu

Přehled tematických okruhů:

- a) člověk jako vnímavá a myslící bytost, tj. pocity, nálady, gesto, mimika, vzájemné vztahy, dialog, prožívání času a prostoru zprostředkované výtvarnými akcemi

Okruhy příkladového materiálu: 5, 9, 15, 1, 3, 14

b) Země, planeta lidí

- Země jako prostředí pro život, tj. zeměkoule, pásma života, vzdálené kraje, mapy neznámých kontinentů, rostliny a zvířata, životní prostředí, zodpovědnost lidí za život

Okruhy příkladového materiálu: 3, 6, 7, 20, 21, 22, 23, 14

- Země jako místo pro člověka, tj. lidská sídliště, lidské činnosti, výzkumné výpravy, minulost a přítomnost z pohledu jednotlivce i národů

Okruhy příkladového materiálu: 3, 1, 2, 14, 28, 12, 11, 16

- ## c) Člověk ve vesmíru, tj. známé vesmírné objekty, hvězdná seskupení, objevování vesmíru, kosmonautika

Okruhy příkladového materiálu: 17, 8, 22

5.2 Setkání se skutečností

Základní výtvarně-výchovné požadavky:

- vyjádření skutečnosti pomocí linií, tvarů, barev, světla a stínu
- pokusy o objektivní přepis skutečnosti spojovat s vyjádřením jejich výrazových hodnot
- podání povrchových kvalit předmětů a přírodnin v plošném i v plastickém provedení
- sledování výtvarného vyznění rozdílů mezi technickými a přírodními objekty
- objevování různých tváří jediné předlohy
- možnost volby vyjadřovacích prostředků jako posílení individuálního pojetí výtvarného přepisu skutečnosti

Přehled tematických okruhů:

- a) výtvarný přepis skutečnosti, tj. výtvarné poznávání předmětů denního života, jejich podob, funkcí a způsobů používání, přepis přírodnin, jejich stavby, tvarů a barev
- b) zajímavé objevy při pozorování, tj. detaily, výřezy, zvětšeniny, povrchy a řezy, asociace a zástupné záměny např. materiálu a prostoru - krajina dřeva, textury dřeva a vody atd.

Okruhy příkladového materiálu: 10

5.3 Výtvarné hry a etudy

Základní výtvarně-výchovné požadavky:

- řešení lineárních, barevných a tvarových etud v ploše i v prostoru
- obohacování her a etud z pohledu uplatňování kompozičních zákonitostí
- vytváření texturálních ploch a různých typů formotvorných prvků
- sledování výtvarné rovnováhy užitých prvků ve formátu
- využívání výřezů z výtvarných etud ke spojení s písmem
- volné asociční texty nebo dekorativní návrhy
- hra s písmeny, řazení písmen do slov
- nefigurativní přepis světa přírody a člověka - intuitivní výtvarné reagování na smyslové a myšlenkové podněty využívající výrazové hodnoty linií, barev, tvarů a jejich vzájemných vztahů

Přehled tematických okruhů:

a) výtvarné hry jako zdroj invence, tj. vyhodnocování nahodilostí, vytváření variant, spojování výsledků výtvarných her s písmem

Okruhy příkladového materiálu: 13, 15

b) etudy s linkou, tvarem a barvou, tj. výtvarné využití vlastností těchto prvků, uvědomování si celkového vyznění a vytváření kompozice, pohled na práci s formotvornými prvky z hlediska užívaných kompozičních přístupů

Okruhy příkladového materiálu: 19

c) rozvíjení senzibility, tj. výtvarný přepis světa přírody a jeho projevů pomocí nefigurativního užití linií, tvarů a barev - proces prožívání, vcítování a vyjadřování pocitů a zážitků

Okruhy příkladového materiálu: 3, 6, 7, 4, 9, 15

5.4 Práce s uměleckým dílem

Základní výtvarně-výchovné požadavky:

- směřování k obdivu, vcítění a prožívání uměleckého díla ve všech polohách umělecké tvorby
- propojení výuky výtvarné výchovy s výukou výtvarným uměním
- seznámení s nejvýznamnějšími etapami vývoje výtvarného umění tak, jak to dovoluují regionální podmínky
- setkávání s tvorbou umělců 19. a 20. století - výtvarné parafráze a jejich různé podoby
- užití umění v nejbližším okolí žáka

Přehled tematických okruhů:

a) žák jako pozorovatel světa umění, tj. návštěvy výstav, besedy o umění, sbírání předmětů s pohledem na jejich funkci, tvar a dekor, motivace nebo hodnocení výsledků pomocí reprodukcí uměleckého díla

b) aktivní kontakt žáka s uměleckým dílem, tj. sbírání reprodukcí, jejich rozbor, zvětšování a proměňování, přepis dojmu z obrazu na výstavě nebo z poslechu hudební skladby

c) volný přepis dojmů z jiných uměleckých zážitků - z poslechu hudby, z četby poezie, z tematických her atd.

Okruhy příkladového materiálu: 18

III. TECHNIKY A MATERIÁLY VÝTVARNÉ VÝCHOVY

Přehled výtvarných technik, nástrojů a materiálů vhodných pro výuku tvoří základní rejstřík vyjadřovacích prostředků. Obohacuje se s vývojem výtvarného umění a čerpá z něho nové možnosti, jak s technikami zacházet nebo jak je mezi sebou kombinovat.

Následující přehled seřadí vhodné výtvarné techniky podle způsobu jejich použití, a to vyjadřovací prostředky kresby, malby, grafiky a modelování. Podtržené nepominutelné postupy by mělo ovládnout a cílevědomě používat každé dítě. Ostatní techniky jsou výtvarnému vedení žáků pouze nabízeny. Záleží na učiteli, jak pojímá výtvarnou výchovu a jaké techniky a materiály si pro své pojetí výuky zvolí. Rovněž není podstatné, v kterém ročníku se žák naučí jednotlivé postupy ovládat. Je však třeba, aby se během základní školy naučil s nejjednoduššími materiály a nástroji zacházet a aby se některých dalších alespoň okrajově dotkl.

Kreslířské techniky :

- kresba dřívkem** (inkousty, tuše, mořidla), **kolorování**, rozmývání, lavírování)
- kresba perem** (inkousty, tuše), **kolorování**, rozmývání, lavírování)
- kresba měkkou tužkou**
- kresba rudkou
- kresba uhlem

Malířské techniky:

- malba temperou**
- malba vodovými barvami**
- malba olejovým pastelem**
- malba suchým pastelem

Grafické techniky:

- otisky**
- kreslený monotyp** (protisk)
- odkrývací technika na voskovém podkladě
- tisk ze šablon nebo z koláže**
- linoryt
- suchá jehla

Materiály a techniky plastického vyjadřování:

- modelování ze sochařské hlíny**
- modelování z moduritu

tvarování papíru

tvarování drátů, pletiva a kovové folie

konstruování z daných prvků krabičky

Ostatní techniky:

koláž

frotáž

muchláž

roláž

výtvarné objekty (pletivo, papír, drát, igelit, provaz)

výtvarné akce

výtvarné prostředí

NÁVRH UČEBNÍCH OSNOV PŘEDMĚTU HUDEBNÍ VÝCHOVA

---

v 1. až 5. ročníku obecné školy

I. ÚVOD

Hudební výchova je jednou ze složek estetické výchovy žáků. V předivu vazeb a vztahu mezi učebním obsahem hudební, výtvarné a literární výchovy, tvořivé dramatiky i vlastivědy je žák cílevědomě veden k citovému prožitku ze setkávání s uměleckými díly. Postupně se učí rozpoznávat a citově prožívat i estetické kvality prostředí, v kterém žije.

Citový zážitek a prožitek umění zasahuje nejhlubší vrstvy psychiky žáka. Rozvíjí a zušlechťuje základ jeho osobnosti, upevňuje duševní stabilitu.

Není tajemstvím, že roste počet dětí neklidných, neurotických a frustrovaných. Hudební výchova je pro tyto žáky harmonizujícím prostředím, v němž se snižuje jejich vnitřní napětí, psychická rozkolísanost, případně i agresivita. Manipulace s hudbou vyvolává u dětí spontánní odezvu, neboť naplňuje nejen jejich přirozenou potřebu aktivně se projevit, být viděn a slyšen, ale i touhu setkávat se s krásným.

Bez nadsázky můžeme tvrdit, že téměř všechny děti mají předpoklady k tomu, aby si mohly osvojit hudební dovednosti, jež je budou uspokojovat a podněcovat v dalším pronikání do světa hudby.

Není nutné hudbu předkládat jako něco vnějšího, co potřebuje podrobné a neustálé dovysvětlování. Setká-li se dítě s hudbou, která odpovídá úrovni jeho hudebního rozvoje a jeho hudební zkušenosti, zmocní se jí samo a s chutí.

Není však možné spoléhat pouze na účinnost hudby samé. Platí, že ten, kdo pronikne pod povrch věci a pochopí souvislosti, si více odnese. Zde je potřebné uvědomit si, že hudební výchova, stejně jako vše ostatní, se vyvíjí a proměňuje. Již není možné učit "neměnným hudebním pravdám". Chceme-li, aby se dítě stalo poučeným účastníkem hudebního života, musíme je vést k porozumění hudebnímu jazyku všech oblastí a druhů hudby, s kterou se setkává. Základní povinností školy je, aby to byla setkávání s hudbou umělecky hodnotnou a odpovídající úrovni jeho hudebního rozvoje.

Z této skutečnosti je nutné vyvodit závěry a pracovat, mnohdy obtížně, i s populární hudbou. Nemůže však být pominuta ani oblast hudby umělecké, kterou pro děti zkomponovali autoři hudebním jazykem 20. století.

Základním úkolem hudební výchovy v obecné škole je rozvoj hudebnosti dětí a podpora jejich schopnosti hudbu emocionálně prožít. Zde vycházíme z hudebních činností, pro které mají žáci největší předpoklady, a proto nejmenší zábrany. Prostředkem je hudba, která je dítěti předmětem manipulace, experimentování, zdrojem objevování možností řešení hudebních problémů a podnětem k hudební hře. Původně hravé přístupy se ve vyšších ročnících postupně promění v cílevědomou práci. Jednotlivé hudební činnosti se navzájem ovlivňují a postupují aktivitami pěveckými, nástrojovými, hudebně pohybovými a poslechoвыми. Například lidová písnička je dětmi osvojena, pak zpívána, hrána na hudební nástroje, instrumentálně doprovázena a pohybem vyjadřována její nálada. Podobně je tomu s hudební skladbou poslouchanou ze zvukového záznamu. Žáci zpívají její motivy, vytleskávají rytmus, stoupání a klesání melodie vyjadřují pohybem atd., atd.

Hudební aktivitou, která je do určité míry předřazena ostatním, je zpěv. Zpěv by se neměl omezovat jen na hodiny hudební výchovy. Měl by prostupovat celý režim školy, být oddechem, osvěžením a navozením dobré nálady v situacích, kdy výuka vázne.

V kultivačním úsilí je škole nejbližším pomocníkem rodina. Velmi záleží na kulturním klimatu, v kterém dítě žije. Je dobré, jestliže dítě v rodině slyšelo a slyší zpěv a samo bez zábran zpívá. Rodina by měla taktně dbát, aby neustrnulo u hudby nejjednodušší. Ideální je, když rodiče podporují a povzbuzují dítě v docházce do základní umělecké školy.

Úspěšnost žáka v hudební výchově není jen pouhým odrazem jeho hudebních předpokladů. Rozhodující je především jeho aktivita. Tam, kde žák cítí zájem učitele i rodiny o svou práci a kde se mu dostává uznání i za drobné pokroky, je naplňován smysl současné hudební výchovy.

II. POJETÍ PŘEDMĚTU, JEHO CÍLE A CHARAKTERISTIKA OBSAHU

Předmět vychází ze společné hudební aktivity učitele a žáka. Výsledkem je estetický zážitek a radost z úspěšné společné práce.

Cílem hudební výchovy je přispět k celkovému vývoji dětské osobnosti prostřednictvím hudebního rozvoje.

Úkolem hudební výchovy v obecné škole je rozvoj hudebních schopností, dovedností, zkušeností a poznatků, které jsou předpokladem pro kultivovaný a čistý zpěv, uvědomělé naslouchání hudbě, pochopení hudebně vyjadřovacích prostředků pro chápání a prožívání hudby. Neboli: dosažení určité kvality hudebního sluchu, zpěvního hlasu, smyslu pro rytmus, hudební pozornosti, paměti, představivosti a fantazie žákům umožní soustředěně naslouchat jednoduchým hudebním projevům, hudebně je vnímat, orientovat se v nich, prožívat je i hodnotit.

Prostředkem ke zvládnutí úkolů je **soustava hudebních činností**: pěveckých, instrumentálních, poslechových a hudebně pohybových. Tyto činnosti se vzájemně funkčně doplňují a propojují. Mimo jiné umožňují, aby i děti, které jsou pěvecky méně disponované, byly úspěšné v jiném typu činnosti.

Těžištěm hudební výchovy je **však zpěv**. Děti v hodinách hudební výchovy zpívají, rytmižují a melodizují jednoduché říkankové texty, hrají na lehce ovladatelné hudební nástroje, sluchově se orientují v jednoduchých tónových celcích a získávají jednoduché hudebně pohybové dovednosti. V systému činností spojují hudbu s poezií, výtvarným dílem a vlastním pohybovým projevem.

Obsahem hudební výchovy je vedle uvedených hudebních činností i hudební materiál jednotlivých ročníků (dětské popěvky, říkadla, rozpočítadla, hudební hry, instrumentální a hudebně pohybové projevy, poslechové skladby a hudební pojmy vyvozené z hudebního materiálu).

PĚVECKÉ ČINNOSTI

Hlasová výchova, intonační a rytmická výchova, zpěv písní jednohlasých i vícehlasých s doprovodem i bez doprovodu.

POSLECHOVÉ ČINNOSTI

Percepční příprava (práce s motivem, tématem atp.), vlastní poslech skladeb vokálních a instrumentálních interpretovaných učitelem, dětmi, hosty, z nahrávek, návštěvou koncertu atp.

INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI

(Rozvíjejí přirozené hudebně motorické dispozice, uvolňují často skrytý potenciál hudebně zážitkových možností zejména u dětí s relativně nižší pěveckou dispozicí.)

Postupné seznamování a ovládání hry na orffovské nástroje, zobcovou flétnu, keyboardy, instrumentálního doprovodu k písním, eventuálně ve vyšších ročnících obecné školy i hry elementárních skladbiček.

HUDEBNĚ POHYBOVÉ ČINNOSTI

(Rozšiřují spontánní zainteresovanost dětí na celkovém hudebním dění ve třídě. Tělesný pohyb, vycházející z hudebních podnětů, provokuje a rozvíjí obecnou kinestetickou

vlohu, napomáhá orientaci ve zvukovém spektru, upevňuje představu rytmu, metra, dynamiky, tempa, melodiky, vícehlasu, harmonie.)

Hudebně pohybová průprava, základní elementy pohybu, technika hry na tělo (tleskání, pleskání, luskání, podupy, poskoky, pohyby paží atd.) písně vyjádřené pohybem, lidové a společenské tance, taneční hry.

Společným jmenovatelem všech čtyř hudebních činností je **princip žákovské hudební tvořivosti**, cílevědomě inspirované, řízené a rozvíjené učitelem. Právě v tomto ohledu dochází k částečnému posunu role učitele směrem k činnému partnerství v hudebně zážitkových situacích hudebně výchovného procesu. Jednotlivé typy činností se vzájemně doplňují s cílem vytvářet múzický komplex, v jehož rámci se projeví i hudebně vyžijí všechny, tj. i méně nadané děti. Veškerá věcná (hudebně nauková, teoretická, biografická) poučení jsou vyvozována z hudby a hudebních činností, nikoliv na základě verbálních výkladů.

Nejnovější výzkumy ukazují, že pouze 2 % dětí jsou hudebně nevzdělatelné. V praxi však učitelé upozorňují na stále vzrůstající počet nezpěváků. Jsou to však děti pouze pěvecky a hudebně nerozvinuté. Proto by učitelům (především elementárního ročníku) mělo jít v první řadě **o rozezpívání všech dětí**. Tak jako se nenaučí děti číst, nebudou-li se ve čtení cvičit, nenaučí se ani zpívat, budou-li ze zpěvu vyřazeny, protože "bručí".

Hodnocení v hudební výchově má funkci motivační, informační, stimulační, povzbuzující, nikoliv postihující. Zdravou a potřebnou sebedůvěru dětí podporujeme takovou činností, která je těší, kterou rády vykonávají, a proto i lépe ovládají. Děti by měly být často povzbuzovány ve svých elementárních tvořivých pokusech a hodnoceny podle vztahu k celému komplexu hudebních činností, přičemž může učitel respektovat i možnou jednostrannost zaměření k některému z typů hudebních činností.

Úspěšnost žáka v hudební výchově stejně jako celková úspěšnost předmětu spočívá v kladném přístupu učitele k dítěti a v kvalitě hudebně výchovného procesu. Rozhodující je učitelovo porozumění dítěti a jeho touze po hudební hře, a dále pak kvalita vzájemné spolupráce učitel-žák.

Hudební tvořivost žáků není jen moderní vyučovací metodou, ale jednou z nejdůležitějších cest jak přivést dítě k tomu, aby se hudba stala jeho životní potřebou. Hodnocením svých tvořivých výtvorů si žáci vytvářejí první estetické soudy a tuto dovednost později uplatňují i při svých hodnoceních hudebních děl, jež jsou svou strukturou i obsahem přiměřená jejich chápání.

Hudebně kreativní činnosti se pozitivně promítají i do ostatních vyučovacích předmětů. Dochází k transferu schopností a dovedností z hudebního vyučování do těch oblastí žákových učebních činností, jež vyžadují soubor obecnějších intelektových schopností nebo tvořivé dispozice podobného druhu. Kombinatorické schopnosti žáků, rozvíjející se při obměňování hudebních modelů i při vytváření samostatných novotvarů, se projevují ve větší invenci při slohových pracích i v bohatší fantazii ve výtvarných projevech. Abstraktní myšlenkové operace ovlivňují úroveň matematických schopností. Rozvinutý hudební sluch usnadňuje výuku cizím jazykům apod. Rozvoj kreativity dětí je součástí komplexní výchovy jejich tvořivé osobnosti.

Specifickou vlastností výchovy hudbou je aktivizace všech tvořivých schopností osobnosti dítěte. To znamená, že práce učitele hudební výchovy se dotýká všech kladných vlastností žákovy osobnosti. A právě toto zaměření k nejnižším kvalitám je hlavním cílem hudební výchovy, má-li tato plnit své společenské poslání.

Žáci mají radost a zážitek z toho, co je zajímavé a na čem se aktivně podílejí. Proto je důležitým momentem učitelovy přípravy přitažlivá motivace učiva a vhodně zvolený soubor činností. U učitele se předpokládá, že zná individuální zvláštnosti svých žáků, aby v každé činnosti mohl vycházet z úrovně jejich schopností a dovedností.

Nakolik bude každý žák úspěšný, závisí na učiteli. Ten by se neměl vyhýbat i neplánovaným zvrátům v zájmu aktuální zážitkové situace, využít zaujetí dětí a rozvinout každou příležitost jejich hudebního projevu. Může připustit i relativně uvolněný pracovní režim hodiny v zájmu radostného tvůrčího ovzduší, ale hlavně musí zapojit všechny děti do hudebních činností, diferencovaně dát příležitost i např. méně pěvecky disponovaným dětem, a to v jiném typu činnosti.

Obsah učiva hudební výchovy je zpracován na dvě vyučovací hodiny týdně ve všech ročnících obecné školy. Doporučujeme (zejména v 1. ročníku) dělit tyto hodiny na čtyři půlhodiny, aby se dítě setkávalo s hudbou co nejčastěji. Je také možné jednu ze dvou hodin rozdělit na desetiminutové vstupy do každého dne. Přitom by jedna hodina hudební výchovy měla být zachována vcelku.

Doporučené písně, vokální a instrumentální hudba, hudební hry, lidové tance a prvky společenských tanců jsou zaměnitelnými příklady. Učitel by měl při volbě jiného hudebního materiálu zachovat jeho charakter a stupeň náročnosti. Zároveň by neměl opomenout folklórní tradice svého kraje (lidové písně, tance, zvyky). Je žádoucí, aby děti ve všech ročnících pracovaly i s hudbou 20. století.

K hlubšímu průniku do hudby přispívá i mnohostranné poznávání možností jednotlivých hudebních nástrojů. U každého z nich by dítě mělo slyšet jeho uplatnění např. v hudbě symfonické, dechové, jazzové atp.

Ze stejného principu vychází možnost "vyrábět hudební nástroje". Děti si udělají ozvučná dřívka, píšťalku, z korálků chřestítka atd.

V návaznosti na lidové obyčeje můžeme připravit na jaře smrtku, o velikonocích kraslice, před vánocemi betlém, ozdoby na stromeček a svícen. Při této činnosti zpíváme (v duchu tradic a dobových zvyklostí).

Část osvojených písní, poslechových skladeb a hudebně pohybových her vytváří trvalejší pěvecký a posluchačský repertoár žáků a základ jejich pohybové kultury.

Žáci by si měli v každém ročníku osvojit nejméně patnáct písní, pracovat nejméně s pěti poslechovými skladbami a pěti ucelenými hudebně pohybovými projevy.

Veškeré teoretické (naukové i biografické) učivo je vyvozováno ze znějící hudby, má podpurný charakter a není předmětem klasifikace.

Elementární představy o životě a díle F. Škroupa, B. Smetany, A. Dvořáka, L. Janáčka, W. A. Mozarta a J. S. Bacha žáci získávají prostřednictvím krátkých rozhovorů a vizuálních vjemů (z videozáznamu apod.). U dalších autorů biografické údaje neuvádíme.

Učební osnovy mají formu tabulek. Grafické uspořádání naznačuje stupeň vzájemné propojenosti jednotlivých hudebních činností.

Pojmy k osvojení nejsou určeny k definování. Žák však rozumí jejich významu, používá je při komunikaci v hudebních činnostech a při sdělování svých hudebních prožitků.

III. UČEBNÍ OSNOVY

I. ročník

Vokální činnosti	Instrumentální činnosti	Hudebně pohybové činnosti	Poslechové činnosti
Otevírání úst, výslovnost.	Základy hry na dětské (orffovské) hudební nástroje.	Držení těla s hudebním doprovodem -krok, chůze (vpřed, vzad a na místě).	Rozlišovat: Zvuk - tón, lidské hlasy (mužský, ženský, dětský, mluvní a zpěvní).
Nádech, výdech.	Doprovody na rytmické nástroje (ve 2/4 a 3/4 taktu).	Pomalý krok. Běh ve 2/4 taktu.	Hudba vokální a instrumentální.
Sjednocování hlasového rozsahu (c'-a').		Vzpažení, podřep.	Klavír, housle, zobcová flétna, el. kytara, koncertní kytara a kontrabas.
Tvoření hlavového tónu.	Doprovody na melodické nástroje (prodleva, ostinato, dudácká kvinta).	Hra na tělo: tleskání, plavání, podupy ve 2/4 a 3/4 taktu.	Poslech české hymny.
		Taneční hry: např. Zlatá brána (5-6-5-3)	
Melodická ozvěna (otázka a odpověď 5-3).			Ukolébavka, pochod.
Melodizace textu (jména, říkadla 5-6-5-3, 5-4-3, 5-4-3-4-5, 5-6-5-4-3-2-1).			
Rytmus, dynamika, tempo, takt: silně - slabě, mírně - rázně, pomalu - rychle, ukončenost a neukončenost melodie, takt 2/4 a 3/4.			
Pojmy k osvojení: zvuk, tón. Řeč a zpěv. Hlas mužský, ženský a dětský. Tón hluboký a vysoký, silný a slabý, krátký a dlouhý. Pomalu a rychle. Píseň. Nástrojová skladba. Ukolébavka, pochod.			

2. ročník

Vokální činnosti	Instrumentální činnosti	Hudebně pohybové činnosti	Poslechové činnosti
<p>Vyrovňávání vokálů.</p> <p>Výslovnost koncovek.</p> <p>Hospodárné dýchání, frázování (fráze na jeden nádech).</p> <p>Sjednocení hlasového rozsahu (c¹ - c²). Volný nástup 1. a 5. stupně.</p>	<p>Využití 1. a 5. stupně při doprovodu (náznač T a D).</p>	<p>Chůze po špičkách, poskok, výměnný krok.</p> <p>Chůze ve 3/4 taktu (vpřed, vzad a na místě).</p> <p>Držení rukou: v bok, držení dvojic (v postavení vedle sebe a proti sobě - za obě ruce rovně a zkřížmo).</p> <p>Pohybové vyjádření hudebního výrazu a nálady.</p>	<p>Lidová píseň a píseň vytvořená skladatelem.</p> <p>Violoncello, trubka, klarinet, pozoun, velký buben.</p>
<p>Hudební dialog (otázka, odpověď). Melodizace textu (diatonické postupy v dur v rozsahu kvinty, využití durového trojzvuku 1-3-5). Doplnění dvoutaktového motivu do čtyřtaktové fráze.</p>		<p>Mazurka</p>	
<p>Rytmus, dynamika, tempo, takt: nota čtvrtá, osminová a půlová, pomlka čtvrtá, osminová a půlová, p - mf - f, zesilování zeslabování, zrychlování a zpomalování. Kánon rytmický, pokus o melodický. Poslech, pohybové vyjádření. Poslech, vytváření a využití dvou a čtyřtaktové přehry, mezihry a dohry. Při realizaci činností se opíráme o záznam melodie (děti sledují obrys melodie, jak stoupá a klesá).</p>			
<p>Pojmy k osvojení: piano, mezzoforte, forte, tón nižší a vyšší. Melodie stoupá a klesá. Píseň lidová a umělá. Kánon.</p>			

3. ročník

Vokální činnosti	Instrumentální činnosti	Hudebně pohybové činnosti	Poslechové činnosti
<p>Dýchání (klidný nádech v pauze, rychlý vdech mezi frázemi).</p> <p>Měkké nasazení. Pěvecké dělení slov.</p> <p>Sjednocování hlasového rozsahu (c¹ - d²).</p> <p>Průprava k dvojhlasu.</p> <p>Volný nástup 3. stupně v dur.</p>	<p>Doprovody s použitím souzvuku dvou tónů (včetně nástrojů bicích):</p>	<p>Třídobá chůze po kruhu.</p> <p>Dvoudobá chůze v průpletu .</p> <p>Taktování na dvě a na tři doby.</p> <p>Pohybové vyjádření hudebního výrazu a nálady.</p>	<p>Rozlišování hudby podle její společenské funkce (hudba k zábavě, slavnostní hudba).</p> <p>Hudba k tanci dříve a dnes.</p> <p>Drobné skladby B. Smetany a A. Dvořáka (např. Luisina polka, Slavnostní pochod). Epizody ze života skladatelů.</p> <p>Akordeon, lesní roh, malý bubínek, činely, basová kytara, syntetizátor.</p>
<p>Hudební hry s šestitónovou durovou řadou a durovým a mollovým kvintakordem.</p>		<p>Polka</p>	
<p>Rytmus, dynamika, tempo, takt: nota celá, pomlka celá. Živě, mírně. Notová osnova, G klíč, taktová čára. 4/4 takt.</p>			
<p>Dílovo: a, b a, b, a</p>			
<p>Noty: c¹, d¹, e¹, f¹, g¹, a¹.</p>			
<p>Pojmy k osvojení: dynamika, nota celá, pauza, notová osnova, houslový klíč, taktová čára, noty c¹ - a¹, akord durový, mollový, polka, B. Smetana a A. Dvořák.</p>			

4. ročník

Vokální činnosti	Instrumentální činnosti	Hudebně pohybové činnosti	Poslechové činnosti
Vázání tónů.	Improvizace závětří k danému předvěť.	Poskočný krok ve 2/4 taktu (např. hulán).	Píseň lyrická, žertovná, hymnická.
Prodlužování výdechu.	Doprovod tónikou a dominantou.	Kroky se zhoupnutím ve 3/4 taktu (např. sousedská).	Zpěvní hlasy: soprán, alt, tenor, bas.
Sjednocování hlasového rozsahu (h - d ²).			W. A. Mozart (např. Menuet). L. Janáček (např. Pilky). Epizody ze života skladatelů.
Počátky dvojhlasného zpěvu.	Hra snadných lidových písní (melodie i doprovody).	Cvalový krok (využití např. Boleslav, Boleslav).	Rondo.
Volný nástup spodního 5. stupně a 8. stupně. Zpěv české hymny.		Pohybové vyjádření výrazu a nálady.	Píkola, příčná flétna, hoboj, fagot, tuba.
Hudební hry s osmitónovou durovou řadou a šestitónovou řadou mollovou. Celý tón a půltón (volný nástup spodního 7. stupně).		Menuet. Lašské tance (výběr).	
Rytmus, dynamika, tempo, takt: nota osminová s tečkou, nota čtvrtá s tečkou, legato, staccato. 3/8 takt. Noty: h - d ²			
Pojmy k osvojení: legato, staccato, repetice, tónika, dominanta, píseň lyrická, píseň žertovná, dvojhlas, předvěť, závětří, W. A. Mozart, L. Janáček.			

5. ročník

Vokální činnosti	Instrumentální činnosti	Hudebně pohybové činnosti	Poslechové činnosti
Střídavý dech.		Krajové tance (např. chodské kolečko, odzemek, trnka).	Polyfonní hudba vokální a instrumentální.
Upevňování již osvojených pěveckých dovedností.	Improvizace doprovodu tónikou a dominantou (spolu s nástroji bicími).		J. S. Bach (krátké ukázky), Epizody ze života skladatele, Fr. Škroup (okolnosti vzniku hymny).
Volné nástupy 2., 4., 6. a spodního 7. stupně.	Doprovod s využitím subdominanty.	Kultivované pohybové projevy odvozené ze současné populární hudby.	Jazzová a rocková hudba. Improvizace.
Příprava trojhlasu: pokusy o polyfonní zpěv (např. současně zpívat písně se stejným harmonickým půdorysem - Jede, jede poštovský panáček, Já do lesa nepojedu a Neviděli jste tu mé panenky), zpěv trojhlasého kánonu, epizodický trojhlas.	Hra hudebních skladbiček.	Pohybové vyjádření výrazu a nálady.	Varhany, harfa. Lidová kapela, orchestr symfonický a jazzový. Nástrojová seskupení v rocku.
Zpěv české hymny.			
Mateník, valčík, skladbička s jazzovými prvky.			
Rytmus, dynamika, tempo, takt: synkopa, triola, předtaktí, střídání taktů 2/4 a 3/4. Noty: h - g ²			
Pojmy k osvojení: synkopa, triola, stupnice, předznamenání (křížek, bé, odrážka), subdominanta, mateník, polyfonie, jazz, symfonický orchestr, dirigent, kapelník, sbormistr. J. S. Bach.			

IV. NÁVRH HUDEBNÍHO MATERIÁLU

Lidové písně (spojují generace ke společnému zpěvu, vytvářejí vědomí společné kultury a vzájemné sounáležitosti).

A hdepa ste šický. Adámku náš. Ach, synku, synku. Ach není tu, není. A já su synek z Polánky. Andulko šafářová. Až já pojedu přes ten les. Beskyde, Beskyde. Bude zima, bude mráz. Čtyři koně jdou. Čtyři koně ve dvoře. Dobrú noc, má milá. Dú valaši dú. Ej padá, padá rosička. Halí, belí. Holka modrooká. Chodíme, chodíme. Já mám koně. Já do lesa nepojedu. Jak jsi krásné, neviňátko. Je-li pak to pravda. Kdes holubičko, lítala. Kdyby byl Bavorov. Když já jsem ty koně pásal. Marjánko, Marjánko. Muzikanti co děláte. Na tý louce zelený. Na tom bošileckým mostku. Na našem dvoře. Nic nedbám. Okolo Frýdku cestička. Okolo Třeboně. Ó řebíčku zahradnický. Ovčáci, čtyeráci. Pásla ovečky. Pod naším okýnkem. Prší, prší, jen se leje. Rybička maličká. Řekni Kubo. Sedemdesjat sukeň mala. Sedlák, sedlák. Sívá holubičko. Spadla mi šavlička. Spievanky, spievanky. Škubajte, kravičky. Štěstí, zdraví, pokoj svatý. Tancuj, tancuj. Ten chlumecký zámek. Těžko mě matička vychovala. To je zlaté posvícení. To-ta Helpa. Tráva neroste. U panského dvora. Víte-li pak, jak sedláček. Voděnka studená. Veselé vánoční hody. Zelení hájové. Žádnj neví jako já. Žalo děvče, žalo trávu. Žezuličko, kde jsi byla.

Písně umělé

V. Bláha: Tancovala žízala

I. Hurník: Vyjdi, vyjdi, sluníčko. Petrklíč.

J. Hanuš: Tráva

V. Kalabis: Máminy oči

Z. Novohradský: Markétčina kukadla

E. Strašek: Schovávaná s jablíčkem

P. Eben: Písnička o vrabci

I. Hurník: Zase do školy. Pro holky a pro kluky. Večerní písnička. Nákup.

V. Kalabis: Mamince. Sněhulák.

R. Kubernát: Zpívající domeček.

E. Strašek: Zimní

P. Eben: Písnička pro maminky. Jarní slunce.

I. Hurník: Na shledanou, vlašovičko.

P. Jurkovič: Kytka masožravá.

V. Neumann: Prázdniny

Z. Šesták: Leť, naše holubičko, bílá.

J. Vomáčka: Veselé vánoce.

P. Eben: Stonožka. Sníh (ze sbírky Zelená snítka).

P. Jurkovič: Šla Markétka na louku.

- D. Kabalevskij: Náš kraj.
- V. Novák: Pyšný Macek (z cyklu písní Jaro).
- E. Strašek: Pohádka. Honička.

E.F. Burian: V jednom malém domě

J. Brahms: Ukolébavka

P. Eben: Ukolébavka pro dcerku

J. A. Komenský: Spí, mé milé poupě

J. I. Linek: Den přeslavný jest k nám přišel

B. Martinů: Děvče z Moravy

A. Michna: Chtíc, aby spal

B. Smetana: Proč bychom se netěšili

E. Suchoň: Aká si mi krásna

F. Škroup: **Kde domov můj** (obě sloky)

Vokální a instrumentální hudba skladatelů

(přiměřená stupni hudebního rozvoje dětí)

I. Hurník: Pohádka o velké řepě

P. Eben: Svět malých

J. Kříčka: O zvířátkách

K. Bendl: Žezulka

V. Trojan: Melodram z pohádky Broučci

P. I. Čajkovskij: Album pro mládež

R. Schumann: Album pro mládež

F. Škroup: Česká hymna

B. Smetana: Prodaná nevěsta (ukázky, např. Proč bychom se netěšili,
Pochod komediantů)

I. Hurník: Čtvero ročních dob

Dvořák: Jakobín (školní scéna)

V. Trojan: Venkovská polka

C. Saint-Saens: Slon

L. Janáček: Říkadla. Lašské tance (výběr)

B. Martinů: Špalíček. Písničky na 1 a 2 stránky

W. A. Mozart: Menuet z Malé noční hudby

P. I. Čajkovskij: Trojka z cyklu Roční doby

J. Suk: S kyticí v ruce

P. I. Vejvanovský: Serenáda C dur, I. věta

A. Dvořák: Slavnostní pochod

Rusalka (ukázky, např. část přede hry, árie Rusalky, prince, vodníka)

B. Smetana: Polky (Luisina a další)

J. Brahms: Valčík As dur, z op. 39

N. Rimskij - Korsakov: Let čmeláka

J. Suk: Vesnická serenáda. Choutka pro vdání z Deseti zpěvů
pro ženský sbor a klavír na čtyři ruce, op.15

J. S. Bach: Rondo z Orchestrální suity h moll

A. Dvořák: Rondo g moll pro violoncello a orchestr

B. Smetana: Prodaná nevěsta, II. jednání, I. výstup

L. v. Beethoven: Menuet ze Septetu Es dur, op. 20

B. Smetana: Fanfáry z opery Libuše

L. Koželuh: Lovecká fanfára, II. část

J. Suk: V nový život (pochod)

B. Smetana: Z domoviny (duo č. 1) Hulán

Polka z I. jednání opery Prodaná nevěsta

Úvodní sbor z I. jednání opery Prodaná nevěsta

M. P. Musorgskij: Tanec kuřátek ve skořápkách

S. Prokofjev: Péťa a vlk

V. Novák: U muziky (III. část Zamilovaní)

A. Dvořák: Slovanský tanec č. 7 a 8

Furiant č. 5 (závěrečná část z České suity)

W. A. Mozart: Malá noční hudba, I. věta

Z. Fibich: Vodník (koncertní melodram)

E. Suchoň: Preletel sokol (Obrázky zo Slovenska, III. část)

B. Britten: Průvodce mladého člověka orchestrem

Pro všechny ročníky

I. Hurník: Umění poslouchat hudbu (výběr) - soubor gramofonových desek.

Hudební hry, lidové tance, prvky společenských tanců

Hra na Zlatou bránu

Čížečku, čížečku (hra na mák)

P. Eben - L. Kůrková: Bubeníček a bubeník, Prší, prší

Sil Petr proso

Pásla ovečky

Kalamajka

Pletla v kytku

Pilky

Rondová hra: Pějme píseň dokola

Polka, valčík, sousedská, odzemek, pilky, mateník, furiant, chodské kolečko

Žalman (K. J. Erben - Prostonárodní české písně a říkadla)

Hry jarní - píseň ke hře na slova Z. Lukáše

Hoja, Ďundŕa hoja - hra "Na královnu" (lidová ze Slovenska)

Avignonský most - taneční hra z Francie

V. DOPORUČENÁ LITERATURA

Budík, J.: Hudební výchova pro 2. r., 3. r. a 4. r. základní školy. SPN Praha, upravená vydání po roce 1989

Rajmon, R.: Hudební výchova pro 5. r. SPN Praha 1992

Mihule, J.- Kovařík, V.: Hudba a její svět 2. SPN Praha 1985

Hurník, I.- Eben, P.: Česká Orffova škola, díl I., II. Praha 1968/1969

Fučík, L.- Křížek, M. : Improvizace houslového doprovodu písní. SPN Praha 1979

Kurková, L.: Říkáme si, zpíváme si, hrajeme a tančíme. SPN Praha 1971

Kurková, L.- Eben, P.: Hudebně pohybová výchova. SPN Praha 1975

Kurková, L.: Dětská tvořivost v hudbě a pohybu. SPN Praha 1981

Hurník, I.: Umění poslouchat hudbu (soubor desek pro 1.- 4. r. ZDŠ). Supraphon Praha 1978

Poledňák, I.: Poslech hudby (průvodní text ke gramofonovým deskám pro hudební výchovu v 1.- 5.r. ZDŠ). Supraphon Praha 1971

Herden, J.: Rozhlas - učitel - žák. Praha 1979

Poledňák, I.- Budík, J. : Hudba - škola - zítřek. Supraphon Praha 1969

Sedlák, F.: Didaktika hudební výchovy na I. stupni základní školy. SPN Praha 1985

Fučík, L.: Kapitoly z didaktiky hudební výchovy. PdF MU Brno 1990

Zenk, L.: ABC hudební nauky. Supraphon Praha 1982

**OBSAHOVÉ POJETÍ OSNOV
PŘEDMĚTU TĚLESNÁ VÝCHOVA**

---

v 1. až 5. ročníku obecné školy

I. ÚVOD

Představy o existenci našich dnešních dětí i v blízké budoucnosti, o reálných možnostech a podmínkách jejich způsobu života a jeho naplnění spojujeme s konkrétní představou nutného přiměřeného tělesného a pohybového rozvoje každého jedince. Není to už pouhé doporučení, ale jde o jasný vědecky ověřený požadavek především lékařů, psychologů a samozřejmě i tělovýchovných pedagogů. Nelze ho při utváření nového, moderního pojetí školy přehlížet.

V našich představách však rozhodně nejde pouze o sportovní výkon. Vlastní tělo zprostředkovává každému člověku nepřetržitou a nenahraditelnou celoživotní dimenzi prožitkovou i seberealizační. Každý z nás žije svůj život ve všech jeho proměnách i prostřednictvím svého těla. Přiměřeně tělesně zdatný člověk, navíc pohybově kultivovaný, se v praktickém životě spolu s mravními postoji a vzdělaností přibližuje k ideálu všestranně rozvinutého člověka. V životní praxi má takový člověk daleko širší možnosti a reálnou naději k prožití skutečně kvalitního života. To je zcela jistě přání všech rodičů pro své děti.

Vedle rodiny k němu zprostředkovává cestu především škola.

Věk žáků obecné školy představuje v celém lidském životě nejvýznamnější období pro účinný tělesný a pohybový rozvoj každého jedince. Nelze přehlížet, že značný počet našich dětí projevuje jenom nízkou tělesnou zdatnost a také nedostatečné zvládnutí pro život důležitých pohybových dovedností. Ze života lidí moderní doby se stále více vytrácí přirozený pohyb. Ve vědomí společnosti není tělesná zdatnost sdílena jako důležitá životní hodnota. Nedostatek pohybu postihuje i děti. Projevuje se to také řadou následných zdravotních důsledků. Je to problém všech civilizovaných zemí, kde se stejně jako u nás hledá účinné řešení. Za neúčinnější cestu považujeme právě na obecné škole podstatně rozšířit možnosti pro osvědčené formy TV a zkvalitnění její výuky.

II. ZÁKLADNÍ VÝCHODISKO PRO FORMULOVÁNÍ NOVÉHO POJETÍ TĚLESNÉ VÝCHOVY NA OBECNÉ ŠKOLE

- Nové pojetí TV musí vycházet ze systémového zhodnocení a analýzy současného stavu materiálních i personálních podmínek, obsahu a dosahovaných výsledků všech forem TV na I. stupni ZŠ.
  - I za současných složitých podmínek školství je nutné vyvinout úsilí k tomu, aby se vědecky prokázané funkce TV - adaptační, vzdělávací, socializační, kompenzační, rekreativní atd. - do života dětí ve škole skutečně prosadily.
  - Pro získání zájmu dětí o pohybové aktivity, jejich rozvíjení a zajišťování má škola vedle rodiny rozhodující význam.
  - Na TV, resp. její dvě základní formy - povinnou a zájmovou - nelze nadále nahlížet pouze jako na jeden z vyučovacích předmětů. TV je nutné přiblížit reálným potřebám života žáků k ovlivňování jejich zdraví, rekreace a regulace pracovní výkonnosti v průběhu vyučování. Měli bychom přistoupit na názor, že pohybová aktivita je jedním z nejučinnějších prostředků kompenzace převážně jednostranného pracovního zatížení žáků ve škole. Proto se doporučuje integrovat TV v co největší míře do jejich denního i týdenního režimu.
  - K dosavadnímu pojetí školní TV, orientované převážně na výkonnost s poměrně širokým výběrem tělocvičných prostředků tělocvičného základu a vybraných sportovních odvětví, bude vhodné zavést alternativu se zdůrazněním funkce prožitku pohybu, resp. vlastního těla (např. tanec), což je možné považovat za zpřístupnění TV i méně nadaným, nebo zájmově jinak orientovaným žákům, např. esteticky.
  - Je nezbytné vlastním pojetím TV, jejím obsahem i systémem cílů směřovat k prosazování tělesné zdatnosti a jejího významu jako společensky sdílené hodnoty. Doporučujeme proto zrušení klasifikace TV, která nemůže být objektivní výpovědí o podmínkách, postojích, zájmech a dosažených výsledcích žáka. Za objektivnější považujeme slovní hodnocení, kterým je možné lépe vystihnout úsilí a v dosažených výsledcích pokrok i třeba u málo nadaného žáka.
- Za rozhodující opatření však považujeme zavedení unifikovaného motorického testu (UNITEST), zaměřeného na zjišťování úrovně tělesné zdatnosti, který musí každý žák absolvovat ve školním roce dvakrát. Testovací výsledky, oficiálně předávané rodičům, se budou považovat za objektivní úroveň tělesného a pohybového rozvoje každého jedince. Bude možné ji porovnat ve skupině žáků příslušné třídy, perspektivně i ve vztahu k celostátnímu průměru populačního ročníku. Následně pak bude možné regulovat a motivovat každého žáka k zlepšení zjištěného stavu (případně i zapojením do mimoškolní TV).
- Předpokládá se, že povinnou TV budou vyučovat převážně třídní učitelé. Škola by měla vyvinout úsilí, aby nepovinné formy TV vyučovali zkušení učitelé případně cvičitelé, trenéři s kvalifikací.
- Bude se zaměřovat na základní pohybový rozvoj žáků podle principů všestrannosti, především herními a soutěživými formami. Hlavní motivací by měl být prožitek a radost z pohybu. Za základní formu školní TV se považuje povinná TV v podstatě v dosavadním pojetí. Její součástí by měl být i nově navržený pohybově rekreační program (PRP), realizovaný o přestávkách mezi vyučováním (30 minut), který by žákům umožňoval každodenní pohybovou rekreaci.

- Předpokládá se spontánní využívání jednoduchých, bezpečných pohybových činností s velkým motivačním nábojem pro přirozenou potřebu pohybu a možnosti dětí. Je nutné připustit, že jejich skutečný rozsah mohou omezovat materiální i prostorové podmínky škol.
Jsou však navržena řešení s takovými materiálními nároky, aby je školy mohly zajistit s minimálními finančními investicemi.
- V nižších ročnících bude nutné, aby učitel žáky do činnosti jednoduše uváděl, postupně by se však PRP měl stát možností pro spontánní hru, svobodnou účast, radost z volného výběru činnosti, neohraničeného opakování, individuální zátěže a případně i soutěžení se zvolenými soupeři. Výkon jako takový přitom nebude cílem, ale spíše prostředkem pro racionální odpočinek, zábavu a kompenzaci jednostranné, převážně duševní činnosti, při které je nutné zpravidla ukázněně sedět.
- V zájmové TV si budou žáci osvojovali a postupně zdokonalovat základní pohybové dovednosti vybraných sportovních odvětví. Všestranná tělesná příprava bude směřovat k rozvíjení pohybových schopností (obratnost, rychlost, pohyblivost, vytrvalost a síla). Vedle prožitku a radosti z pohybu zde půjde i o výkon.
- Obsahovou alternativou zájmové tělesné výchovy může být v celém rozsahu stanovených hodin **nové pojetí tance**. Žáci si budou osvojovali základní principy estetického pojetí pohybu budovaného na jeho prožívání, které vyústí ve spontánní taneční projev podle hudebního doprovodu.
Pro talentované žáky se od čtvrtého ročníku doporučuje zřídit v rámci zájmové TV sportovní specializaci, pro kterou jsou v místě podmínky. Předpokládá se spolupráce s místními zájmovými tělovýchovnými organizacemi.
- Zdravotně oslabení žáci by se vedle účasti ve všech uvedených formách povinné i zájmové tělesné výchovy měli zúčastňovat také zdravotní tělesné výchovy. Novým řešením jejich potřeb může být účast ve vyučování tance. Propojení obsahu jeho výuky s učivem zdravotní tělesné výchovy může účinněji přispět ke zmírnění zdravotního oslabení žáků. Pro výuku zdravotní tělesné výchovy se budou využívat zavedené učební osnovy a zpracované metodické materiály.
- Navrhované pojetí tělesné výchovy snímá ze školy výhradní odpovědnost za tělesný a pohybový rozvoj žáků. Naopak její podstatnou část zcela náležitě přenáší na rodiče ve smyslu odpovědnosti každého jednotlivce za úroveň a rozsah svého vzdělání, tedy i za tělesný a pohybový rozvoj. Od školy se očekává pochopení a podpora navrženého systému integrace pohybové aktivity do života dětí.
- Modernizační záměr, který může významně ovlivnit klima školy a v kladném smyslu zejména tělesný a pohybový vývoj dětí, by neměl ztroskotat na omezených materiálních podmínkách některých škol. Věříme, že najde podporu a řešení nejenom mezi učiteli, ale také po náležitém zdůvodnění i mezi rodiči a představiteli obce.
- V zásadě je třeba v rámci nového přístupu k funkci TV ve škole připustit, že někteří jedinci nebudou dostatečně tělesně zdatní. To samozřejmě nelze považovat za program, ale za objektivizaci reálných podmínek některých žáků. Naopak se doporučuje navozovat při TV takové klima (zvláště při PRP), v kterém se dětský kolektiv bude učit respektovat také pohybově méně zdatné, zdravotně oslabené, případně i tělesně postižené jedince. I takoví žáci mají právo na plnohodnotnou účast v navrhovaných formách TV.

III. FORMY TĚLESNÉ VÝCHOVY NA OBCENÉ ŠKOLE A JEJICH STRUKTURA

Realizace tělesné výchovy na obecné škole představuje dvě základní formy: povinnou a zájmovou.

Z hlediska organizace jde o formy řízení, s výjimkou pohybově rekreačního programu, který představuje formu spontánní.

1. FORMY POVINNÉ

1.1 Tělesná výchova	2 vyuč. hodiny týdně
1.1.1 Kurs základního plavání	nejméně 20 hodin (doporučuje se soustředěná výuka v krátkém termínu)
1.2 Zdravotní tělesná výchova	2 vyuč. hodiny týdně
1.3 Pohybově rekreační program	25 minut denně podle potřeby
1.3.1 Tělovýchovné chvilky	

2. FORMY ZÁJMOVÉ

2.1 Zájmová tělesná výchova	3 vyuč. hodiny, resp. 2 x 60 minut
2.2 Tanec (taneční výchova)	2 x 60 minut
2.3 Turistika	2 x 60 minut
2.4 Základy sportovní specializace (od 4. ročníku)	2 x 60 minut
2.5 Zdokonalovací plavecký kurs	

Podaří-li se škole vytvořit podmínky pro realizaci uvedených forem, představuje to: 90 min. povinné TV, 125 min. PRP a 120 min. zájmové TV - celkem 335 minut týdně. Takové řešení vytváří při vlastním didaktickém postupu reálné záruky kladného ovlivnění tělesného a pohybového rozvoje dětí.

Významně jsou rozšířeny možnosti pro zdravotně oslabené žáky, zejména v oblasti zájmové TV - turistika, tanec, podle podmínek plavání.

Předložený návrh umožňuje využívání místních podmínek škol - např. turistika, kterou může řídit učitel s jinou aprobací.

IV. STRUČNÝ NÁSTIN UČEBNÍCH OSNOV

Tělesná výchova

Doporučujeme další využívání učebních osnov, které byly schváleny MŠMT a zavedeny od 1.9.1991. (Vydalo nakladatelství FORTUNA, Praha 1, Jungmanova 7.) Považujeme je za dobře strukturované a metodicky propracované. Těžiště problému spatřujeme v jejich lepším a důslednějším didaktickém využívání. Považujeme je za vyhovující i pro realizaci zájmové TV a navrhovaných forem - turistika a plavecký zdokonalovací kurs.

Pro potřeby škol bude v průběhu září 1993 k dispozici videokazeta s obsahem učiva a jeho didaktické aplikace pro 1. ročník. Videokazety bude zájemcům distribuovat VIDEOCENTRUM FTVS UK, José Martího 31, 162 52 Praha 6.

Pohybově rekreační program

Pro potřeby škol bude nejpozději v měsíci listopadu připravena videokazeta s obsahovým pojetím PRP v 1. - 3. ročníku obecné školy. Distribuce VIDEOCENTRUM FTVS UK.

PRP má funkci především kompenzační a rekreační. Tomu je přizpůsoben navrhovaný výběr prostředků, který bude zcela jistě ovlivňován místními podmínkami škol. Předpokládá se proto, že v duchu základního pojetí budou jednotlivé školy PRP motivovat a vylepšovat. Za základní principy PRP považujeme jeho dostupnost, pravidelnost, motivační nábor (obsahový, sociální, iniciační), možnost svobodné volby nabízených prostředků, neohraničeného opakování, volby partnerů apod.

Za rozhodující považujeme prostory, které má konkrétní škola ve svém areálu k dispozici: hřiště, nezařizovanou volnou plochu, účelově zařízené prostory, např. na chodbě, cvičebna, tělocvična apod.

Hřiště

- Volný sportovní pohyb - přebíhání malých překážek
- Drobné závodivé hry - honičky apod.
- Míč - individuálně herní činnost jednotlivce, míčové školky - ve dvojici, skupině
  - odrážení míče o zeď
  - střelba na koš, na branku
  - sportovní hry podle upravených pravidel
- Jízda na kole, koloběžce, skateboardu
- Nohejbal
- Raketa - míč - stěna, dvojice, čtveřice
- Chůdy
- Různé činnosti - létající talíř, skákání "gumy", "panáka", přetahování lanem
- Skluzavka

Tělocvična

Činnosti podle velikosti prostoru a vybavení náradím a náčiním, samozřejmě podle počtu zúčastněných žáků. V podstatě většina činností jako na hřišti, dále potom:

- Lavičky - nadél, šikmé
- Šplhadla - nikoliv houpání na laně
- Bedna - sestava překážky, přebíhání a prolézání různě sestavených dílů
- Žebřiny - stoupání, lezení, přelézání, cvičení ve visu
- Trampolínka - výskoky, skoky odrazem
- Stolní tenis

Účelově zařízené prostory - chodba, cvičebna

- Skluzavka
- Lavička - kladinka - chůze s obměnami, ve dvojicích, vyhýbání a různé obratnostní dovednosti
  - šikmá lavička - vybíhání - seskoky nebo po obratu seběhnutí
  - 2 lavičky zavěšené vedle sebe
- Trampolínka - výskoky s držením, skoky odrazem
- Bedna - jako zvýšená plocha, překážka
  - sestava z několika beden
- Žebřiny - stoupání, lezení, přelézání, seskoky
- Šplhací tyče (instalace ve vzdálenosti, která neumožní přelézat z jedné tyče na druhou)
- Prolézačky
- Míč, malý míček - odrážení o stěnu, házení na různé terče, prohazování kruhem, otvory atd., míčové školky
- Míč - střelba na koš, dribling s pohybem
- Upoutaný, zavěšený míč - odbíjená
- Výškoměr - soutěživé výskoky
- Švihadlo, krátké, dlouhé
- Rotoped, ukotvené jízdní kolo
- Lano - přetahování
- Stolní tenis - improvizovaně na jakémkoliv stole
- Zábavné činnosti - skákání "panáka", "gumy"
- Soutěživé hry házením - kroužky, míčky, koule atd.
- Přebíhání nízkých překážek
- Drobné závodivé hry

Tanec

(Příprava učitelů k uvedené metodě bude probíhat na konzervatoři DUNCAN CENTRE v Praze. Učitelům budou k dispozici metodické materiály.)

Pro potřeby škol bude v průběhu září 1993 k dispozici videokazeta s obsahem učiva a jeho didaktické aplikace pro 1. ročník. Videokazety bude zájemcům distribuovat VIDEOCENTRUM FTVS UK, José Martího 31, 162 52 Praha 6.

CÍL

Směřovat k rozvoji tělesné a duševní harmonie. Vést k návyku správného držení těla a vedení pohybu vzhledem k psychomotorickým zvláštnostem každého dítěte. Cílevědomě pěstovat schopnost koncentrace. Citlivým pedagogickým vedením a působením hudebního doprovodu rozvíjet emoční a intelektuální složku dítěte, jeho představivost, vnímavost, prostorové citění a uvolňovat jeho tvůrčí schopnosti. Systematickou taneční a pohybovou přípravou zvyšovat tělesnou i duševní kondici žáků.

POZNATKY A NÁVYKY

- Osvojování správného držení těla v klidu, různých polohách i pohybu.
- Rozvíjení nervosvalové koordinace.
- Koordinace pohybu s dýcháním.
- Pěstování smyslu pro pohybovou harmonii.
- Vnímání a prožívání hudby - rytmu, tempa, melodie, dynamiky, barvy hudby.
- Rozvíjení fyzické zdatnosti a obratnosti v těsné spojitosti s emocionálními složkami pohybu.
- Pěstování vzájemné vnímavosti žáků a citlivosti k prostředí.
- Osvojování základní taneční terminologie - tanec lidový, moderní, současný, novodobý, výrazový, dvorský, společenský, klasický, balet.

POHYBOVÉ ČINNOSTI

Průpravná cvičení

Správné držení těla, pomocná orientační místa na těle, základní polohy, cvičení jednotlivých svalových oblastí, zvyšování kloubní pohyblivosti, správné zapojení dechu.

Pohyb z místa

Přenášení váhy, sunný krok, běh, poskok, cval, chůze, koníčkový přeskok.

Výskoky a skoky

Snižování a zvyšování těžiště, polohy pánve, odraz, citění osy. Výskoky odrazem snožmo i jednož, dálkové skoky - s prostorovými obměnami a doprovodnými pohyby paží, hlavy, trupu a nohou.

Obraty a točení

Základní orientace v prostoru při rotaci. Obraty i násobené - točením, vířením. Obraty různými tanečními kroky.

Prostorové vnímání

Půdorysné dráhy - pohyb po přímce, po diagonále, po kruhu, po spirále, po osmičce atd. Vertikální a horizontální roviny. Orientační body v prostoru a jejich vzájemné vztahy.

Taneční kroky

Poskočný, dvojposkočný, přísuný krok, polka, cval, třídobý krok, sousedská, valčík, trojdup, mazurka, mateníky.

Rozvíjení vzájemných vztahů

Dvojice, trojice, volná skupina, kruh, řada a jejich využití při průpravných cvičeních, v taneční přípravě i tanci.

Pohyb s náčiním

Švihadlo krátké i dlouhé, elastická šňůra, lehký nafukovací míč, míčky, kroužky, obruče, stuhy a šátečky. Uvedené náčiní se používá jako metodická a motivační pomůcka.

Pohybové a taneční hry

Nejrůznější pohybové hry, hry s využitím náčiní, hudební hry i hry lidové pomáhají upevnit správné pohybové návyky formou dětem nejbližší - hrou.

Pohyb a hudba

Tempo, rytmus, metrum, dynamika, hudební motiv, hudební fráze - sledování a prožití hudební složky pohybu v průběhu výuky výrazně prohlubuje muzikálnost dětí.

Taneční improvizace

Na pohybové téma, na obsahové téma určené učitelem nebo zvolené žákem, z hudebního podnětu - s cílem uvolnit tvůrčí schopnosti žáka a dát prostor jeho individuálnímu projevu.

POZNÁMKY

Záměrem uvedeného návrhu učebních osnov pro výuku tance v 1. až 5. ročníku základní školy je uplatnit prokazatelné výsledky výchovných metod taneční pedagogy Jarmily Jeřábkové v koncepci moderního školství.

Návrh předpokládá nazírat na tanec jako na tvůrčí uměleckou činnost, která v sobě úzce propojuje složku pohybovou, hudební a výtvarnou. Kolektivní prožitek kultivovaného přirozeného pohybu motivovaný hudbou a výtvarnou představou má vést k duševní harmonii a pocitu radosti každého dítěte.

Variabilita výchovných metod i zvolených prostředků umožňuje individuální přístupy. Tato metoda je proto vhodná i pro výchovu dětí, jejichž psychomotorické zvláštnosti i eventuální zdravotní oslabení přesahují obvyklou normu.

Základy sportovní specializace

Předpokládá se především všestranná tělesná příprava těch sportovních odvětví, které mají v místě podmínky a tradice.

Obsahově i didakticky se tělovýchovný proces řídí podle metodických materiálů příslušných sportovních svazů. Obecně se předpokládá uplatňování tréninkových principů při osvojování přiměřených pohybových dovedností a rozvíjení pohybových schopností s přihlédnutím k věku žáků a jejich psychomotorickým zvláštnostem.

V. ZÁVĚR

Předložený návrh není ambiciózním programem tělovýchovných specialistů. Má být cestou k řešení naléhavých potřeb dětí, které jsou potlačovány postupující civilizací, resp. jejími negativními průvodními jevy.

Návrh systému TV na obecné škole se opírá nejenom o poznanou praxi školní TV a vědecké poznatky, které se dotýkají biologického, psychologického a sociálního rozvoje dětí mladšího školního věku, ale můžeme ho považovat i za naplnění Mezinárodní Charty tělesné výchovy a sportu UNESCO, resp. článků 1, 2, 3, 4 a 5, současně však i Evropské Charty sportu, resp. článků 1, 3 a 4.

VI. UNIFITTEST

Charakteristika metody hodnocení základní motorické výkonnosti a vybraných ukazatelů tělesné stavby dětí (mládeže a dospělých), která je navržena k hodnocení úrovně tělesné zdatnosti žáků obecné školy v rámci povinné tělesné výchovy.

Podrobnější materiály budou vydávány v časopise TĚLESNÁ VÝCHOVA MLÁDEŽE, který vydává FTVS UK, Josefa Martího 31, 162 52 Praha 6.

Úvod

Nedílnou součástí tělovýchovného a tréninkového procesu je potřeba informací o úrovni motorické výkonnosti a základních charakteristikách tělesného rozvoje. Tomuto účelu slouží nejrůznější motorické testy a měření, jejichž výběr je však poznamenán jistou živelností. V řadě případů mají spíše charakter "kontrolních cvičení", než vědecky ověřených, zdůvodněných a standardních postupů. Mimo to jsou užívány nejednotně a v různých variantách, což zapříčiňuje některé organizační a koncepční obtíže (např. v minulosti testování dětí 1. a 3. tříd ZŠ, testování jedinců zařazených do TSM a SVS, testování žáků středních škol, vysokoškoláků, plnění požadavků OZ a další).

S cílem dosáhnout obratu pracuje už několik let skupina odborníků na projektu unifikovaného, jednotně koncipovaného, vícestupňovaného a vědecky zdůvodněného testového systému. Umožnil by jednoduchým a v praxi realizovatelným způsobem hodnotit a monitorovat (zobrazovat) úroveň a profil základní motorické výkonnosti a tělesného rozvoje všech populačních skupin, to znamená dětí, mládeže a dospělých, včetně osob staršího věku, které participují v rámci hnutí "sport pro všechny". Organizačně by zahrnoval jak školní mládež v rámci MŠMT, tak i příslušníky různých organizací a profesí, popřípadě jedince neorganizované. Uvedená unifikace by značnou měrou přispěla k racionálnějšímu způsobu testování, umožnila by nejrůznější typy komparativního sledování a byla by i v úzké vazbě na akce stejného zaměření v ostatních zemích.

Teoretická východiska a zásady pro výběr testů

Základním východiskem pro výběr motorických testů bylo celkové zaměření a účel testové baterie. Je určena pro posouzení a monitorování (zobrazování) úrovně základní motorické výkonnosti populace školních dětí, mládeže a dospělých, ve věkovém rozmezí od 6 do 60 let. Jednotlivé testy slouží jako indikátory (ukazatele) k jednoduchému - terénnímu posouzení rozvoje tzv. základních či elementárních pohybových schopností a k jejich normativnímu hodnocení s ohledem na určité populační skupiny.

Jako teoretická východiska pro výběr testů a sestavení celé testové baterie posloužily obecně přijímané principy známé z teorie měření a testování spolu s teorií tzv. asociativního měření schopností. V souladu s nimi a s ohledem na možnosti praktické realizace byly vymezeny následující požadavky (kritéria) pro výběr testů:

- jednoduchým způsobem postihnout úroveň a profil motorické výkonnosti s ohledem na základní pohybové schopnosti, převážně kondičního typu (rychlostní, silové, vytrvalostní a pohyblivostní), a to se zřetelem na přirozené a nejčastěji užívané motorické projevy dospělé populace (rychlý běh, skok, překonávání odporu, pohyblivost).

vostní úkol a déletrvající lokomoce) a nízkou závislost na předchozí pohybové zkušenosti,

- vybrat testy odpovídající základním požadavkům standardizace (dostatečně validní, přijatelně spolehlivé a objektivní) a umožňující jak individuální, tak i skupinové testování, popřípadě průběžné a déletrvající sledování,
- uplatnit zásady unifikace (společného a jednotného základu několika testů, které jsou shodné u všech populačních skupin a jsou zároveň součástí jiných testových baterií, jak domácích, tak i zahraničních) a umožnit tzv. stavebnicový princip testové baterie, který dovoluje rozšiřovat a přidávat ke stávajícímu unifikovanému základu další testy, a to dle dílčího záměru a konkrétního cíle, v našem případě o jeden test, který charakterizuje motoriku daného věkového období,
- využít dosavadní zkušenosti s testováním motorické výkonnosti v jiných zemích a za základ vybrat testy, které se ve stejné nebo podobné formě (variantě) objevují ve většině testových baterií,
- umožnit jednoduché a dostatečně citlivé kvantitativní i kvalitativní hodnocení výsledků, jak ve smyslu celkového (sumárního) posouzení úrovně motorické výkonnosti (zdatnosti, kondice), tak i motorického profilu a vyrovnanosti,
- brát v úvahu časové materiální a personální možnosti při realizaci vlastního testování.

Uvedené požadavky daly základ **čtyřpoložkové heterogenní testové baterii**, kterou doplňují základní ukazatele tělesné stavby - tělesná výška, hmotnost a množství podkožního tuku.

Většinu testů je možno provádět ve standardních podmínkách krytého prostoru (haly, tělocvičny), a tedy v průběhu celého roku, pouze chůze se testuje venku. Celá testová baterie je proveditelná ve dvou jednotkách, časové nároky jsou závislé na počtu jedinců ve skupině a organizačním zajištění celé akce.

Přehled vybraných motorických testů spolu s jejich stručnou charakteristikou a základními somatickými ukazateli uvádí tab. 1.

Tab.1: Přehled motorických testů a somatických měření**A. Společný základ pro všechny věkové kategorie:**

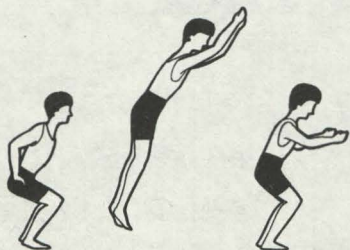
Označení a název testu (měření)		Pohybový úkol (zadání)	Oblast schopností	Hodnocení výsledků (přesnost měření)
T1	Skok daleký z místa	Dosáhnout skokem z místa odrazem snožmo co nejdelší vzdálenost	Dynamická - výbušně (explozivně) silová schopnost	Vzdálenost v cm (1 cm)
T2	Leh - sed opakovaně	Provést maximální počet opakovaných změn polohy z lehu do sedu a zpět za dobu 60 s	Dynamická, vytrvalostně silová schopnost	Počet opakování (1 cvik)
T3 (a)	Běh po dobu 12 minut	Uběhnout za dobu 12 min co nejdelší vzdálenost	Dlouhodobá, běžecká vytrvalostní schopnost	Vzdálenost v m (10 m)
T3 (b)	Vícestupňový vytrvalostní člunkový běh	Uběhnout zadanou rychlostí co nejdelší vzdálenost	Dlouhodobá, běžecká vytrvalostní schopnost	Čas v min (0,5 min)
T3 (c)	Chůze na vzdálenost 2 km	Překonání chůzí vzdálenost 2 km v nejkratším čase	Dlouhodobá, lokomoční vytrvalostní schopnost	a) Čas v min (1 s) b) Index zdatnosti

Tab. 1 - pokračování**B. Volitelný test dle věku:**

Označení a název testu (měření)	Pohybový úkol (zadání)	Oblast schopností	Hodnocení výsledků (přesnost měření)	
T4 (a)	Člunkový běh	Překonat během vzdálenost 4 x 10 m předepsaným způsobem v nejkratším čase	Běžecká rychlostní schopnost	Čas v s (0,1 s)
T4 (b)	Shyby (chlapani)	Provést max. počet opakovaných shybů	Dynamická, vytrvalostně silová schopnost	Počet
	Výdrž ve shybu (děvčata)	Vydržet ve shybu po dobu co nejdéší	Statická, vytrvalostně silová schopnost	Čas v s (1 s)
T4 (c)	Hluboký předklon v sedu	Dosáhnout konečky prstů ruky v hlubokém předklonu v sedu co nejdále	Pohyblivostní schopnost	Vzdálenost v cm (1 cm)

C. Somatická měření (všechny věkové kategorie)

M1	Tělesná výška	Standardní postup	-	Délka v cm (0,5 cm)
M2	Tělesná hmotnost	Standardní postup	-	Hmotnost v kg (0,1 kg)
M3	Podkožní tuk	Tloušťka tří kožních řas	-	Součet tří kožních řas (0,1 mm)

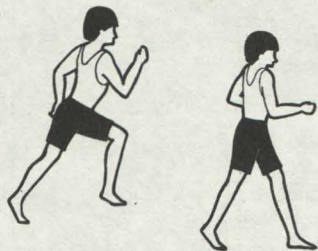

T₁ Skok daleký z místa

UNIFITTEST (6-60)

T₂ Leh-sed (60 s)

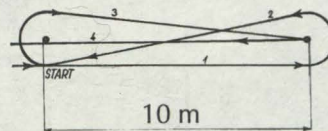
T₃ a) Běh 12 min, nebo
b) Vytrvalostní člunkový běh
c) Chůze 2 km

T₄₋₂ Shyby

T₄₋₂ Výdrž ve shybu

T₄₋₁ Člunkový běh

T₄₋₃ Hluboký předklon

UNIFITTEST 6-60

Věk - roků

6	15	20	30	40	50	60
---	----	----	----	----	----	----

T1	Skok daleký z místa					}	Společný základ pro všechny věkové kategorie
T2	Leh - sed opakovaně						
	Běh po dobu 12 min .						
T3	Vytrv. člunkový běh						
	Chůze na 2 km						

	Člunkový běh 4 x 10 m				}	Volitelný test dle věku
T4	Shyby (☐) - Výdrž ve shybu (☐)					
	Hloubka předklonu					

M1	Tělesná výška					}	Všechny věkové kategorie
M2	Tělesná hmotnost						
M3	Podkožní tuk						

Příjmení										Jméno										Narození			Věk
																				Rok	Měs.	Den	
INDIVIDUÁLNÍ ZÁZNAM VÝSLEDKŮ TESTOVÁNÍ A MĚŘENÍ																							
TEST - MĚŘENÍ										VÝSLEDEK			NORMA										
Společný základ	T1	Skok daleký z místa (cm)																					
	T2	Leh-sed opakovaně (počet)																					
	T3(a)	Běh po dobu 12 min (m)																					
	T3(b)	Vytrval. člunkový běh (min)																					
	T3(c)	Chůze na vzdál. 2 km (min)																					
Volba dle věku	T4	Člunkový běh 4 x 10 m (s)																					
	T4	Shyby - chlapani (počet)																					
	T4	Výdrž ve shybu - děvčata (s)																					
	T4	Hluboký předklon v sedu (cm)																					
Tělesná výška (cm)																							
Hmotnost (kg)																							
Podkožní tuk - součet 3 řas (mm)																							
Datum měření																							
POZNÁMKY																							

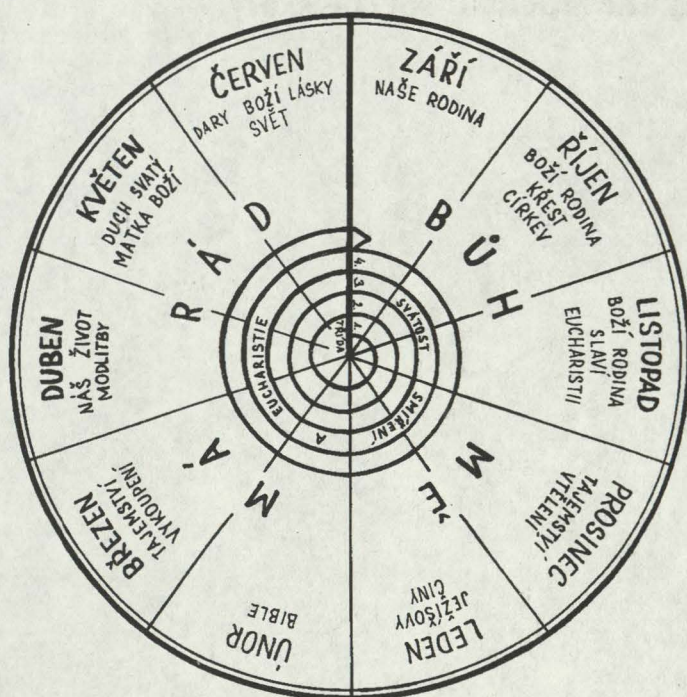
**NÁVRH POJETÍ
NEPOVINNÉHO PŘEDMĚTU
NÁBOŽENSTVÍ**

---

v 1. až 5. ročníku obecné školy

I. ÚVOD

Psychologické a pedagogické důvody vedou k tomu, aby látka pro děti mladšího školního věku byla rozložena spirálovitě, jak je patrné z diagramu.

Děti se takto setkávají s týmiž náboženskými pravdami v různých ročnících znovu, avšak hlouběji a v jiných souvislostech.

Důvody pro tuto spirálovou soustavu vycházejí z psychického vývoje dětí.

V obecné škole si dítě osvojuje poznávání povrchu věcí a společenských jevů na podkladě smyslového vnímání, elementárního myšlení a srovnávání.

Na druhém stupni můžeme už počítat s hlubším pochopením společenských jevů, nastupují pomalu návyky logického myšlení a probouzí se zájem o vnitřní souvislosti.

Spirálové osnovy podporují také trvalost vědomostí.

Jednotlivé ročníky jsou rozděleny do tematických okruhů, které obsahují výčet jednotlivých témat. Na druhé straně bylo rovněž přihlédnuto k členění látky v osnovách prvouky, vlastivědy a přírodovědy navrhovaných pro obecnou školu.

II. NÁVRH OSNOV

1. ročník - BŮH NÁS MÁ RÁD

Charakteristika roku

Dítě se seznamuje s novým prostředím a získává k němu pozitivní vztah prostřednictvím vztahu ke katechetovi. Poznáváním stvořených věcí si děti hlouběji uvědomují Boží lásku k člověku. Největším darem této lásky je příchod Ježíše Krista k nám.

1.1 Katecheta a děti

- navázání osobního vztahu v novém prostředí
- Bůh je stále se mnou, má mě stále rád

1.2 Setkání s Ježíšem

- Bůh posílá lidem svého Syna
- Ježíšovi přátelé

1.3 Ježíš nám vypravuje o Otci

- Ježíš se modlí k Otci, modlíme se, děkujeme

1.4 Blíží se vánoce. Slavíme advent

- Zdrávas, Maria
- Narodil se Kristus Pán

1.5 Ježíš nás má rád

- Ježíšovy láskyplné skutky a zázraky
- dělíme se a odpouštíme si

1.6 Slaví se velikonoce. Ježíš za nás zemřel a vstal z mrtvých

- slavný vjezd do Jeruzaléma
- Ježíš zemřel a žije

1.7 Ježíš je stále s námi

- Ježíš se zjevuje svým přátelům
- slavíme neděli
- Ježíš vstoupil na nebe a sesílá Ducha svatého
- Panna Maria, naše Matka

Předmět se vyučuje 1 hodinu týdně, t.j. celkem 32 hodin. Zbývající hodiny jsou určeny pro témata místně a časově aktuální.

2. ročník - BŮH NÁS ZVE

Charakteristika roku

Dítě si uvědomuje existenci a pozitivní význam mezilidských vztahů a vytváří podle nich svůj vztah k Bohu.

2.1 Mezilidské vztahy

- moje rodina
- Ježíš ukazuje, jak by přátelé měli jednat

2.2 Přátelství s Ježíšem

- začátek mého přátelství s Ježíšem

2.3 Jsme Boží rodina

- vytváříme Boží rodinu - církev
- nedělní setkání farnosti s Ježíšem

2.4 Adventní doba

- Maria, požehnaná mezi ženami
- Boží syn přichází na svět
- zjevení Páně

2.5 Modlíme se

- Ježíš nás učí modlit se
- modlitba Páně "Otče náš"

2.6 Ježíš nás sytí

- chléb - znamení života
- lidé mají hlad
- Ježíš slibuje lidem chléb života

2.7 Ježíšova cesta do Jeruzaléma

- Ježíš vjíždí do Jeruzaléma
- Ježíšova cesta utrpení
- velikonoce
- neděle - druhé velikonoce

2.8 Žijeme s církví

- Panna Maria, naše nebeská Matka
- seslání Ducha svatého - první den církve
- slavnost Těla a Krve Páně

2.9 Do dnů radosti

Předmět se vyučuje 1 hodinu týdně, t.j. celkem 32 hodin. Zbývající hodiny jsou určeny pro témata místně a časově aktuální.

3. ročník - BŮH MEZI NÁMI

Charakteristika roku

Dítě je orientováno na přípravu k přijetí svátosti smíření a eucharistie.

3.1 Jsem pokřtěný, patřím do rodiny církve

- slyšíme o Boží lásce k nám
- štěstí prvních lidí
- hřích a jeho následky, vina a trest
- příslib záchrany

3.2 Dějiny spásy

- od Abraháma k Mojžíšovi
- Mojžíš dostává zákony

3.3 Advent a vánoce

- lid očekává Mesiáše
- sdílení radosti z narození Mesiáše

3.4 Odmítej zlo a čiň dobré

- zákony pro nový svět - desatero - neodmyslitelná součást evropské a české kultury

3.5 Ježíš a jeho láska k lidem

- Ježíš odpouští a uzdravuje
- Ježíš je dobrý pastýř

3.6 Bůh nás volá ke smíření

- podobenství o milosrdném Otci
- svátost smíření

3.7 Příprava na velikonoce

- postní doba
- tři velké dny v životě Ježíšově
- Ježíš nám dává eucharistii

3.8 Pozvání na hostinu

- mše svatá
- život s Ježíšem
- první svatě přijímání ve farní rodině
- Duch svatý nám pomáhá i o prázdninách

Předmět se vyučuje 1 hodinu týdně, t.j. celkem 32 hodin. Zbývající hodiny jsou určeny pro témata místně a časově aktuální.

4. ročník - BŮH NÁS VEDE

Charakteristika roku

Poznáváním života Božího lidu Starého zákona a Ježíšem vedeného nového Božího lidu si děti uvědomují svůj život ve společenství církve.

4.1 Lidé žijí ve společenství

- žijeme jeden pro druhého

4.2 Společenství Božího lidu Starého zákona

- o Izraelitech a Mojžíšovi v Egyptě
- vysvobození z egyptského otroctví
- smlouva

4.3 Z liturgického roku

4.4 Ježíš Kristus vede nový Boží lid

- blahoslavenství
- advent - připravujeme se na vánoce
- Ježíš, chléb života
- Ježíšovy zázraky
- církvev
- různá křesťanská vyznání a náboženství
- církvev slaví eucharistii
- liturgický rok

4.5 Nový Boží lid roste

- obrácení svatého Pavla a jeho misijní činnost
- misie dnes
- pomoc trpčím

Předmět se vyučuje 1 hodinu týdně, t.j. celkem 32 hodin. Zbývající hodiny jsou určeny pro témata místně a časově aktuální.

5. ročník - BŮH NÁS VOLÁ

Charakteristika roku

Aplikace významu událostí Písma svatého do konkrétního života dětí jako jedinců i jako společenství.

5.1 Písmo svaté, bible, slovo Boží

5.2 Abrahám

- Abrahám žije s Bohem

5.3 Naše láska k Bohu a k lidem I.

- chci věřit v Boha mít ho z celého srdce rád
- chci slavit v neděli s Božím lidem eucharistií

5.4 Jan Křtitel - hlasatel obrácení

- hlas volajícího na poušti
- Ježíš se narodil pro všechny

5.5 Naše láska k Bohu a k lidem II.

- chci si uvědomovat odpovědnost za rodinu
- chci chránit své zdraví
- svátost nemocných
- chci si každého vážit a ctít ho
- chci rád dávat, pomáhat a dělit se
- chci mluvit pravdu a plnit své povinnosti

5.6 Svátost smíření

- svědomí
- Ježíš je cesta, pravda a život

5.7 Slavíme smrt a zmrtvýchvstání Ježíše

- to konejte na mou památku
- ukřížuj ho! - o lidské zlobě
- slavnost zmrtvýchvstání

5.8 Kristus je náš král

- svátost biřmování
- Petr - skála
- svátost kněžství
- církve v Čechách a na Moravě

Předmět se vyučuje 1 hodinu týdně, t.j. celkem 32 hodin. Zbývající hodiny jsou určeny pro témata místně a časově aktuální.

NÁVRH POJETÍ

NEPOVINNÉHO PŘEDMĚTU CIZÍ JAZYK

---

v 3. až 5. ročníku obecné školy

NÁVRH POJETÍ VÝUKY NEPOVINNÉHO PŘEDMĚTU CIZÍ JAZYK

Velmi významným klíčem k pochopení i odlehlejších skutečností okolního světa je výuka cizího jazyka. Předkládané pojetí obecné školy doporučuje vyučovat výše uvedený předmět od třetího ročníku.

Žák chce v první řadě umět popsat svůj vlastní svět. Tím, že si učitel uvědomí tento požadovaný rozsah dětské slovní zásoby a tím, že založí celou výuku na elementárních formách povzbuzujících k co nejhojnější konverzaci (hry se slovy, jednoduché písně, říkadla, využití gest, míčových her apod.) se vytvoří radostné a ostychů zbavené ovzduší. Domníváme se, že není žádoucí jakékoli popisování mluvnických kategorií - k navozovaným řečovým situacím se totiž musejí nacházet pouze ve vztahu služebném. Další možné úskalí lze spatřovat v upřílišněné snaze některých učitelů o to, aby děti co nejvíce zapisovaly a opisovaly. Vždyť četba kratičkových zábavných textů i comicsů může velmi dobře posloužit jako prostředek k zapamatování psané podoby jazyka či osvěžení jednotlivých výrazů (nevyhýbáme se samozřejmě sledování vhodných video-pořadů, poslechu nahrávek atd.).

Dítě by mělo opouštět pátý ročník obecné školy se schopností domluvit se v nejjednodušších situacích, s jistou zásobou cizojazyčných písní, říkadel apod., hlavně však s velkou chutí nadále se ve zvoleném cizím jazyce zdokonalovat.

ČASOVÉ DOTACE PŘEDMĚTŮ

předmět	ročník				
	1	2	3	4	5
Čj	29 - 36	27 - 35	32 - 39	27 - 35	25 - 33
M	20 - 25	18 - 23	19 - 24	19 - 25	18 - 23
P	9 - 13	9 - 13	-	-	-
Př+VI	-	-	16 - 20	15 - 20	14 - 18
Hv	9 - 13	8 - 12	7 - 11	7 - 11	6 - 9
Vv	9 - 13	9 - 13	8 - 12	7 - 11	7 - 10
Tv	5 - 8	4 - 6	4 - 6	4 - 6	3 - 5 *)
Dv	5 - 8	4 - 6	4 - 6	4 - 6	3 - 5
Volná dispozice	-	8 - 11	-	-	-
Czj	-	-	-	7 - 11	10 - 14
Celkem	18	20	23	24	25

*) + 150 minut týdně rekreační pohybová výchova

Hodiny se uvádějí v procentech jako hodnoty ve volnějším mezích (počet hodin jako střední hodnota), volná dispozice - volbou nižší hodnoty z daného časového rozpětí.

Vyučovací jednotka:

v 1. a 2. třídě se ponechává na úvaze učitele podle potřeb třídy, přestávky po 45 minutách s jistou volností pro uchování kontinuity,

ve 3. třídě postupný převod na pravidelný rytmus výuky,

ve 4. a 5. třídě se dodrží pravidelný rytmus výuky s možností spojovat předměty do bloků obsahově blízkých.

V celém průběhu prvního stupně je třeba umožnit výuku globálně, kdy se předměty prostupují.

Úvazek učitele v 1. ročníku 18 hodin doplněn do 23 hodin buď dělením třídy v předmětu, který si toto dělení z různých důvodů vyžádá, nebo zařazením nepovinného předmětu podle podmínek školy a třídy.

OBSAH

Seznam spoluautorů	2
Český jazyk a literatura	3
Matematika	27
Prvouka, vlastivěda a přírodověda.....	55
Dramatická výchova	117
Výtvarná výchova	131
Hudební výchova	153
Tělesná výchova	169
Náboženství	185
Cizí jazyk	191
Časové dotace předmětů	193

NÁVRH UČEBNÍCH OSNOV

OBECNÉ ŠKOLY

Vydalo jako svou 60. publikaci
nakladatelství Portál, Klapkova 2,
182 00 Praha 8 v roce 1993

Obálka a grafická úprava Pavel Bosák
Odpovědný redaktor Dominik Dvořák
Sazba a tisk Adalbert Praha spol. s r. o.

Návrh pojetí OBECNÉ ŠKOLY
Návrh učebních osnov OBECNÉ ŠKOLY
vydalo nakladatelství PORTÁL,
Klapkova 2, 182 00 Praha 8